

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

ЗАДОРЖНИЙ І.І., МОВЧАН І.О.

ВОЛЕЙБОЛ

Навчання техніки гри

Львів 2019

Рецензенти: **Романчук С.В.** – доктор наук з фізичного виховання та спорту, доцент, начальник кафедри фізичного виховання, спеціальної та фізичної підготовки і спорту; начальник фізичної підготовки і спорту Академії сухопутних військ ім. П. Сагайдачного;

Кухтій А.О. – кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент, завідувач кафедри спортивного туризму Львівського державного університету фізичної культури ім. І. Боберського.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри спеціально-рятувальної підготовки та фізичного виховання Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол № 11 від 23.12.2019 р.)

Задорожний, Ігор Іванович.

Волейбол. Навчання техніки гри : навчальний посібник / І.І. Задорожний, І.О. Мовчан – Львів: ЛДУ БЖД, 2019. – 134 с.

У навчальному посібнику розглянуті основи методики навчання техніці гри у волейбол та розвиток фізичних якостей у студентів, необхідних їм для ефективного оволодіння технікою гри і досягнення високих результатів у процесі фізичного виховання в навчальних закладах системи ДСНС України.

У цій роботі наведені оптимальні методи вирішення завдань і підбору засобів та методів фізичного виховання.

Посібник призначений для викладачів, тренерів, студентів будь-якого рівня підготовки і на будь-якому курсі навчання.

ВСТУП

В сучасному глобалізованому світі питання безпеки життєдіяльності людини виходить на перше місце серед інших питань, які впливають на всі сторони існування людства в цілому. Щоденно виникає величезна кількість надзвичайних ситуацій, де працівникам ДСНС доводиться приймати участь у їх ліквідації, проводити аварійно-рятувальні роботи, гасити пожежі, боротися з повенями, радіаційним та хімічним забрудненнями.

Зрозуміло, що приймати участь у проведенні ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків можуть мати особи, які мають високі морально-вольові якості, фізично підготовлені, які майстерно володіють рятувальним обладнанням, вміють швидко і вірно оцінити ситуацію і прийняти рішення на проведення відповідних робіт. Професія рятувальника потребує значних фізичних навантажень, в деяких надзвичайних ситуаціях рівень фізичної та психологічної підготовки має вирішальне значення.

Велика увага в нашому навчальному закладі приділяється питанням фізичної підготовки курсантів та студентів. Дисципліна «Фізичне виховання» включена в навчальний план підготовки рятувальника. Крім цього в нашому університеті курсанти та студенти мають можливість відвідувати цілий ряд спортивних секцій, де розвивають відповідні фізичні навички з таких видів спорту, як пожежно-прикладний, міні футбол, легка атлетика, гирьовий спорт, настільний теніс, боротьба, поліатлон, волейбол. Щорічно в університеті проводиться спартакіада серед збірних команд навчально-стройових підрозділів. Кращі курсанти та студенти формують збірні команди університету, які щорічно захищають його честь в різних змаганнях: чемпіонат обласної організації ФСТ «Динамо», універсиади Львівщини, чемпіонатах ДСНС України, чемпіонатах Європи та світу.

Так у 2010 р. курсанти нашого навчального закладу:

Андрійчук О.М., Присяженко С.Є. в складі збірної команди України з пожежно-прикладного спорту стали чемпіонами світу (м. Донецьк)

Збірна команда з легко-атлетичного кросу, в складі якої виступали курсанти: Бурак О., Тищук Б., Фіалкович Ю., Маглей С., Бабіцький Ю., стала переможницею в м. Кракові (Польща).

В 2008 р. збірна команда університету з волейболу посіла перше місце в 30-му Європейському спортивному фестивалі в м. Ейндховен (Королівство Нідерланди).

Специфіка того чи іншого виду спорту накладає певний відбиток на розвиток відповідних сторін психіки спортсмена, його сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, образів, емоцій, моральних і вольових якостей. В процесі тренувань з ігрових видів спорту доводиться оволодіти рядом рухових навичок, які в тій чи іншій мірі пов'язані або мають прямий вплив на психомоторні реакції спортсмена. Вміння спортсмена бачити якомога більшу кількість гравців, їх положення і переміщення по майданчику, рух м'яча, орієнтуватися в складних ігрових умовах — важлива якість спортсмена, яка впливає на дії команди в цілому.

Заняття ігровими видами спорту – ефективний засіб зміцнення здоров'я і фізичного розвитку. Заняття спортивними іграми сприяє зміцненню кістково-м'язового апарату та удосконалення усіх функцій організму. Різноманітність рухових навичок і дій, різних за координаційною структурою й інтенсивності, сприяє розвитку усіх фізичних якостей: сили, швидкості, спритності тощо. Напруженість спортивного двобою, прагнення до подолання труднощів у боротьбі за перемогу сприяє розвитку таких цінних психологічних якостей як сміливість, наполегливість, дисциплінованість, ініціативність, колективізм тощо. Необхідність погоджених зусиль у

досягненні загальної мети під час змагань привчає гравця до узгодження своїх дій з партнерами, прагненню до взаємодопомоги, виховує почуття дружби і товариства.

Волейбол – це вид спорту, в якому розвиваються особистісні психічні якості людини, але як діяльність колективна волейбол висуває серйозні вимоги до особистості гравця, особливо до тих його характеристик, від яких залежить результативна взаємодія членів команди у вирішенні технічних і тактичних завдань.

Спортивні ігри формують навички, які необхідні рятувнику: сила, швидкість, гнучкість, витривалість, координація рухів. Спортивні ігри виховують у спортсмена почуття колективізму, відповідальність за дії свого товариша.

РОЗДІЛ І

1. Історія розвитку гри

Волейбол (англ. volleyball від volley – «ударяти м'яч з льоту») (також перекладають як «літаючий», «повітряний») і ball – «м'яч») – вид спорту, командна спортивна гра, в процесі якої дві команди змагаються на спеціальному майданчику, розділеному сіткою, і прагнуть направити м'яч на сторону суперника так, щоб він приземлився на майданчику супротивника (добити до підлоги), або гравець команди, що захищається, допустив помилку. При цьому для організації атаки гравцям однієї команди дозволяють не більше трьох торкань м'яча підряд (на додаток до торкання на блоці).

Центральний орган волейболу як міжнародного виду спорту, що визначає ведення правил FIVB (англ.) – Міжнародна федерація волейболу. Волейбол – олімпійський вид спорту з 1964 року.

Волейбол – неконтактний, комбінаційний вид спорту, де кожен гравець має окрему спеціалізацію на майданчику. Найважливішими якостями для волейболістів є стрибучість яка дає можливість високо піднятися над сіткою, реакція, координація, фізична сила для ефективного ведення атакуючих ударів. Для любителів волейбол – поширена розвага і спосіб відпочинку завдяки простоті правил і доступності інвентарю. Існують численні варіанти волейболу, відгалузилися від основного виду – пляжний волейбол (олімпійський вид з 1996 року), міні-волейбол, піонербол, парковий волейбол (затверджений конгресом FIVB в листопаді 1998 року в Токіо).

Волейбол – популярна гра в багатьох країнах світу. Винахідником сучасного волейболу є Вільям Дж. Морган (1870-1942). У 1895, будучи викладачем фізвиховання і анатомії коледжу Асоціації молодих християн (YMCA) в Холіоці (штат Массачусетс), він вигадав нову розвагу для

своїх учнів. Морган підвісив тенісну сітку (за іншою версією, це була звичайна рибальська сітка) трохи вище людського зросту, а його підопічні стали перекидати через неї баскетбольну камеру. Побачивши, який інтерес це викликало в учнів, Морган тут же сформулював перші правила придуманої ним гри, яку він назвав «мінтонет». Рік по тому Морган продемонстрував свій винахід на конференції коледжів YMCA. Гра всім сподобалась – і отримала свою нинішню назву. У 1897 в США були опубліковані перші волейбольні правила. У 1900 був виготовлений перший м'яч, призначений виключно для гри у волейбол.

Завдяки активістам YMCA дуже скоро у волейбол стали грати в Канаді і Японії, на Кубі, на Філіппінах, у Бірмі, Китаї та Індії. У 1913 нова спортивна гра була включена в програму Перших Ігор країн Південно-Східної Азії в Манілі. У Європі про неї дізналися на початку 20 ст.: Наприклад, у Чехословаччині перші згадки про гру в волейбол відносяться до 1907.

У 1922 проводяться перші загальнонаціональні змагання з волейболу - чемпіонат YMCA, в якому взяли участь понад 20 команд із США і Канади. У тому ж році була утворена і перша в світі волейбольна організація - федерація баскетболу і волейболу Чехословаччини. Трохи пізніше національні волейбольні федерації створюються в СРСР, Болгарії, Японії та США.

Ще на початку 1930-х років активно обговорювалася ідея створення єдиного міжнародного керівного органу, але лише в квітні 1947 в Парижі відбувся перший конгрес ФІВБ за участю делегатів 11 країн. На конгресі були затверджені офіційні міжнародні правила.

Найбільше поширення волейбол одержав у колишньому СРСР (Росії), Чехословаччині, Японії, Бразилії, Італії, на Кубі та деяких інших державах. За іронією долі родоначальники

волейболу довгий час помітно поступалися традиційно сильним командам цих країн.

В даний час ФІВБ – найчисленніша з міжнародних спортивних організацій (у 2002 до неї входило 218 національних федерацій), а в усьому світі налічується понад 33 мільйони волейболістів-майстрів. На «побутовому рівні» волейболом займаються (мінімум раз на тиждень) близько мільярда чоловік. Не дивно, що святкування, присвячені 100-річчю волейболу, взяли воістину всесвітній розмах.

Міжнародні змагання. Першими офіційними змаганнями ФІВБ став в 1948 чемпіонат Європи серед чоловічих команд, що завершився перемогою збірної Чехословаччини. Рік по тому пройшов і перший жіночий чемпіонат Європи, який виграла збірна СРСР. У тому ж 1949 вперше було розіграно першість світу серед чоловічих команд, а в 1952 – серед жіночих. Обидва рази перемогу святкували радянські волейболісти.

Наша чоловіча і жіноча збірні стали і першими в історії володарями Кубка світу: відповідно, в 1965 і 1973. Кубок розігрується раз на чотири роки, з початку 1990-х років – у рік, що передує олімпійському. Змагання носять статус передолімпійського кваліфікаційного турніру: команди, що зайняли перші три місця, автоматично потрапляють на Олімпіаду.

Ще в 1924 на Олімпійських іграх в Парижі відбулися показові матчі волейболістів. Тоді ж американська делегація запропонувала включити волейбол в офіційну олімпійську програму. Але це сталося лише сорок років тому – в 1964 на іграх у Токіо. Першими в історії олімпійським чемпіонами з волейболу стали чоловіча збірна СРСР і жіноча збірна Японії.

У 1990 дебютували змагання Світової ліги. У цьому престижному турнірі беруть участь кращі національні збірні. Найпершим його переможцем стала збірна Італії. У турнірі 2001 взяли участь вже 16 команд - більше, ніж коли-небудь, а

призовий фонд до справжнього моменту виріс до 15 мільйонів доларів. У 1993 був вперше розіграний Гран-Прі серед найсильніших жіночих національних збірних. Першими переможцями цих змагань, які є «жіночим» аналогом Світової ліги, стали волейболістки Куби.

Проводяться міжнародні змагання і серед клубних команд. Першими володарями Кубка європейських чемпіонів стали в 1960 волейболісти московського ЦСКА і рік по тому – волейболістки столичного «Динамо». У 1989 відбувся перший чемпіонат світу серед чоловічих клубних команд, що завершився перемогою «Максіконо» (Італія). Через два роки пройшов перший клубний чемпіонат світу серед жінок. Його виграли волейболістки бразильського клубу «Садія».

Волейбол в СРСР. Офіційною датою народження вітчизняного волейболу вважається 28 червня 1923, коли в Москві був зіграний товариський матч між командами Вищих художніх і театральних майстерень і Московського технікуму кінематографії. Але відомо, що у волейбол у Росії грали і раніше: у Нижньому Новгороді, Казані, Хабаровську, Владивостоку, а трохи пізніше і в Москві. Всього за кілька років, що минули з моменту офіційного дебюту волейболу в СРСР, він придбав неймовірну популярність в країні. У 1926 були затверджені перші правила гри, тоді ж вийшло кілька методичних посібників. У 1928 волейбол включили в програму Всесоюзної Спартакіади. Першими її переможцями стали жіноча збірна Москви і чоловіча збірна України. У 1932 утворена Всесоюзна волейбольна секція (з 1959 – Федерація волейболу СРСР). Рік по тому розіграно першу офіційну першість країни. По 1936 включно в ньому брали участь збірні міст (Москви, Ленінграду, Баку, Харкова, Києва, Мінська, Горького і ін), а сам турнір називався «Всесоюзні волейбольні свята». Переможцем незмінно ставала збірна Москви (чоловіча і жіноча). У 1938 відбувся перший всесоюзний чемпіонат з волейболу серед клубних команд.

Він ознаменувався подвійним тріумфом спортивного товариства «Спартак»: у чоловіків перемогли ленінградські «спартаківці», а у жінок – їх столичні одноклубниці. У цей період волейбол в СРСР стає по-справжньому масовою грою, число «організованих» гравців перевищила 400 тисяч чоловік, мільйони любителів б'ються на імпровізованих волейбольних майданчиках. Визнаними лідерами вітчизняного волейболу тієї пори були В. Осколкова, М. Вихрева, Є. Войт, З. Козлова, А. Якушев, В. Чинилин, Б. Нольде та ін Першими заслуженими майстрами спорту СРСР серед волейболістів стали Валентина Осколкова (1942) і Анатолій Чинилин (1944) (вони ж першими серед волейбольних фахівців були удостоєні звання «Заслужений тренер СРСР»).

Після Великої Вітчизняної війни провідні позиції у радянському волейболі займали столичні жіночі команди «Локомотив», «Динамо» і «Спартак», а також ленінградський «Спартак» і чоловічі ЦСКА, «Динамо» (Москва), ДН (Ленінград) і «Спартак» (Київ). За них виступали такі майстри, як А. Чудіна, Т. Баришнікова, В. Озерова, К. Рева, В. Шагин, М. Піменов та ін.. Частіше за інших чемпіонами СРСР ставали столичні команди: серед чоловічих – ЦСКА (26 разів), а серед жіночих – «Динамо» (14). Настільки ж гідно ці команди виступали і на міжнародній арені, ставши, відповідно, 13-кратним і 10-кратним володарями Кубка європейських чемпіонів.

У 1948 Федерація волейболу СРСР вступила у ФІВБ. Міжнародний дебют радянських волейболістів відбувся в 1949 в Празі. Чоловіча збірна брала участь у першому чемпіонаті світу і у фіналі переграла вважавшися до того часу непереможною команду Чехословаччини, а жіноча – виграла європейську першість. Свій «золотий» успіх обидві наші команди повторили на чемпіонатах Європи в 1950 і 1951. У

1952 чемпіонат світу з волейболу серед жіночих команд вперше був проведений в Москві.

У 1964 наші спортсмени стали першими в історії олімпійськими чемпіонами з волейболу серед чоловіків, а волейболістки здобули «срібло», поступившись званням чемпіонів господарям XVIII Олімпіади - японській збірній. У загальній складності чоловіча збірна СРСР з волейболу тричі завойовувала олімпійське «золото» (в 1964, 1968 і 1980). Гравці жіночої збірної, які зуміли на Іграх в Мехіко в 1968 взяти «золотий» реванш у японок, потім ще тричі повторили свій успіх (1972, 1980 і 1988). Більшого поки не зуміла домогтися збірна жодної країни. Також не було рівних радянським збірним на першостях світу (6 чемпіонських титулів у чоловічої команди та 5 - у жінок) і Європи, де вони завоювали по 12 вищих титулів. Крім того, наші волейболісти чотири рази завойовували Кубок світу, а жінки - один.

Радянським спортсменам належать своєрідні олімпійські досягнення і в «індивідуальному заліку». Волейболістка Інна Рискаль завоювала рекордну кількість олімпійських медалей (4) серед жінок: дві срібні і дві золоті. Юрій Поярков за кількістю олімпійських нагород серед волейболістів-чоловіків (3) йде врівень зі своїм співвітчизником Володимиром Кондра і японцем Кацутосі Некодиних, але перевершує їх по «якості» нагород: два «золота» і «бронза». В кінці 2000 спеціальними нагородами в номінації «Кращий гравець» - в рамках проекту ФІВБ - відзначені Інна Рискаль і Костянтин Рева, а в номінації «Кращий тренер» - Вячеслав Платонов і Гіві Ахвледіані.

Першим президентом FIVB був вибраний французький архітектор Поль Або, що згодом неодноразово переобирався на цей пост до 1984 року. У 1957 році на 53-й сесії Міжнародного олімпійського комітету волейбол був оголошений олімпійським видом спорту; на 58-й сесії прийнято рішення про проведення волейбольних змагань

серед чоловічих і жіночих збірних на Іграх XVIII Олімпіади в Токіо. Після токійської Олімпіади було внесено істотні зміни до правил гри - блокуючим дозволили переносити руки над сіткою на бік суперника і повторно торкатися м'яча після блокування.

У міжнародних змаганнях 1960-1970-х років найбільших успіхів досягали національні збірні команди СРСР, Чехословаччини, Польщі, Румунії, Болгарії, Японії. У жінок аж до московської Олімпіади-1980 найбільш значущим виглядало суперництво радянської та японської шкіл - збірні СРСР і Японії грали один проти одного в фіналах перших чотирьох олімпійських турнірів і здобули в них по дві перемоги. Певних успіхів також досягли збірні Польщі, НДР, Румунії, Чехословаччини, Північної і Південної Кореї. У 1978 році звичну розстановку сил у жіночому волейболі порушила збірна Куби, несподівано з величезною перевагою над суперниками виграла чемпіонат світу, що проводився в Радянському Союзі.

У 1984 році Поля Або змінив на посту президента FIVB доктор Рубен Акоста, адвокат з Мексики. За ініціативою Рубена Акости проведені численні зміни в правилах гри, спрямовані на підвищення видовищності змагань і «телегенічність» волейболу, пов'язаних зі скороченням тривалості матчів. Напередодні Олімпійських ігор-1988 в Сеулі відбувся XXI конгрес FIVB, де були прийняті зміни в регламенті вирішальної п'ятої партії: вона стала гратися за системою «раллі-пойнт», або «тай-брейк» («розіграш - очко»), у 1990 - ті роки також встановлювалася «стеля» у 17 очок для перших чотирьох партій (тобто вони могли закінчуватися при перевазі суперників в 1 очко з рахунком 17:16). У 1996 році дозволені торкання м'яча будь-якою частиною тіла і активна гра ногою, в 1997 році FIVB запропонувала національним збірним включати в свої склади гравця ліберо. Проводився експеримент з обмеженням

волейбольних партій за часом, однак у жовтні 1998 року на конгресі FIVB в Токіо було прийнято ще більш революційне рішення – грати за системою «раллі-пойнт» кожен партію: перші чотири до 25 очок, п'яту – до 15.

У цей період продовжували удосконалюватися і не пов'язані зі змінами правил техніка і тактика гри. На початку 1980-х з'явилася подача в стрибку і майже перестала застосовуватися бічна подача, збільшилася частота нападаючих ударів із задньої лінії, відбулися зміни у способах прийому м'яча - непопулярний прийом знизу став панівним, а прийом зверху з падінням майже зник. Звузилися ігрові функції волейболістів: наприклад, якщо раніше в прийомі були задіяні всі шість гравців, то з 1980-х років виконання цього елемента стало обов'язком двох доігровщиків.

Гра стала більш силовою і швидкою. Волейбол збільшив вимоги до зросту й атлетичної підготовки спортсменів. Якщо в 1970-і роки в команді могло не бути взагалі жодного гравця зростом вище 2-х метрів, то з 1990-х років все змінилося. У командах високого класу нижче 195-200 см зазвичай тільки зв'язуючий і ліберо. У число найсильніших додалися нові команди – Бразилія, США, Куба, Італія, Нідерланди, Югославія. У той же час зросла різниця в класі між збірними країн Європи та Південної Америки і представниками Азії (винятком є жіноча збірна Китаю). Триразовий чемпіон світу чоловіча збірна Італії 1990-1998 років і жіноча команда Японії 1960-1965 років були визнані FIVB кращими командами ХХ століття.

З 1990 року стала розіграватися Світова ліга з волейболу, щорічний цикл змагань, покликаний збільшити популярність цього виду спорту в усьому світі. З 1993 року проводиться аналогічне змагання у жінок – Гран-прі. З другої половини 1980-років в Італії створюється перша по-

справжньому професійна ліга, організація яка стає прикладом для національних чемпіонатів інших країн.

У 1985 році в Холиоці відкритий Зал волейбольної слави, в який заносяться імена найбільш видатних гравців, тренерів, команд, організаторів, суддів.

З 2006 року FIVB об'єднує 220 національних федерацій волейболу, волейбол є одним з найпопулярніших видів спорту на Землі. У серпні 2008 року новим президентом FIVB був обраний китаєць Вей Цзічжун. Найбільш розвинений волейбол як вид спорту в таких країнах, як Росія, Бразилія, Китай, Італія, США, Японія, Польща. Чинним чемпіоном світу серед чоловіків є збірна Росії (2010), серед жінок – збірна Росії (2010).

Керівництво FIVB продовжує вести роботу над удосконаленням волейбольних правил. Деякі зміни були внесені в 2009 році, і в тому ж році на клубному чемпіонаті світу в Досі (цей турнір був відроджений після 17-річної перерви) була випробувана так звана «золота формула», згідно з якою команда, що приймає свою першу атаку повинна проводити строго з задньої лінії. На практиці це нововведення, яке за задумом має сприяти вирівнюванню можливостей суперників і дозволити м'ячу довше перебувати в повітрі, не тільки не дало очікуваного ефекту, а й призвело до зменшення видовищності гри, за що було піддано критиці з боку багатьох гравців, тренерів, фахівців і любителів волейболу [8]. «Золота формула» та інші можливі зміни в правилах будуть обговорюватися на конгресі FIVB в 2011 році і можуть бути прийняті після закінчення Олімпійських ігор у Лондоні.

2. Український волейбол

Український волейбол зароджувався у м. Харкові: у жовтні 1925 р. з м. Москви правила гри, волейбольні м'яч і сітку привіз директор науково-дослідного інституту фізичної

культури Блях В.А. Першими серед тих, хто розпочав грати у волейбол і надалі активно сприяв його розвитку, були Шелекетін Г., Єсипенко О. (одні з перших в СРСР заслужених майстрів спорту), Блях В., Блудов К., Бевз Л., Стрикунов В., Макрідін В., Брагінський С., Духовний С., Музикантський І. та ін.

З року в рік популярність волейболу зростала і розповсюджувалася до інших міст України (Києва, Дніпропетровська, Одеси, Полтави, Херсону). Бурхливому розповсюдженню гри сприяли товариські зустрічі українських команд з командами Москви, Ленінграда, Баку та ін.

Дуже велике значення для подальшого розвитку волейболу мало його включення до програми змагань Всерадянської спартакіади 1928 р. Збірні УРСР на спартакіаді представляли чоловічі та жіночі команди м. Харкова, як найсильніші в Україні. Переможцями серед чоловічих команд стала команда УРСР (Єлісеєв Є., Карський С., Музиканський І., Михайличенко В., Прусак Г., Соломін С., Шатоха А.), жіноча команда УРСР посіла друге місце (Воробйова М., Власова Л., Грудман А., Капустіна Н., Ніколаєва В., Сторожниченко Л., Шевцова З.).

Після Всерадянської спартакіади географія волейболу незмінно розширювалася. Виростала майстерність спортсменів інших міст України, зокрема, чоловічої команди Дніпропетровська, яка в 1931 р. нанесла поразку харківчанам – лідеру українського волейболу, і вийшла у число ведучих команд.

У перших чемпіонатах СРСР, які в 1933-1936 рр. називались «Всерадянськими волейбольними святами», чоловічі команди м. Харків і м. Дніпропетровськ (Баришніков Л., Великий С., Зігоровський І., Майзлес Л., Маховський Н., Русанов А. та ін.) поперемінно займали друге та третє місця.

Харківські волейболістки на Всерадянських волейбольних святах вигравали друге та третє місця. З 1938

р. чемпіонати СРСР проводилися серед клубних команд ДСТ та відомств. У чемпіонаті СРСР 1940 року харківська жіноча команда «Спартак» зайняла 3-тє місце. Серед тих, хто захищав спортивну честь Харківщини у ті далекі часи, слід відмітити Найман Т., Машталлер М. (перших майстрів спорту СРСР), Данілову Л., Бевз М., Маркову Н., Капустіну Н., Грудман А., Соколову О., Кухарчік Н., Воробйову М., Сторожніченко Л., Власову Л., Шевцову З.

Всезагального визнання та поважання заслужив «тренер усіх тренерів» Шелекетін Георгій Іванович, один із перших заслужених майстрів спорту СРСР. Взагалі з його ім'ям тісно пов'язана вся історія волейболу довоєнних часів як гравця і одночасно тренера, як доцента кафедри спортивних ігор та автора перших методичних та наукових видань з волейболу.

В цілому, період 1925-1940 рр. був сприятливим у плані масового заняття населенням волейболом. У парках відпочинку багатьох міст на майданчиках за штучним освітленням тривали ігри, які часто закінчували далеко за північ. Так само і у небагатьох на той період спортивних залах тренування розпочиналися о 22-00.

Сумні і тривожні часи 1941-1945 рр. не обминули і волейболістів. Частина з них загинула на фронтах війни, інші повернулись пораненими або каліченими. Саме з числа тих волейболістів, які захищали свою честь і совість, відстоювали свободу своєї сім'ї і близьких, та до яких доля була сприятлива, почали формуватися команди для участі у першому післявоєнному чемпіонаті СРСР та інших змаганнях. Так, у чемпіонаті СРСР 1945 р. виступали жіночі команди «Локомотив» (Харків) – 6-те місце і «Здоров'я» (Київ) – 10-те місце та чоловіча команда «Локомотив» (Харків) – 7-ме місце й команда Військового училища – 10-те місце.

Справжнім тріумфом був виступ збірних команд УРСР у 1956 р. на I Спартакіаді народів СРСР – золоті медалі вибороли чоловіки.

Жіноча команда УРСР посіла друге місце: Даманська (Кошелева) Р., Легкова Є., Філішкіна Л. (Харків), Зозуля Є., Кошулька А., Поліщук Г. (Київ), Гольдгубер Ф., Коржова Є., Логвіненко Г., Півнева Є. (Одеса), Архангельська А. (Дніпропетровськ). Готував команду – харківський тренер Хаджінов Д. І.

Починаючи з 50-х років минулого століття, чудові результати демонстрували українські клуби та збірні країни на всесоюзній та міжнародній арені. Жіноча команда «Буревісник» (Одеса) в 1961 р. виборола золоті медалі чемпіонату СРСР (Архангельська А., Гольдгубер Ф., Горбачова (Мельниченко) С., Гурєєва Л., Коржова Є., Логвіненко Г., Мишак (Волощук) В., Петрашкевич (Снимщикова) Г., Романова (Задорожня) Н., Шурда (Рассаднікова) Т. Тренер – Горбачов Є. Г.). Срібні медалі чемпіонату СРСР вигравали чоловічі команди: «Спартак» (Київ) – 1951 р., «Буревісник» (Одеса) – 1961 р., «Локомотив» (Київ) – 1969 р., «Зірка» (Ворошиловград) – 1972 р., «Шахтар» (Донецьк) – 1991 р. та жіночі команди: «Іскра» (Ворошиловград) – 1975 р., 1978 р., «Медин» (Одеса) – 1983 р. Бронзовими призерами становились чоловічі команди: «Спартак» (Київ) – 1952 р., 1953 р., «Наука» (Одеса) – 1954 р., «Буревісник» (Одеса) – 1955 р., 1957 р., «Локомотив» (Київ) – 1966 р., 1981 р., «Зірка» (Ворошиловград) – 1976 р., 1979 р., «Локомотив» (Харків) – 1978 р. та жіночі команди: «Буревісник» (Одеса) – 1962 р., 1971 р., «Іскра» (Ворошиловград) – 1973 р., 1974 р., «Сокіл» (Київ) – 1981 р., «Медин» (Одеса) – 1982 р., «Орбіта» (Запоріжжя) – 1984 р. Крім того, чоловіча команда «Шахтар» (Донецьк) у сезоні 1991-1992 рр. Виграла відкритий чемпіонат СНД. Володарями Кубка СРСР серед чоловічих клубів були: тричі

«Локомотив» (Київ) – 1973, 1988, 1990 рр. Та ЧГС (Одеса) – 1976 р., серед жіночих клубів – тричі «Медин» (Одеса) – 1974, 1981, 1983 рр., двічі «Орбіта» (Запоріжжя) – 1985, 1988 рр., «Іскра» (Ворошиловград) – 1980 р.

У 1962 р. жіноча команда «Буревісник» брала участь у самому престижному європейському клубному турнірі – Кубку Європейських чемпіонів. Одержав у фіналі перемогу над одним із кращих клубів Європи – «Славія» (Софія, Болгарія) з рахунком 3:1 та 3:0 одеситки стали володарями Кубка Європейських чемпіонів (Архангельська А., Гольдгубер Ф., Гуреева Л., Коржова Є., Логвіненко Г., Мишак (Волощук) В., Петрашкевич (Снимщикова) Г., Романова (Задорожня) Н., Чупріна Л., Шурда (Рассаднікова) Т. Тренер – Горбачов Є. Г.).

Кубок кубків Європейських країн вигравали: чоловіча команда «Зірка» (Ворошиловград) у 1973 р. та жіночі команди: «Іскра» (Ворошиловград) у 1977 р. (Назаренко Є., Горбенко Н., Колесник В., Мелешко В., Максимова Н., Губка Л., Кочерова Н., Гатіна Р., Журба Н., Черкасова Н. Тренер – Чернов В.С.) і «Медин» (Одеса) в 1983 р (Борисова Н., Горбачова Н., Дородних О., Золотарьова М., Кислякова О., Івашенко М., Осадча Л., Петраченко І., Рудовська Л., Соколовська О., Степанок І., Шкурнова О. Тренер – Курильський Ю. І.).

Чоловічій клуб «Локомотив» (Харків) у сезоні 2003-2004 рр. виграв Кубок Топ-команд (Пасажин М., Щавинський С., Титаренко В., Звягінцев С., Шульга С., Киктев В., Татаринцев В., Кисіль С., Дегтев І., Оніпко А., Філіппов Ю., Адамець А. Головний тренер – Побережченко С. В.). Жіноча команда «Орбіта» (Запоріжжя) в 1990 р. стала володарем Кубка ЄКВ (Європейська конфедерація волейболу).

Збірна чоловіча команда УРСР чотири рази (1956, 1967, 1986, 1991 рр.) була переможцем Спартакіади народів СРСР, бронзовими призерами – в 1983 р.

Чемпіони Спартакіади народів СРСР:

– 1956 р. – Барський М., Гафановіч Г., Горбунов В., Закржевський А., Кравченко В., Ломоносов Б., Мондзолевський Г., Піменов М., Савченко Ю., Салін В., Тищенко І., Унгурс Е. Тренер команди – Дюжев О.К.

– 1967 р. – Беляєв В., Іванов В., Лапинський Є, Міхальчук В., Овсянкін М., Поярков Ю., Терещук Б., Тищенко А., Шамшур В., Шнюков В. Тренер команди – Барський М. А.

– 1986 р. – Абдрахманов І., Александров О., Бойко В., Бондаренко С., Жеребов С., Ковбасюк І., Лапирьов В., Лапшин Є., Побережченко С., Сидоренко А., Сущинський О., Шадчин О. Тренери – Кравченко В., Веремієнко В.

– 1991 р. – Абдрахманов І., Грицюта Ю., Гудима В., Ковтун Є., Коровянський Ю., Мироненко С., Пивоваров В., Попов І., Сидоренко А., Філіппов Ю., Чернега С., Шадчин О. Тренери – Проскуровський А., Поздняков М.

Жіноча команда УРСР звання чемпіона Спартакіади народів СРСР виграла в 1975 р. (Белоус Т., Іванова Л., Козакова О., Мелешко Л., Назаренко (Кузіна) Є., Ніненко Л., Осадча Л., Ростова Г., Рудовська (Тимофєєва) Л., Стесів Н., Хоменко Г. Тренери – Курильський Ю. І., Коновалов М. Г.), друге місце посіла в 1956 р., третє – в 1967, 1971, 1983, 1986 рр.

Значного успіху досягла національна збірна жінок незалежної України, яка виборола бронзові медалі на чемпіонаті Європи в 1993 р. (Воливач Ю., Воронкіна О., Дубиніна М., Льїна Т., Калашнікова Г., Коломієць А., Кравець А., Матешук В., Полякова М., Пухальська І., Сулим С., Троцко Л., тренери – Бузасєв В. М., Курильський Ю. І.).

Український волейбол виховав цілу плеяду першокласних гравців, які у складі збірних команд СРСР вписали славу сторінку в історію радянського волейболу. Першим представником України у складі збірної СРСР був

гравець команди «Спартак» (Київ) М. Піменов – чемпіон світу 1949 р, 1952 р., чемпіон Європи 1950 р., 1951 р.

Починаючи з 1956 р., до збірних команд СРСР включається все більше вихованців з українських клубів. Так вже у 1956 р. у складі збірної команди СРСР, що стала бронзовим призером чемпіонату світу, було чотири представника УРСР (Закржевський А., Мондзолевський Г., Тищенко І., Унгурс Е.).

Особливо варто відмітити виступ наших волейболістів на ХІХ Олімпійських Іграх (1968 р., Мехіко). У складі збірної СРСР, яка стала чемпіоном Олімпійських Ігор, сім золотих нагород вибороли представники українських клубів: Поярков Ю. – капітан команди, Беляєв В., Іванов В., Лапинський Є., Матушевас В., Міхальчук В., Терещук Б. І коли зважати, що у команді були ще два вихованця українських тренерів, два одесита – Мондзолевський Г. та Сибіряков Е., цей рік слід вважати дійсно тріумфальним для українського волейболу.

У різні роки честь радянського волейболу на міжнародному рівні у складі збірної команди СРСР захищали представники українських команд та вихованці українських тренерів, переможці та призери Олімпійських Ігор, чемпіони світу та Європи: чоловіки – Беляєв В., Венгеровський Ю., Воронков П., Гордієнко О., Дилленбург А., Закржевський А., Запорожець О., Іванов В., Коров'янський Ю., Кривов В., Кузнецов А., Лапинський Є., Лацонов Ф., Люгайло С., Матушевас В., Міхальчук В., Молібога О., Мондзолевський Г., Панченко Ю., Піменов М., Поярков Ю., Сибіряков Е., Смугільов О., Сорокалет О., Терещук Б., Унгурс Е., Федяєв С., Фомін Д., Шадчин О.; жінки – Горбенко Н., Горбатюк (Маліночка) І., Гурєєва Л., Іванова (Губка) Л., Козакова О., Мишак (Волошук) В., Назаренко (Кузіна) Є., Осадча Л., Ростова Г., Романова (Задорожня) Н., Рудовська (Тимофєєва) Л., Соколовська (Ахамінова) О., Черкасова Т., Шкурнова (Позднякова) О.

На жаль, в останні роки українські клуби та національна збірна команда України втратили свої позиції на міжнародному рівні.

І однією з об'єктивних обставин є недостатнє фінансування команд та відтік наших кращих гравців у престижні закордонні клуби.

Разом з тим система підготовки перспективних молодих спортсменів в українських клубах ще і сьогодні зберігає свій високий рівень.

У нас є певні успіхи у дитячих і молодіжних командах, які представляють Україну на міжнародних змаганнях. Так, у 2002 р. збірна команда України стала срібним призером Європи серед юніорок (головний тренер Перебійніс В. В., тренер – Єгіазаров Г. Ш., провідний тренер – Бурма Л. Л.), а в 2005 р. збірна команда України виграла золоті медалі чемпіонату Європи серед дівчат (головний тренер – Перебійніс В. В., тренер – Остапенко М. П. І це свідчить про високий професіоналізм наших тренерів. Тому є підстави вважати, що клубні команди та національна збірна мають можливість для підйому рівня українського волейболу. Але клубні колективи в наступний час самі не зможуть вирішувати цю проблему.

У зв'язку з цим необхідно повернути увагу та об'єднати зусилля державних органів управління освітою та спортом, меценатів, громадськості, клубів, тренерів і спортсменів для негайного вирішення проблем волейболу в Україні. Головне, повернути колишню славу українському волейболу, котрий займав провідні позиції на міжнародній арені та виховав видатних майстрів гри, ім'я яких широко відомі у міжнародному спортивному світі.

Різновиди волейболу. Відомо чимало різновидів класичного волейболу. Перш за все, це пляжний волейбол, включений у програму Олімпійських ігор.

Міні-волейбол. Гра для дітей до 14 років. Включена до шкільної програми багатьох країн. З'явився міні-волейбол в 1961 в НДР. У 1972 були офіційно затверджені його правила. Розрізняють два рівні: міні-3 і міні-4. У кожній команді грають три (чотири) гравця плюс двоє запасних. За команду можуть виступати одночасно і хлопчики і дівчатка, але їх співвідношення в командах-суперниць повинна бути однаково. Гра проходить на майданчику 6 на 4,5 (6x6) м, розділеною навпіл сіткою на висоті 2,15 (2,05) м. Вага м'яча: 210-230 грамів, окружність: 61-63 см. Гра в партії йде до 15 очок. За рахунку 14:14 грають до тих пір, поки перевага однієї з команд не складе два очки або поки вона не набере 17 очок. Для перемоги в матчі необхідно виграти дві партії. Нерідко гра в міні-волейболі йде на якийсь час. (У міні-волейболу є гра-антипод: гігантський волейбол. Кількість гравців у команді доходить до ста чоловік, а сам майданчик за розмірами лише вдвічі перевищує звичайну. Грають легким м'ячем у брезентовій покришці діаметром 80 см, Число ударів не обмежена.)

Піонербол. Основна його технічна відмінність від класичного волейболу в тому, що м'яч у процесі гри береться в руки. Відповідно подача, пас партнеру і перевід м'яча на бік суперника здійснюється не ударом, а кидком. Матч складається з трьох партій, гра в яких ведеться до 15 очок. Виграє команда, яка перемогла у двох партіях. Піонербол включений в програму середніх шкіл з фізпідготовки і є підготовчим етапом в освоєнні азів не тільки волейболу, але й баскетболу. У різних містах Росії проводяться змагання з піонерболу.

3. Сучасні уявлення про гру

У волейбол грають на прямокутному майданчику 9 на 18 метрів (з дерев'яним або синтетичним покриттям), розділеному навпіл сіткою. Ігровий майданчик оточений так

званою вільною зоною, яка також може бути задіяна в процесі гри. Висота вільного простору над ігровим полем повинна становити не менш 12,5 м. Сітка кріпиться на висоті 2,43 м (По верхньому краю) – для чоловічих команд і 2,24 м – для жіночих (передбачені також відповідні варіанти для трьох дитячо-юнацьких вікових груп). По краях до сітки кріпляться спеціальні антени, що обмежують площину переходу м'яча над сіткою, щоб уникнути суперечок про те, чи пройшов він у межах або за межами ігрового простору.

Волейбольний м'яч являє собою сферичну внутрішню камеру з гуми (або подібного до неї матеріалу) з покриттям з еластичної або синтетичної шкіри. Маса м'яча – 260-280 грамів, окружність – 65-67 сантиметрів. Довгий час в офіційних змаганнях використовувався білий м'яч. Після ряду експериментів з різними кольорними поєднаннями експерти Міжнародної федерації волейболу (ФІВБ) визнали найбільш оптимальним комбіноване біло-жовто-синє забарвлення м'яча. З кінця 1990-х років на всіх турнірах, що проводяться під егідою ФІВБ, грають тільки такими м'ячами.

Команда може складатися максимум з 12 гравців. На майданчику одночасно виступають шість із них. У кожній партії дозволяється шість замінів – і ще шість так званих зворотних замінів (гравець початкової розстановки може вийти з гри і знову повернутися на майданчик – але тільки один раз в партії і тільки на позицію того хто його раніше замінив). Одночасно можуть бути замінені один або кілька гравців. У разі якщо ліміт замінів вичерпаний, а хтось з гравців на майданчику отримує травму, допускається так звана виняткова заміна. Замінити травмованого гравця може будь-який партнер (крім ліберо).

Матч складається з п'яти партій, а партії - з ігрових епізодів, в кожному з яких розігрується одне очко.

Епізод починається з подачі м'яча через сітку. Перша подача в першій і у вирішальній (п'ятій) партіях виконується

командою, що виборола право на подачу за жеребкуванням. У всіх інших партіях першою подає команда, яка не подавала першою в попередній партії.

Подача проводиться із зони подачі за лицьовою лінією майданчика ударом по м'ячу долонею або будь-якою частиною руки після того, як м'яч був підкинутий або випущений з руки (рук). Гравці команди, що подає не мають права заважати суперникам - за допомогою індивідуального або групового заслону - бачити подачу і траєкторію м'яча. Гравці команди, що приймає, пасуючи м'яч один одному, намагаються відправити його назад на сторону команди, що подає, при цьому допускається не більше трьох торкань м'яча (третім ударом він повинен бути відправлений через сітку). Якщо використано більше трьох торкань (блок - не в рахунок), фіксується помилка «чотири удари». Під «ударами» маються на увазі як навмисні, так і ненавмисні зіткнення гравців з м'ячем. Коли два (три) партнера торкаються м'яча одночасно, це зараховується як два (три) удари, виключаючи блокування. Крім того, один і той же гравець не може вдарити по м'ячу двічі підряд. М'яч може торкатися сітки при переході через неї.

Команда отримує очко і право на подачу, якщо суперник не зумів відбити м'яч (і той торкнувся підлоги), не перекинув м'яч назад через сітку за три торкання або зробив це з порушенням правил. Партію виграє команда, яка першою набрала 25 очок з перевагою мінімум в два очки. За рахунку 24:24 гра триває до переваги у два очки (26:24, 27:25 і т.д.) За рахунку 2:2 грається вирішальна (п'ята) партія - до 15 очок, але різниця в рахунку також повинна становити не менше двох очок. У матчі перемагає команда, яка виграла три партії. Нічий у волейболі виключені.

Правилами передбачено покарання за неправильну поведінку гравців по відношенню до офіційних осіб, суперників, партнерів по команді чи глядачів: попередження,

зауваження (команда карається втратою розіграшу), видалення гравця (до кінця партії або матчу), дискваліфікація гравця (до кінця матчу).

Змагання з волейболу проходять за коловою системою або з вибуванням. За більш ніж столітню історію волейболу його правила не раз зазнавали істотних змін. В кінці 20 ст. волейбольна сітка кріпилася на висоті 1,83 м. А розміри майданчика становили 6,75 на 13, 8 м (пізніше – 7,62 на 15,2 м). Кількість гравців на майданчику не обмежувалася, так само, як і максимально допустима кількість ударів по м'ячу. Дозволялося ведення м'яча (тобто багаторазове торкання його одним гравцем) і використання в процесі гри стін залу. Очки зараховувалися тільки при своїй подачі, а за першою невдалою подачею дозволявся повтор. Дотик м'ячем сітки розцінювався як помилка. Була допустима «розбіжність» в параметрах м'яча: окружність – 63,5-68,5 см, а маса – 252-336 грамів. З часом число гравців в команді (на майданчику) скоротилося до шести, а число торкань м'яча – до трьох (при цьому допускалося додаткове торкання на блоці).

Формування сучасних волейбольних правил відноситься до 1910-1920-х років. Певні розбіжності в правилах у різних країнах та регіонах стали однією з причин, по яких волейбол включили в олімпійську програму лише в кінці 1950-х років. Перші офіційні міжнародні правила були затверджені в 1947 на установчому конгресі ФІВБ. Примітно, що тоді ж у складі федерації була утворена комісія з розробки і вдосконалення правил гри. Поправки вносилися в них неодноразово.

Одне з найбільш кардинальних змін у правилах відбулося в кінці 20 ст. Пов'язано воно з тим, що волейбольні матчі нерідко тривали дві-три години. Нескінченні переходи подач не позначалися на рахунку і помітно затягували час гри: команда заробляла очко тільки при своїй подачі, а при

чужій лише відіграла її. Спочатку прийняли правило, згідно з яким вирішальна (п'ята) партія проводилася за прийнятою в тенісі системі тай-брейк: кожен розіграш м'яча – очко (незалежно від того, чия була подача), а рахунок у перших чотирьох партіях обмежувався 17 очками, за рахунку 17: 16 партія вважалася завершеною. (Перші всі партії гралися до 15 очок або поки розрив в рахунку не складав два очки – 16:14, 17:15 і т.д.)

У 2000 система тай-брейк стала застосовуватися у всіх партіях (перші чотири граються до 25 очок, вирішальна (п'ята) – до 15). Були введені і деякі технічні нововведення. Наприклад, у захисті дозволили грати будь-якою частиною тіла, навіть ногами (раніше допускалася лише гра руками і тілом вище за пояс). подача зараз виконується з будь-якого місця за майданчиком, а не зі спеціальної зони, як раніше; допускається, якщо при подачі м'яч зачіпає сітку, але перелітає на половину суперників і т.д.

В даний час ФІВБ розглядає можливість проведення експериментальних міжнародних змагань з лімітом зросту для гравців: 175 см – Для жінок і 185 см – Для чоловіків.

Техніка і тактика у волейболі. Спочатку волейбольна гра багато в чому будувалася на індивідуальній майстерності окремих спортсменів. Але вже на початку 20 ст. закладаються основи командної гри, награвються деякі комбінації і ігрові зв'язки.

У другій половині 1920-х років формуються основні технічні елементи гри (подача, пас, атакуючий удар і блок), на основі яких поступово розробляється тактика командних дій, що вимагає взаєморозуміння та зіграності партнерів. У 1930-і роки з'являються груповий (за участю двох і навіть трьох гравців команди, що обороняється) блок і страховка, нові атакуючі - у тому числі обманні - удари. Чимало нових технічних прийомів з'явилося у волейболі після Другої світової війни. Так, в 1960-і роки волейболісти освоїли, окрім

іншого, прийом м'яча в падінні і з перекатом і блок з перенесенням рук на бік суперника, а в 1980-ті - подачу м'яча в стрибку.

Сучасний волейбол - це гра високих швидкостей і великих висот. Атакуючий удар нерідко здійснюється з висоти, що помітно перевищує висоту баскетбольного кільця (порядку 3,5 і більше метрів), і досягає «цілі» за лічені частки секунди.

Волейбольний майданчик з кожного боку умовно розділений на шість зон: три під сіткою (передня лінія) і три ззаду, в трьох метрах від сітки (задня лінія). Три гравці передньої лінії займають позиції (зліва направо) 4, 3 і 2, а гравці задньої лінії, відповідно, 5, 6 і 1. Початкова розстановка визначає порядок подальшого переходу гравців на майданчику: подавальний переходить на позицію 6, потім - 5 і т.д. Цей порядок зберігається протягом всієї партії. Перед початком кожної партії тренер представляє початкову розстановку своєї команди у спеціальній картці розташування. У момент удару по м'ячу подаючого гравці обох команд повинні знаходитися в межах свого майданчика в порядку переходу, за винятком подаючого. Якщо команда виграє очко при чужій подачі, то перед своєю подачею гравці, рухаючись за годинниковою стрілкою, переходять в інші зони. Певні «позиційні обмеження» зберігаються і в процесі гри. Гравці задньої лінії не можуть брати участь у блоці, а також завершувати атакуючий удар з передньої зони, якщо м'яч у момент торкання знаходиться вище верхнього краю сітки.

У сучасному волейболі розрізняють п'ять основних амплуа гравців: сполучний, діагональний нападник, центральний блокуючий, доігровщик і ліберо.

Сполучний (або пасуючий) визначає «тактичний малюнок» гри своєї команди. Саме він у більшості випадків виконує передачу м'яча нападаючому для завершального

удару (виключення – ситуації, коли сполучний опиняється в ролі приймаючого). Від його дій багато в чому залежить успіх у боротьбі з блокуючими команди-суперника. Сполучний визначає слабкі місця у ворожій обороні (наприклад, невисокий гравець на передній лінії або не дуже кмітливий центральний блокуючий) і виводить атакуючого на найбільш вигідну позицію. Сполучний – мозковий центр команди і її лідер.

У ролі діагонального (або універсального) нападаючого виступають найпотужніші та стрибучіші гравці команди, оскільки вони атакують в основному із задньої лінії. Саме діагональні нападники набирають найбільше очок у грі.

Двоє центральних блокуючих, або нападники першого темпу б'ють з коротких прострільних передач. На цій позиції виступає чимало спортсменів «баскетбольного зросту» – таких, як гравець збірної Росії Олексій Казаков (217 см). Головне їхнє завдання - блокувати удари суперників так, щоб м'яч не перелетів через сітку або потрапив до захисників своєї команди. Стрибок блокуючих повинен бути не тільки високим, але і своєчасним – у іншому випадку нападаючий «перевисить» блок і завдасть удару поверх нього. Правилами допускається перенесення рук блокуючими на бік суперника – за тієї умови, що вони торкаються м'яча після того, як його торкнеться атакуючий.

Доігровщики, або нападники другого темпу атакують з країв сітки. Їм часто адресують для «обробки» важких м'ячів. На доігровщиків покладено також прийом м'яча з подачі суперника. Приймаючий повинен володіти відмінною реакцією: за десяти частки секунди йому треба визначити «кут атаки» суперника, вибрати найбільш вдалу позицію для прийому м'яча і вирішити, куди його слід відіграти.

Амплуа ліберо з'явилося у волейболі в кінці 1990-х років. Це вільний захисник, який грає на задній лінії замість одного з партнерів. На нього лягає основне навантаження з

прийому м'яча. На майданчику він виділяється формою, колір якої контрастний за кольором форми інших гравців команди. На ліберо не поширюється обмеження на заміни, але між двома його замінами повинен бути проведений розіграш м'яча, а змінити ліберо на майданчику може тільки той гравець, якого він замінив раніше. Ліберо не має права подавати, атакувати в стрибку, а також брати участь у блоці. На нього поширюються всі обмеження, що стосуються гравців задньої лінії. Амплуа ліберо ідеально підходить для гравців невисокого зросту. Поява подібного «вузького спеціаліста» помітно розширило можливості команди в захисті. Стандартна схема дій приймаючої команди: прийом м'яча - передача – атакуючий удар.

У процесі гри кращі блокуючі команди – внаслідок переходів – не завжди знаходяться на передній лінії, точно так само, як кращі захисники – на задній. Тому оптимальна первісна розстановка гравців на майданчику і подальше варіювання складу за допомогою замінів – ключовий момент в тактиці сучасного волейболу.

Чимало технічних і тактичних нововведень привнесли в гру наші спортсмени і тренери: раптова атака з першого пасу, різані подачі, відкидку м'яча назад і ін..

4. Загальні правила гри

1. У волейбол грають дві команди, у кожній з яких по 6 гравців. Мета кожної команди – спрямувати м'яч над сіткою, щоб він торкнувся майданчика суперника, і запобігти такій же спробі суперника.

2. М'яч вводиться в гру подачею: ударом гравця, що подає, через сітку на сторону суперника.

3. У волейболі команда, що виграє розігрування, одержує очко (система «кожне розігрування-очко»). Коли команда, що приймає, виграє розігрування, вона одержує очко

і право подавати, а її гравці переходять на одну позицію за годинниковою стрілкою.

4. Переможцем гри стає команда, яка першою набирає потрібну кількість очків.

Міжнародна федерація волейболу, як правило, один раз на чотири роки на своїх конгресах вносить зміни в правила гри. Всі ці зміни спрямовані на підвищення емоційного рівня гри, її динамічності та видовищності. Після численних змін і уточнень правил гри вона дійшла до наших днів.

4.1. Розмітка і обладнання ігрового майданчика

Майданчик обмежують лініями шириною 5 см, що входять у розміри ігрової частини майданчика. Короткі лінії називаються лицьовими, довгі – бічними. Колір ліній повинен різко відрізнитися від кольору покриття майданчика. Розмітку роблять матеріалом, що не створює нерівностей. Всі перешкоди видаляють від меж майданчика не менш ніж на 3 м на відкритих майданчиках і на 2 м в закритих приміщеннях. Середини бічних ліній з'єднують прямою лінією, яка називається середньою. Вона ділить майданчик на дві рівні частини. На кожній половині майданчика на відстані трьох метрів від середньої лінії і паралельно їй проводиться лінія нападу, що з'єднує бічні лінії. Ширина лінії – 5 см входить в розмір площі нападу. Простір, утворений середньою лінією, лінією нападу і частиною бічних ліній, називається площею нападу.

На продовженні правої і лівої бічних ліній перпендикулярно лицьовим лініям в 20 см від них проводяться дві лінії довжиною 15 см і шириною 5 см. Вони обмежують місце подачі. Розбивку майданчика починають з прокладання бічної лінії АВ (рис.1) завдовжки 18 м, вбиваючи у точках А і В кілочки.

З точки А прокреслюють дугу радіусом 9 м, а з точки В - радіусом 20 м 18 см. У точці перетину дуг забивають

кілочок. Потім прокреслюють дугу з точки А - радіусом 20 м 18 см і з точки В - 9 м. У точці перетину дуг також забивають кілочок.

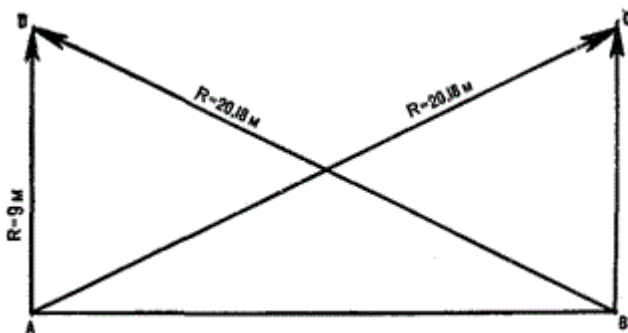

Рис. 1. Розбивка волейбольного майданчику та підготовка для розмітки

Між кілочками натягують мотузку і по ній за допомогою розмічальної машинки, або накладаючи трафарет, проводять лінії. Розмітку ґрунтової площадки роблять будь-якою фарбою, сухою крейдою, а краще всього спеціальною готовою клейовою фарбою. Для виготовлення клейової фарби на відро води беруть 8 кг товченої крейди і 1 кг столярного клею і варять суміш до тих пір, поки не вийде маса достатньої густоти. Розмітка клейовою фарбою швидко висихає і добре зберігається.

Зручно користуватися спеціальною розмічальною машинкою, в яку засипається суха крейда. Клейову фарбу накладають за допомогою трафарету, виготовленого з двох дерев'яних планок довжиною 3-5 м, кінці яких з'єднуються поперечинами. Відстань між планками 5 см. На нижній поверхні планок трафарету уздовж внутрішніх країв повинні бути зроблені виступи. Ці виступи щільно прилягають до поверхні майданчика і не дають розтікатися фарбі, в результаті лінії виходять рівні. Виступи роблять, набиваючи на нижню поверхню планок з внутрішнього краю вузькі (0,5-1 см) реечки з виступаючими цвяхами. Цвяхи, що

стирчать, встромлюються у землю і утримують трафарет на місці. Трафарет приставляють до натягнутої мотузки, ударом молотка вганяють цвяхи в ґрунт, тоненьким малярським пензлем роблять контур лінії і пересувають далі.

Розмічати майданчик жолобками або дерев'яними планками, укопаними в землю, не рекомендується, так як вони можуть стати причиною травм. Оптимальні розміри площі для гри 28 м в довжину і 15 м в ширину (мінімальні розміри 26 м x 14 м). Висота стелі повинна бути не менше 7 м. Майданчик, його розмітка і обладнання показані на рисунку 2.

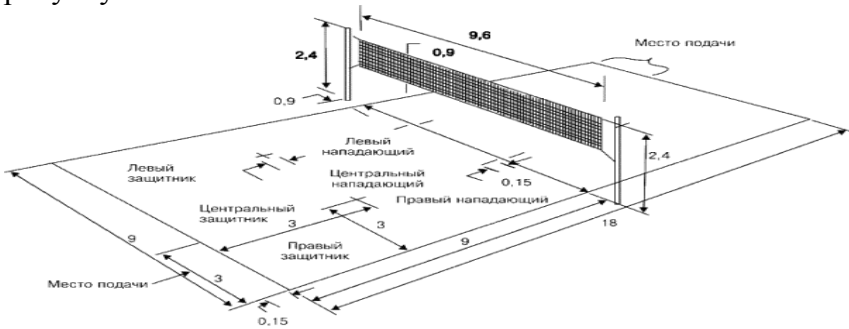

Рис. 2. Майданчик, його розмітка і обладнання

Гра ведеться на прямокутному майданчику розміром 18 x 9 метрів. Волейбольний майданчик розділений посередині сіткою. Висота сітки для чоловіків - 2,43 м, для жінок - 2,24 м. Гра ведеться сферичним м'ячем окружністю 65-67 см вагою 260-280 г. Кожна з двох команд може мати в складі до 14 гравців, на полі одночасно можуть знаходитися 6 гравців. Мета гри - атакуючим ударом добити м'яч до підлоги, тобто до ігрової поверхні майданчика половини суперника, або примусити його помилитися.

Гра починається введенням м'яча в гру за допомогою подачі. Після введення м'яча в гру подачею і успішного розіграшу подача переходить до тієї команди, яка виграла

очко. Майданчик по кількості гравців умовно розділений на 6 зон. Після кожного переходу права подачі від однієї команди до іншої в результаті розіграшу очка, гравці переміщуються в наступну зону за годинниковою стрілкою (рис. 3).

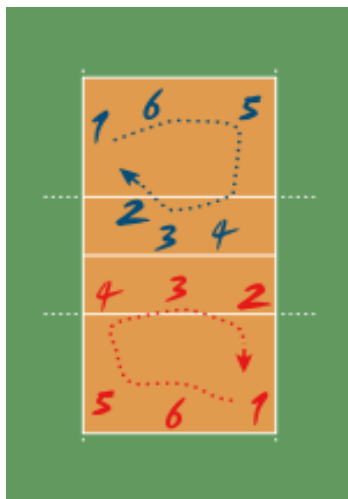

Рис. 3. "Зони" на майданчику і переміщення гравців

4.2. Загальна характеристика основних технічних елементів

4.2.1. Подача

Виконує подачу гравець, який в результаті останнього переходу переміщається з другої в першу зону. Подача проводиться із зони подачі за задньою лінією ігрового майданчика. Мета подачі послати м'яч на половину суперника і максимально ускладнити прийом. До того як гравець не торкнеться м'яча при подачі, жодна частина його тіла не повинна торкнутися поверхні майданчика (особливо це стосується подачі в стрибку). У польоті м'яч може торкнутися сітки, але не повинен торкатися антен або їх уявного продовження вгору. Якщо м'яч торкнеться поверхні ігрового

майданчика суперника, подаючій команді зараховується очко. Якщо гравець, який подавав порушив правила або відправив м'яч до ауту, то очко зараховується команді суперника. Не дозволяється блокувати м'яч при подачі, перериваючи його траєкторію над сіткою. Якщо очко вигране командою, яка подавала м'яч, то подачу продовжує виконувати той же гравець. У сучасному волейболі найбільш поширена силова подача в стрибку (рис. 4).

Рис. 4. *Подача в стрибку*

Її протилежністю є укорочена (плануюча, тактична) подача, коли м'яч направляється близько до сітки.

4.2.2. Прийом м'яча знизу

Зазвичай приймають м'яч гравці, які стоять на задній лінії, тобто в 5-й, 6-й, 1-й зонах. Проте прийняти подачу може будь-який гравець. Гравцям команди дозволяється зробити три торкання (не можна двічі поспіль чіпати м'яч) і максимум після третього торкання перевести м'яч на половину супротивника. Обробляти м'яч на прийомі можна в будь-якому місці майданчика і вільного простору, але тільки не на половині майданчика супротивника. При цьому якщо доводиться пасом

переводити м'яч назад на свою ігрову половину, друга передача з трьох не може проходити між антенами, а обов'язково повинна проходити поза антен. При прийомі не допускається затримка м'яча при його обробці, хоча приймати м'яч можна будь-якою частиною тіла. Плануючу подачу можуть приймати 2 гравця на задній лінії, але для прийому силової подачі вимагається вже 3 гравця (рис. 5.).

Рис. 5. *Прийом силової подачі*

Прийом атакуючого удару відрізняється від прийому подачі, так як в захисті в обов'язковому порядку завжди беруть участь всі 6 гравців, що знаходяться на майданчику, деякі гравці передньої лінії ставлять блок (іноді всі троє), а всі інші грають в захисті. Мета захисників залишити м'яч у грі і по можливості довести його пасуючому. Захист може бути ефективним тільки в разі узгоджених дій всіх гравців команди, тому були розроблені схеми гри в захисті, з яких прижилися тільки дві, "кутом назад" і "кутом уперед". В обох схемах крайні захисники стоять по бічних лініях, виходячи із-за блоку в 5-6 метрах від сітки, а ось захисник в 6 зоні відповідно до назви схеми грає або безпосередньо позаду

блоку (ловить скидання за блок) або за лицьовою лінією (грає далекі рикошети від блоку).

4.2.3. Атака

Зазвичай при позитивному прийомі м'яч приймається гравцями задньої лінії (1-е торкання) і доводиться до пасуючого гравця, пасуючий передає (2-м дотиком) м'яч гравцеві для виконання атакуючого удару (3-є торкання). При атакуючому ударі м'яч повинен пройти над сіткою, але в просторі між двома антенами. При цьому м'яч може зачепити сітку, але не повинен зачіпати антени або їх уявного продовження вгору. Гравці передньої лінії можуть атакувати з будь-якої точки майданчика (рис. 6). Гравці задньої лінії перед атакою повинні відштовхуватися за спеціальною триметровою лінією. Заборонено атакувати (тобто завдавати удару по м'ячу вище лінії верхнього краю сітки) тільки ліберо.

Рис. 6. Атака (першим темпом)

Розрізняють атакуючі удари: прямі (по ходу) і бічні, удари з переводом вправо вліво і обманні удари (скидки).

4.2.4. Блокування

Це ігровий прийом, при якому команда перешкоджає переведенню м'яча при атаці суперника на свою сторону, перекриваючи його хід будь-якою частиною тіла над сіткою, зазвичай руками, перенесеними на бік суперника в рамках правил (рис. 7). Дозволяється переносити руки на бік суперника при блокуванні так, щоб вони не заважали супернику до його атаки або іншої ігрової дії.

Рис. 7. Блокування

Блок може бути одиночним чи груповим (подвійним, потрійним). Торкання блоку не вважається за одне з трьох торкань. Блокувати можуть тільки ті гравці, що стоять на передній лінії, тобто в зонах 2, 3, 4.

4.2.5. Ліберо

Двоє з 14 гравців (з 2009 року, раніше призначався тільки один ліберо з 12 гравців) команди можуть бути призначені ліберо. Гравці цього амплуа не можуть брати участь в атаці, в блоці і подавати. Форма ліберо повинна

відрізнятися від форми інших гравців. Дозволяється замінити ліберо необмежену кількість разів, не ставлячи до відома суддю. Так як ліберо не має права атакувати і блокувати, він зазвичай знаходиться на задній лінії, міняючись позицією з гравцями, яких вигідно тримати на передній лінії, наприклад, з центральним блокуючим (рис. 8).

Рис. 8. Ліберо дістає м'яч після «скидки»

4.2.6. Друга передача «двома зверху»

Основним прийомом техніки є передача м'яча, за допомогою її волейболіст забезпечує процес організації атакуючих і захисних дій. Залежно від положення рук розрізняють передачі двома руками зверху і знизу. Для забезпечення нападаючих дій застосовуються в основному тільки передачі двома руками зверху. Успішне завершення нападаючих ударів залежить від правильної передачі м'яча, яка виконується після переміщення назустріч м'ячу.

Другу передачу робить сполучний збірної Польщі Павел Загумний. Гравець № 2 збирається атакувати першим темпом. Гравець № 11 загрожує атакою із задньої лінії ("пайп"). Блокуючі супротивника повинні вирішити, яку атаку їм закривати (рис. 9).

Рис. 9. Друга передача

Волейбольна партія не обмежена в часі і триває до 25 очок. При цьому якщо перевага над супротивником не досягла 2 очок, партія триватиме до тих пір, поки це не відбудеться. Матч триває до того, як одна з команд виграє три партії. У п'ятій партії (тай-брейк) рахунок ведеться до 15 очок. У кожній партії тренер кожної з команд може попросити два тайм-аути по 30 секунд. Додатково в перших 4 партіях призначаються технічні тайм-аути після досягнення однієї з команд 8 і 16 очок (по 60 секунд). Після закінчення перших чотирьох партій, а також при досягненні однієї з команд 8 очок в п'ятій партії, команди міняються сторонами майданчика. У кожній партії тренер має право провести не більше 6 заміन польових гравців (окрім ліберо).

4.3. Порушення правил

Нижче перераховані найбільш характерні для гри помилки гравців і тренера.

При подачі:

- Гравець заступив ногою на простір майданчика.
- Гравець підкинув і впіймав м'яч.

- Після закінчення 8 секунд після свистка судді м'яч передається команді суперників.

- Торкання антени м'ячем.
- Здійснив подачу до свистка судді.

При розігравші:

- Зроблено більше трьох торкань.
- Торкання верхнього краю сітки гравцем, що виконує активну ігрову дію.

- Заступ гравцем задньої лінії триметрової лінії при атаці.

- Помилка на прийомі: подвійне торкання або затримка м'яча.

- Торкання антени м'ячем при ударі.
- Заступ на ігрову половину суперника.
- Порушення розстановки.
- Неспортивна поведінка одного з гравців чи тренера.
- Торкання верхнього краю сітки.

4.4. Зміни в правилах (2009 рік)

На XXXI Конгресі FIVB в Дубаї були затверджені зміни в правилах, які набрали чинності з сезону 2009 року. Тепер заявка команди в офіційних міжнародних зустрічах складає 14 гравців, 2 з яких ліберо. Також змінено тлумачення помилок «торкання сітки» та «заступ» на ігрову половину супротивника, уточнено визначення блокування, внесені процедурні зміни, що стосуються функцій суддів та порядку проведення замінів.

5. Схеми гри

Під схемою гри розуміється якісний і кількісний склад гравців різних амплуа на майданчику. Найбільш поширені схеми гри 4-2, 5-1 і 6-2, де 2-1-2 кількість зв'язуючих на майданчику, а 4-5-6 умовна кількість атакуючих гравців. За схемою 4-2 грають

2 зв'язуючих, розташованих по діагоналі один до одного. Таким чином у всіх розстановках на передній лінії є тільки один сполучний, він же і віддає передачі. За схемою 5-1, на майданчику знаходиться тільки один пасуючий, який у всіх розстановках виходить в 3-ю зону і звідти віддає другу передачу. Схема 6-2 аналогічна схемі 4-2, за тим винятком, що пасує завжди той сполучний, який по розстановці на поточний момент перебуває на задній лінії. Ця схема дозволяє пасуючому у всіх розстановках мати трьох нападників на передній лінії. Схема 4-2 є найпростішою і зараз використовується тільки любителями. Схема 5-1 складна для пасуючого, але використовується повсюдно. Схема 6-2 така ж складна, як і 5-1, використовувалася тільки до появи гравців «ліберо». Вона накладає особливі вимоги до пасуючих, які повинні приймати подачу як доігровщики і атакувати не гірше доігровщиків (перебуваючи на передній лінії). Для цієї схеми ідеально підходять універсальні гравці, які прийшли з пляжного волейболу.

6. Видатні волейболісти

Найбільшу кількість медалей в історії волейболу на Олімпійських іграх завоював Карчев Кіра (США) – 2 золотих медалі в класичному волейболі і одну в пляжному. Серед жінок це радянська волейболістка Інна Рискаль, яка на 4-х Олімпіадах (1964-1976) завоювала 2 золотих і 2 срібні медалі.

- Георгій Мондзолевский (СРСР)
- Людмила Булдакова (СРСР)
- В'ячеслав Зайцев (СРСР)
- Андреа Джані (Італія)
- Жибао (Жілберто Годой Фільо) (Бразилія)
- Ллой Болл (США)
- Катерина Гамова (Росія)
- Любов Соколова (Росія)
- Регла Торрес (Куба)

РОЗДІЛ II

1. Основи спортивної підготовки волейболістів

Процес підготовки волейболіста передбачає систему педагогічного впливу на формування особистості дитини та її фізичне виховання. Тому до навчально-тренувального процесу ставляться високі вимоги, які не обмежуються підготовкою спортсменів. Поряд з фізичним розвитком і спортивним вдосконаленням необхідно виховувати людину сучасного суспільства.

У процесі навчально-тренувальних занять під впливом фізичних вправ у юного волейболіста виховуються відповідні вміння і павички. Багаторазове повторення вправ впливає на діяльність усіх органів і систем.

На різних етапах підготовки юного волейболіста питома вага навчання і тренування змінюється. У підготовчих і підліткових групах переважає навчання, пов'язане з формуванням багатьох рухових павичок. На даному етапі увагу зосереджують на оволодінні основними знаннями, вміннями і навичками, без яких неможлива успішна спортивна підготовка. Створюється основа, на якій у майбутньому стане можливим досягнення спортивної майстерності.

Працюючи з юними волейболістами, необхідно насамперед виховувати у них дисциплінованість. Потрібно намагатись, щоб усі їхні вчинки, дії повністю підпорядковувались вимогам колективу.

Дисциплінованість виховується високою вимогливістю керівника занять, педагога-тренера. Основою вимогливості є бездоганне виконання всіх норм і правил поведінки: ніяких запізнь на заняття, пропусків тренування без поважних причин, чітке виконання усіх зауважень, розпоряджень, команд, зразкова поведінка. Без уваги неможна залишати жодного прояву недисциплінованості. Така вимогливість привчає студентів стежити за собою і своїми діями, тримати

себе в руках, з повагою ставитися до товаришів. Недостатня вимогливість до юних волейболістів призводить до послаблення дисципліни, а це в свою чергу негативно впливає на фізичну підготовленість і спортивне вдосконалення.

Виховання і навчання - єдиний педагогічний процес. Виховна робота повинна проводитись завжди і всюди, з першого дня приходу новачка на заняття.

Навчання і тренування юних волейболістів підпорядковане закономірностям фізичного виховання і будується з урахуванням загально педагогічних специфічних для спортивного тренування принципів.

2. Вікові особливості підлітків та лікарський контроль

Фізичний розвиток дитини від народження до зрілого віку відбувається досить нерівномірно, оскільки формування рухових якостей і зростання організму відбувається неодноразово. За існуючою віковою періодизацією дітей шкільного віку поділяють на такі групи: молодший шкільний вік – хлопчики 8-12 років та дівчатка 8-11 років; підлітковий вік – хлопчики 13-16 років та дівчатка 12-15 років; юнацький вік – юнаки 17-21 років та дівчатка 16-20 років.

Період повільного росту (від 7 до 10 років) змінюється прискореним ростом (у 10-12 років у дівчаток і в 13-14 років у хлопчиків). Найбільші прирости маси тіла відбуваються під час повільного росту дитини у довжину (з 7 до 10 та із 17 до 20 років). Періоди інтенсивного росту характеризуються звичним посиленням енергетичних і пластичних процесів в організмі. У цей час організм менш стійкий проти несприятливих умов навколишнього середовища. У періоди посиленого збільшення маси тіла і відносно повільного росту організм дитини стійкіший проти впливів негативних факторів. Однак бувають і значні відхилення від установленної залежності, особливо у віці 11-15 років (у дівчаток) та 13-16 років хлопчиків.

Вирішальну роль в оцінці розвитку дітей і підлітків відіграє біологічний рівень зрілості організму. На цьому й ґрунтується програма тренувальних занять для підлітків. Встановлено, що в спортсменів показники фізичного розвитку вищі, ніж у їхніх ровесників, які не займаються спортом.

У період статевого дозрівання відбувається глибока перебудова ендокринного апарату, що помітно впливає на нервово-психічний стан підлітків. Це виявляється в збільшеній збудливості, нестійкості настрою, швидкій втомлюваності, подразливості, надмірній руховій активності. Психіка підлітків нестійка: вони дуже вразливі, часто переоцінюють свої сили й можливості. Якщо заняття мають емоційний характер, суб'єктивне відчуття втоми у підлітків та юнаків виявляється нерідко, незважаючи на великий вплив фізичного навантаження на функціональний стан організму. У юних спортсменів передстартовий стан має більш виражений характер, ніж у дорослих.

Особливості будови кісткового скелета, а також відносна слабкість м'язової системи часто спричиняють деформацію хребта і грудної клітини, що призводить до порушень нормальної постави. Встановлено, що при інших однакових умовах остаточні розміри тіла залежать від часу й тривалості статевого дозрівання. На індивідуальні строки статевого дозрівання впливають не так конституціональні, расові чи географічні фактори, як соціально-економічні умови життя. У період статевої зрілості змінюються фізико-хімічні властивості скелетних м'язів.

Моторика у підлітків залежить не тільки від розвитку опорно-рухового апарату, а й від формування центральної нервової системи. Згиначі і розгиначі рук розвиваються майже одночасно, а розгиначі ніг і тулуба швидше, ніж згиначі. Сила м'язів правої руки і стегна більша від сили м'язів лівої руки та стегна. Для спортсмена велике значення має симетричний розвиток м'язів лівої і правої сторін тулуба і кінцівок.

Функціональні можливості вегетативних органів і систем у підлітків розвинені ще недостатньо, щоб підтримувати на відповідному рівні складний комплекс фізіологічних процесів при роботі з перемінною інтенсивністю, що специфічно для гри у волейбол.

Резерви серцево-судинної та дихальної системи у дітей, підлітків, юнаків і дівчат значно нижчі, ніж у дорослих. А тому частота серцевих скорочень (ЧСС) у них більша. Часто у підлітків спостерігається збільшення лівого шлуночка серця, що пов'язано з розширенням його порожнин та потовщенням м'язової стінки. Отже, полегшується проходження крові, створюються кращі умови для швидкого кровотоку та меншого опору периферичних судин.

Тривалість відновлення ЧСС в юних спортсменів при великих і особливо повторних навантаженнях значно зростає. Функції дихання та кровообігу в юних спортсменів пристосовуються до навантажень менш раціонально, ніж у дорослих. Із збільшенням енергетичного обміну, що зумовлюється інтенсивним ростом тканин і органів, зростає навантаження на серцево-судинну систему, інколи з'являється невідповідність між збільшенням серця та всього організму. У зв'язку з цим можливі вікові функціональні порушення в діяльності серцево-судинної системи. При м'язовому навантаженні у дітей і підлітків спостерігається значний кисневий борг. Показники артеріального тиску та ЧСС після стандартного навантаження відновлюються в них повільніше, ніж у дорослих. Але тривалість відновлення показників до вихідного рівня в юних спортсменів менша, ніж у їхніх ровесників, які не займаються спортом. Через легені за одиницю часу у підлітків протікає велика кількість крові, що створює сприятливі умови для газообміну. Величина максимального кисневого боргу в юних спортсменів незначна, тому здібність до роботи в анаеробних умовах у них гірша, ніж у дорослих.

Гіпертрофія лівого шлуночка зумовлена не тільки особливостями юнацького серця, а й впливом систематичних занять спортом. Завдяки систематичним тренуванням в юних спортсменів зменшуються енерговитрати, пов'язані з виконанням стандартного навантаження.

Враховуючи особливості організму де необхідно здійснювати спеціальний лікарський контроль у процесі занять фізичною культурою і спортом крім систематичних медичних оглядів школярів, потрібно проводити лікарсько-педагогічні спостереження.

До спортивних тренувань мають допускатися тільки абсолютно здорові діти, що їх лікарі відносять до основної групи. Особливо своєчасно слід виявляти в дітей і підлітків наявність спалахів хронічної інфекції, враховуючи те, що вони зменшують функціональні можливості серця і навіть можуть призвести до його перенапруження. Дуже важливо ліквідувати спалахи хронічної інфекції до початку інтенсивних занять спортом. У період статевого дозрівання у підлітків нерідко виявляють збільшення артеріального тиску, що повинно розцінюватися як передгіпертензивний стан. Зменшення тренувальних навантажень, емоційного збудження, кількості змагань сприяє урівноваженню артеріального тиску. Фізичні вправи та заняття спортом сприятливо впливають на підлітків при умові поступового підвищення навантажень та уважного лікарського контролю.

Для оцінювання функціонального стану використовують різноманітні проби, наприклад: 20 присідань або 60 підскоків за 30 с; 15-секундний біг на місці в максимальному темпі та 1-2 хвилинний біг на місці в темпі 180 кроків за 1 хв; спробу Летунова; велоергометричні тести.

У дослідженні дітей і підлітків велике значення має оцінка їх фізичного розвитку. У зв'язку з великою еластичністю кісткового скелета, недостатнім розвитком м'язів в дітей легко виникають порушення постави та сколіози.

Надмірні навантаження на м'язи стопи можуть призвести до плоскостопості.

На заняттях спортом слід додержуватись таких вимог:

1. Систематично (не менш як 2 рази на рік) здійснювати лікарський контроль, ураховуючи вікові особливості студентів, допускати до занять тільки абсолютно здорових студентів. Суворо використовувати лікарські рекомендації.

2. Розподіляти студентів на групи (за віком і рівнем підготовки), індивідуалізувати навантаження. Суворо додержувати режиму дня, застосовувати принципи регулярності й поступовості у збільшенні навантажень, виділяти достатньо часу для відпочинку між навантаженнями.

3. Не переносити особливостей режиму й методики тренування дорослих спортсменів у практику роботи з дітьми, юнаками і дівчатами (забороняється вузькоспеціалізована підготовка без достатнього застосування загально розвиваючих вправ, частого використання максимальних навантажень).

Співдружність у роботі лікаря й тренера сприятиме успішному фізичному і спортивному вдосконаленню юних спортсменів. Погодженість у вимогах лікаря й педагога дає змогу чітко індивідуалізувати роботу з ними.

Лікар інформує тренера про стан здоров'я, фізичний розвиток і тренування юних спортсменів, які перебувають під його наглядом. Тренер уважно стежить за тим, як впливають тренувальні заняття на організм спортсменів. Він перший помічає ознаки порушень у функціональному стані організму дитини і не допускає до занять осіб, які не пройшли первинного або повторного лікарського огляду. Необхідно здійснювати спеціальний лікарський контроль у процесі занять фізичною культурою і спортом крім систематичних медичних оглядів школярів, потрібно проводити лікарсько-педагогічні спостереження.

Основні причини травматизму: неправильне планування навчально-тренувальних занять, неправильні методика та організація занять, порушення педагогічних принципів навчально-тренувального процесу, недостатня або занадто інтенсивна розминка, порушення правил лікарського контролю, незадовільний стан місць занять, обладнання, одягу та взуття студентів, недодержання студентами правил особистої гігієни та режиму, слабе володіння технікою гри тощо. Кожний випадок спортивного травматизму педагоги та лікарі повинні докладно обговорювати, адже, щоб запобігати травматизму, треба глибоко вивчати і точно знати причини, які зумовлюють травми.

Для профілактики травматизму необхідно своєчасно з'ясувати стан здоров'я та фізичної підготовки студентів. Юні волейболісти повинні ознайомитися з правилами поведінки та із заходами профілактики травматизму.

Раціональна методика навчально - тренувального процесу, добре обладнання ігрового майданчика, адекватне освітлення, оптимальний функціональний стан організму гравців, правильно проведена розминка, суворе суддівство, при якому зберігається ігрова дисципліна, та систематичне впровадження комплексу заходів профілактики травматизму дають змогу зберегти і зміцнити здоров'я студентів.

3. Загальна фізична підготовка

Фізична підготовка має особливе значення в роботі з юними волейболістами. Вона є складовою частиною навчально-тренувального процесу.

Від рівня розвитку фізичних якостей і здібностей, специфічних для гри у волейбол, залежить оволодіння учнями техніко-тактичними навичками. Чим вищий рівень розвитку спеціальних якостей і здібностей, тим швидше можна оволодіти основами техніки і тактики гри.

Вплив специфічних для волейболу засобів на всебічний розвиток і функціональний стан організму повністю залежить від рівня оволодіння навичками гри. Тому на початковому етапі багаторічного процесу підготовки волейболістів вправи з техніки, тактики і сама гра в волейбол недостатньо впливають на загальний фізичний розвиток студентів. Отже, щоб навантаження на заняттях було оптимальним, потрібно застосовувати певну кількість загальнорозвиваючих і підготовчих вправ (рис. 10).

Рис. 10. Загальнорозвиваючі підготовчі вправи без предметів

Фізична підготовка особливо впливає на результат змагань з волейболу юнацьких команд. В умовах, коли змагання проводяться кілька днів підряд, юний волейболіст, в якого недостатньо розвинуті **швидкісно-силові** якості, не може результативно використовувати весь арсенал сучасних прийомів техніки гри, використовувати їх у швидкому темпі. Адже при недостатній витривалості студент швидко стомлюється, у нього порушуються рухові навички, внаслідок чого знижуються точність ударів і подачі м'яча, стрибучість і тим самим ускладнюється ведення гри в гостро комбінаційному стилі.

Фізична підготовка поділяється на загальну і спеціальну. Ці два види підготовки органічно пов'язані між собою і становлять єдиний процес. Загальнофізична підготовка спрямована на зміцнення здоров'я, всебічний розвиток організму, розширення його функціональних можливостей. У процесі загальнофізичної підготовки особливу увагу приділяють

розвитку тих фізичних якостей, які недостатньо розвиваються спеціальними вправами з техніки і тактики гри.

Фізичні якості розвиваються у процесі оволодіння руховими діями. А тому на заняттях з волейболу потрібно використовувати спеціальні вправи для розвитку сили, швидкості, стрибучості, витривалості, спритності і гнучкості.

Під час занять із загальної фізичної підготовки необхідно застосовувати засоби, які в основному відомі дітям з уроків фізичної культури. Важливе значення при цьому має вивчення і складання нормативів фізкультурного комплексу. Доцільно періодично виділяти окремі заняття для загальнофізичної підготовки. Підбір засобів і обсяг загальної фізичної підготовки на кожному занятті залежать від конкретних завдань процесу навчання і умов проведення заняття. На початковому етапі на загальну фізичну підготовку відводиться 60-70% часу. Дуже часто на заняттях з волейболістами застосовуються гімнастичні, легкоатлетичні вправи, рухливі ігри, баскетбол, гандбол.

Важливим засобом фізичної підготовки є вправи з предметами: набивними, баскетбольними, тенісними, хокейними м'ячами, із скакалкою, гумовими амортизаторами, гантелями тощо (рис. 11).

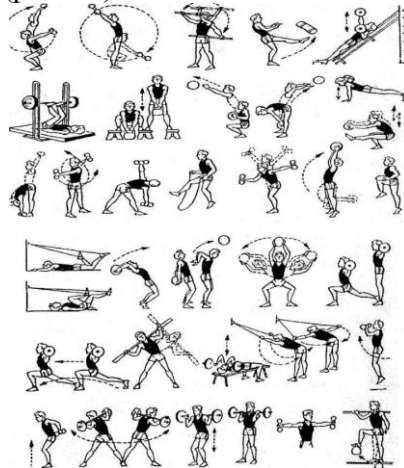

Рис. 11. Загальнорозвиваючі підготовчі вправи з предметами.

Вага набивного м'яча, що використовується під час виконання вправ, для хлопчиків 11-14 років і дівчат 15-16 років – до 2 кг, для юнаків 17-18 років – до 5 кг. У вправах, які застосовуються у вивченні подачі і нападаючих ударів, потрібний м'яч вагою до 1 кг. Вправи з гантелями призначені переважно для юнаків 14-18 років. Вага гантель для дітей 14-15 років 0,5-1 кг, а для волейболістів 16-18 років – 1-3 кг. Вправи з амортизаторами починають застосовувати для дітей з 13 років (рис. 12).

Рис. 12. Вправи для розвитку сили

3.1. Сила та її засоби розвитку

Сила – це вміння долати зовнішній опір або протидіяти йому за рахунок напруження м'язів. Сила волейболістів має велике значення, вона необхідна в стрибках, передачах і подачах, а також ударах м'яча. Від рівня розвитку сили залежить швидкість рухів, сила дає можливість удосконалювати швидкість.

У молодшому шкільному віці силу розвивають зміцненням основних м'язових груп. Засобами розвитку сили повинні бути вправи динамічного характеру з помірним навантаженням. Застосовуються переважно вправи з обтяжуваннями власної маси (присідання, стрибки, віджимання

тощо). Для розвитку сили корисні рухливі ігри, в яких потрібні короткочасні швидкісно-силові напруження. Можна застосовувати вправи із зовнішніми обтяжуваннями (для цього використовуються набивні м'ячі, гантелі, кулі тощо). Під час виконання силових вправ учні не повинні відчувати значного стомлення.

Необхідно звернути увагу на розвиток в учнів здібностей до статично-м'язових короткочасних зусиль, які потребують затримки дихання (наприклад, стояння на носках, вправа «ластівка», мішані і прості звисання, що тривають до 10с, та інше.). Силові вправи для дівчат за кількістю повторень такі самі, як і для хлопців, але напруження їх має бути меншим.

У дітей середнього шкільного віку з року в рік збільшується сила. У 13-14 років хлопчикам можуть бути під силу вправи, які потребують подолання обтяжувань, що становлять 3/4 своєї маси. Починаючи з періоду статевого дозрівання розвиток м'язової сили в дівчаток все більше відстає від розвитку сили хлопчиків. Після 12-13 років в них, як правило, зростання сили знижується і багато вправ, доступних раніше, стають не під силу (наприклад, лазіння по канату), тому використання силових вправ для дівчаток цього віку обмежується.

Для розвитку сили в цьому віці використовуються вправи з короткочасними зусиллями і швидкісно-силові вправи, які не потребують напруження (наприклад, кидки і ловіння набивного м'яча вагою 1-2 кг, штовхання набивного м'яча вагою 2-3 кг з місця, лазіння по канату на швидкість для хлопчиків, переніс вантажу, штовхання кулі тощо).

У старшому шкільному віці, враховуючи інтенсивний фізичний розвиток і зростання функціональних можливостей, можна давати більші навантаження. Доцільно використовувати вправи, що потребують короткочасних зусиль (швидкісно-силові вправи, вправи з обтяжуваннями). Найефективніші результати дають вправи, які виконуються 6-10 раз підряд.

Під час виконання вправ із зовнішніми обтяжуваннями педагог може досить точно дозувати обсяг та інтенсивність навантаження, забезпечувати переважний вплив на окремі групи м'язів. Парні вправи (з опором, перетягування, боротьба) розвивають не тільки силу, спритність, а й волю. Динамічні вправи, пов'язані з подоланням маси власного тіла, дають гравцеві змогу поступово переходити від повільних рухів до швидких, від меншого навантаження до більшого. Рекомендується застосовувати обтяжування, які становлять $1/3$ — $1/2$ власної маси тіла. Корисні вправи із штангою, мішками, метання набивних м'ячів, каміння. Збільшенню м'язової сили сприяють вправи на обтяжування власного тіла або тіла партнера, вправи із стрибками та обтяжуваннями від 6 до 12 кг.

На заняттях з дітьми і підлітками слід враховувати, що кістково-м'язова система в них ще не повністю зміцніла. Тому силові вправи необхідно чергувати з вправами на розслаблення м'язів. Вправи на розвиток сили, що пов'язані з великими фізичними навантаженнями, виконуються наприкінці заняття.

3.2. Швидкість та засоби її розвитку

Швидкість у волейболі – це комплекс функціональних якостей спортсмена, які виявляються:

- 1) у швидкості простих і складних реакцій у відповідь на один або кілька подразників;
- 2) у швидкості виконання прийомів техніки гри;
- 3) у швидкості переміщення гравця на майданчику.

Основним засобом розвитку швидкості рухів вважається повторне виконання рухів з граничною швидкістю. Кількість використовуваних вправ має бути незначною, але вони необхідні на кожному занятті. Важливе значення для розвитку швидкості рухової реакції мають вправи на виконання завдань за несподіваним сигналом.

Вправи на розвиток швидкості мають бути різноманітними і охоплювати різні групи м'язів. Вони повинні сприяти вдосконаленню регуляторної діяльності центральної нервової системи, підвищенню координаційних здібностей учнів.

Дослідження показали, що такі вправи стають ефективнішими, коли їх використовувати у відповідному співвідношенні із стрибковими. Для розвитку швидкості необхідно насамперед використовувати швидкісно-силові вправи.

Адже в переважній більшості видів спорту швидкість пов'язана з вибуховою м'язовою силою. Прикладом таких вправ можуть бути стрибки, стрибкові вправи з обтяжуванням (з набивними м'ячами, торбинками з піском).

Вправи на розвиток швидкості широко застосовуються під час занять з дітьми усіх вікових груп. Для цього добирають вправи, що сприяють розвитку швидкості окремих рухів і рухової реакції. Засобами розвитку швидкості насамперед є ігри та вправи, які вимагають своєчасної рухової відповіді на зорові, тактильні, звукові сигнали.

У дітей середнього шкільного віку (10-14 років) найкраще розвиваються швидкісні якості. У 14-15 років розвиток швидкісних якостей сповільнюється, тому для розвитку швидкості рухів використовують вправи, які виконуються у максимальному темпі (біг з прискоренням до 20-30 м, естафетний біг з етапами до 20-30 м, метання полегшених снарядів тощо).

Для розвитку швидкості рухової реакції застосовуються фізичні вправи на несподіваність, рухливі ігри, які вимагають рухової реакції без запізнення і в складних умовах, спортивні ігри (баскетбол, гандбол, футбол та ін.). Вправи, спеціально спрямовані на розвиток швидкості, проводяться на початку основної частини уроку.

Для розвитку швидкості в студентів вправи добирають диференційовано, а саме: вправи на розвиток швидкості реакції, вправи на розвиток частоти рухів, вправи на розвиток швидкості

переміщення. Наприклад, для розвитку швидкості рухів застосовуються такі вправи: ходьба з круговими рухами рук у темпі, який удвічі перевищує темп кроків; швидка передача м'яча біля стінки; швидка передача м'яча в парах; стрибки через скакалку на найбільшу кількість (за 8-10 с) та ін. Швидкість необхідно нарощувати поступово і збільшувати амплітуду рухів, обов'язково доводячи її до максимальної величини. Вправи виконують в полегшених умовах (біг під гору, з використанням лідера тощо) або спочатку в ускладнених умовах, а потім у звичайних.

Вправи будуть ефективними тоді, коли студент може контролювати і точно оцінювати швидкість рухів. Тренувальні заняття організуються так, щоб вправам на розвиток швидкості не передувала будь-яка робота, що втомлює студентів.

3.3. Витривалість та засоби її розвитку

Витривалість визначають як здатність людини протягом тривалого часу виконувати безперервну динамічну роботу великої або помірної потужності з характерним функціонуванням провідних систем організму. Витривалість – важлива якість волейболіста, вона виявляється в здібності боротися з стомленням, яке настає після великих навантажень. Розвиток витривалості дає змогу підвищити працездатність гравця. На заняттях з учнями основним засобом розвитку загальної витривалості вважається біг у поєднанні з ходьбою.

Для розвитку витривалості використовують циклічні вправи помірної інтенсивності у відносно рівномірному темпі, як наприклад: біг по пересіченій місцевості, який чергується з ходьбою, ходьба на лижах, походи в горах, легкоатлетичний біг на середні й довгі дистанції, їзда на велосипеді, весловий спорт, плавання тощо. Крім того, застосовуються вправи, що виконуються з великою інтенсивністю: легкоатлетичний біг на 100-200 м (3-5 повторень) з інтервалами для відпочинку 3-4 хв,

а також загально розвиваючі гімнастичні вправи, що повторюються 15-20 раз.

Сучасні дослідження свідчать, що особливу увагу необхідно приділяти розвитку витривалості у студентів, починаючи з першого курсу. З віком витривалість поступово збільшується, але нерівномірно.

Засобом розвитку загальної витривалості у підлітків може бути неінтенсивний тривалий біг. З цією метою комплексно застосовують повторний та перемінний методи. Корисним є перемінний біг: чергування бігу із швидкістю, що становить 60% максимальної, з неінтенсивним бігом; для 12-13-річних школярів – повільний біг тривалістю до 2 хв для хлопчиків і 1,5 хв для дівчаток. У 14-15-річному віці використовують темповий біг на 400 м (для хлопців) і по 200—300 м (для дівчат), лижні гонки на швидкість до 2-3 км. Для розвитку швидкісної витривалості рекомендується спринтерський біг з поступовим збільшенням дистанції, стрибки через скакалку в максимальному темпі, спортивні й рухливі ігри. Вправи для розвитку витривалості, як правило, проводять наприкінці основної частини заняття.

3.4. Спритність та засоби її розвитку

Спритність проявляється в здібностях волейболіста швидко й сміливо виконувати складні за координацією дії, правильно розв'язувати різні рухливі завдання, швидко перебудовувати свою діяльність відповідно до обставин. Для вдосконалення спритності доцільно систематично використовувати нові, несподівані для учнів вправи.

Розвиваючи спритність волейболіста, швидко переключатися з однієї дії на іншу, використовують рухливі та спортивні ігри, біг з перешкодами, акробатичні вправи у різноманітному поєднанні, естафети, стрибки в довжину або глибину, жонглювання м'ячами, стрибки на батуті з додатковими рухами рук, вправи на рівновагу та інше.

Визначаючи кількість вправ, необхідно враховувати, що вони, крім фізичних зусиль, спричиняють і значне нервово напруження. Тому буде доцільно часто повторювати подібні вправи. Вправи на спритність проводяться на початку основної частини заняття. Учні повинні збагачуватись новими руховими навичками безперервно, бо коли протягом тривалого часу їхній запас рухів не поповнюється, то інтерес до навчання знижується.

У шкільному віці (особливо в 7-13 років) створюються найбільш сприятливі умови для розвитку спритності. У молодших школярів розвиток спритності спрямований на вироблення координацій рухів, вміння напружуватися і розслаблюватися, а також на розвиток відчуття часу і простору, вдосконалення в них м'язового відчуття темпу та амплітуди рухів, рівновагу.

Комплекс підготовчих вправ розвитку спритності у волейболі:

1. Підкидання та ловіння м'яча правою і лівою руками (ловіння тільки однією кистю).

2. Підкидання лівою – ловіння правою (ловіння тільки однією кистю) та навпаки.

3. Кидок м'яча в стіну правою та спіймати правою, кинути лівою та спіймати лівою (однією кистю, без притискання до тулуба, 2 кроки від стіни однією кистю, без притискання до тулуба, 2 кроки від стіни).

4. Кинути в стіну правою спіймати лівою (ловіння кистю).

5. В.П. крок від стіни, м'яч над головою, рука пряма. Кинути м'яч в стіну та спіймати однією рукою, як правою так і лівою.

6. В.П. 3-4 кроки від стіни, м'яч за головою тримаємо двома руками:

- крок вперед замах руками;

• руки – лікті притиснути до голови випрямити лікті, кисті рук кидають м'яч в підлогу, (особливу увагу приділяти випрямлення рук та притисканню їх до голови, кидок м'яча тільки кистю рук.).

7. В.П. 4-5 м. від стіни, ліва нога попереду, м'яч в лівій руці, рука пряма зпереду, права рука зверху:

- підкинути м'яч на рівні голови;
- праву руку випрямивши вдарити м'яч зверху в підлогу;
- теж лівою рукою.

8. В.П. один навпроти одного 4-5 м. перекидання м'яча знизу однією рукою та ловіння однією кистю (почергово права - ліва і навпаки).

9. В.П. один навпроти одного 4-5 м. м'яч над головою рука пряма в лікті, (перекидання м'яча вище голови партнеру, ловіння однією кистю).

10. В.П. один навпроти одного 5-6 кроків м'яч за головою тримати двома руками. Крок вперед, замах руками, руки притиснуті до голови, м'яч кинути в підлогу одними кистями.

11. В.П. стоячи біля стіни 2-3 кроки в основній стінці. Двома руками знизу кинути м'яч в стіну та двома руками зверху підбити 2 рази вверх над собою (ноги в колінних суглобах зігнуті та пружинять).

12. В.П. теж саме. Після відскоку, двома руками знизу підбити 2-3 рази м'яч вгору (руки прямі в ліктях)

13. В.П. один навпроти одного 1-й партнер кидає м'яч двома знизу у другому вище голови; 2-й 2-3 рази підбиває м'яч над головою (і навпаки).

14. В.П. те саме. Підбивання м'яча двома руками знизу (руки прямі в ліктях).

15. Жонгливання:

- а) двома зверху над головою;
- б) двома знизу (руки прямі в ліктях).

16 В.П. один навпроти одного 4-5 м. 1 - 2 - підбивання двома зверху над головою; 3 - передача партнеру (ноги як пружина згинаються в колінах);

У середньому віці спритність досягає такого рівня, який дає можливість студентам оволодівати складними за координацією рухами. Засобами розвитку спритності можуть бути: метання в ціль; стрибки в довжину і висоту з різноманітними ускладненнями (оплесками, ловіння м'ячів), вправи на рівновагу з додатковими завданнями; рухливі ігри із складними завданнями; жонгливання; вправи на батуті. Ефективними засобами для розвитку спритності є спортивні та рухливі ігри (особливо гандбол, футбол), акробатика тощо.

У старшому віці спритність розвивається за рахунок раціонального застосування нагромадженого досвіду.

Вправи виконуються із складних вихідних положень з додатковими рухами, у швидкому темпі, попарно.

Вправи для розвитку спритності проводяться в підготовчій або основній частині уроку після виконання вправ на розвиток швидкості.

3.5. Гнучкість та засоби її розвитку

Гнучкість (рухливість у суглобах) – це здібність волейболіста виконувати ігрові рухи з великою амплітудою. Гнучкість деякою мірою впливає на швидкість і точність ігрових рухів. Спеціальний розвиток гнучкості – складова частина тренувального процесу, але слід пам'ятати, що надмірна рухливість стає перешкодою для технічно правильного виконання деяких прийомів гри.

Для розвитку гнучкості використовують вправи на розтягування, які виконують пружно, серіями (2-4 ритмічних повторення), з поступовим збільшенням амплітуди і прискоренням темпу рухів. Кількість повторень для кожної групи суглобів з часом зростає: 8-10 повторень на перших заняттях, 20-30 повторень наприкінці четвертого місяця занять.

Гнучкість легко розвивається в дитячому і підлітковому віці, а потім її слід підтримувати на досягнутому рівні.

Найвищі темпи розвитку гнучкості спостерігається у віці 7-10 років. Максимальна гнучкість у дівчат 11-13 років і в хлопців 13-15 років. Однак підвищення гнучкості в цьому віці не повинно перетворюватися в самоціль.

На початковому етапі розвитку гнучкості вправи на розтягування не повинні викликати відчуттів болю. Особливо обережно треба збільшувати амплітуду вправ, спрямованих на розвиток гнучкості хребетного стовпа. До 10-11 років слід утримуватися від виконання нахилів уперед і особливо із максимальною амплітудою.

У середньому шкільному віці гнучкість удосконалюють за допомогою спеціальних вправ (парних – з повною амплітудою, на розтягування), вправи на гнучкість у поєднанні з вправами, які зміцнюють суглоби, зв'язки, м'язи. Вправи на розтягування необхідно виконувати без зайвої активності, щоб не допустити травм і не спричинити зайвої рухливості в суглобах. Після вправ на гнучкість слід виконувати вправи, які сприяють зміцненню м'язів і зв'язок, а також вправи на розслаблення м'язів.

4. Спеціальна фізична підготовка

Мета спеціальної фізичної підготовки – розвиток фізичних якостей і здібностей учнів, необхідних для гри у волейбол, а також конкретне виявлення однієї з основних фізичних якостей або їх комплексу в руховій діяльності гравців на майданчику. Наприклад, якості сили і швидкості взаємопов'язані і виявляються в стрибучості. Вони дають учням змогу виконувати стрибки з короткого розбігу і з місця, повторювати їх у складних ігрових умовах.

Спеціальна фізична підготовка сприяє підвищенню рівня діяльності усіх систем організму гравця, що необхідні для вдосконалення рухових навичок. Більшість методів, що їх

застосовують на заняттях із загальної фізичної підготовки, використовуються і в процесі спеціальної фізичної підготовки волейболістів.

4.1. Спеціальна сила

Її розвивають вибірково, впливаючи на ті групи м'язів, які виконують основну роботу, водночас удосконалюючи їхню можливість виявляти необхідні зусилля в ігрових складних умовах. Для розвитку спеціальної сили використовують засоби, що відповідають структурі ігрових рухових навичок.

Ефективність роботи ніг визначається цілим рядом прийомів техніки, що застосовуються в ігровій обстановці. Тому розвитку сили м'язів ніг необхідно приділяти особливу увагу. При цьому враховують специфіку: швидку зміну характеру зусиль; перемінні динамічні зусилля в поєднанні з переходом від максимальних напружень до відносного розслаблення і навпаки.

Виконання прийомів техніки гри (передачі, подачі, нападаючого удару, блокування) залежить від рівня розвитку сили невеликих м'язових груп, з якими пов'язаний рух кисті і пальців рук. Для розвитку саме цих м'язових груп використовують такі вправи: обертання, згинання і розгинання кистей (з гантелями в руках); підкидання набивних м'ячів кистями; штовхання легкоатлетичних куль хльостким ударом кисті тощо. Щоб учні успішно оволоділи технікою кистьових і обманних ударів, використовують вправи з малою амплітудою, які складаються з повільних і швидких рухів. Рекомендується користуватись набивними м'ячами вагою 1-2 кг.

Силу і швидкість металевих рухів, що становлять основу техніки нападаючих ударів і подач м'яча, можна розвивати за допомогою таких вправ: метання в ціль предметів порівняно невеликої ваги (набивних м'ячів, полегшених легкоатлетичних куль, каміння, мішечків з піском, гумових кілець тощо) з якнайбільшою швидкістю; махових вправ з гантелями, що

виконуються однією і двома руками з різних вихідних положень (стоячи на одній і обох ногах, на одному і двох колінах, сидячи, лежачи на спині або животі. Головні вимоги до вправ, які спрямовані на вдосконалення металних рухів — це швидкість, дальність і точність кидка.

У процесі тренування юних волейболістів для розвитку спеціальної сили можна застосовувати підготовчі вправи. Вправи для розвитку м'язів, які беруть участь при виконанні прийому і передачі м'яча. Вправи для розвитку м'язів, які беруть участь у виконанні подачі м'яча.

4.2. Спеціальна швидкість

Швидкість волейболіста виявляється в руховій реакції, різних прискореннях, ривках, швидкості, розвинутій на відрізках 3-6 м, а також у виконанні прийомів техніки з м'ячем або без м'яча.

Основними засобами розвитку швидкості є легкоатлетичний біг, різні стрибки. Проводячи естафети, доцільно застосовувати змагальний метод. Для розвитку спеціальної швидкості вправи повторюються серіями, що складаються з 3-5 ривків (пауза для відпочинку між серіями 1-1,5 хв).

Більшість вправ для розвитку швидкості рекомендується виконувати за зоровим сигналом, що допомагає вдосконалювати швидкість зворотної реакції. За характером вправи можуть бути близькими до гри у волейбол. Вправи для розвитку швидкості: ривки з різкою зміною напрямку і блискавичними зупинками; імітаційні з акцентованим швидким виконанням окремого руху; швидкісні переміщення з імітацією або виконанням окремих рухів. При виконанні імітаційних вправ, що поєднуються з вправами для розвитку швидкості переміщення, обов'язково враховуються специфіка гри у волейбол і закономірності цих дій. Наприклад, після переміщення до сітки потрібно виконання нападаючий удар або блокування.

Стрибучість – одна з важливих якостей волейболістів. Вона залежить від рівня розвитку швидко-силових здібностей. Стрибучість ґрунтується на силі м'язів, швидкості їх скорочень і координації рухів у фазі польоту і в момент приземлення. Враховуючи висоту волейбольної сітки і велику кількість стрибків серед рухів у волейболі, потрібно систематично працювати над розвитком стрибучості. Стрибкові вправи вводяться на кожному занятті.

4.3. Спеціальна витривалість

Велике навантаження, яке припадає на волейболіста в процесі гри, потребує від нього високого рівня витривалості.

Для розвитку спеціальної витривалості добре виконувати вправи із спеціальної фізичної підготовки, які моделюють вправи і навчальні двосторонні ігри із зменшеним складом команди, ігри підвищеної інтенсивності (введення другого м'яча замість того, який вийшов з поля). Особлива увага приділяється розвитку стрибкової витривалості для цього багато раз повторюються стрибки на максимально можливу висоту в умовах атаки й блокування. На тренувальних заняттях доцільно чергувати вправи, спрямовані на вдосконалення техніки, із серіями вправ, які потребують великого фізичного напруження. Таке переключення стимулює спеціальну витривалість і емоційний стан, внаслідок чого центральна нервова система стомлюється. Однакові вправи, наприклад нападаючий удар, залежно від тривалості, інтенсивності, кількості виконаних спроб неоднаково впливають на організм, спричиняючи різну його реакцію.

4.4. Спеціальна спритність

Для волейболіста надзвичайно важливі висококоординовані дії з м'ячем у безопорному положенні і в складних мінливих умовах. Під час гри виникають різні рухові

завдання, які потребують швидкої реакції. Деякі прийоми техніки виконуються в безопорному положенні, що ставить особливі вимоги до розвитку спеціальної спритності і точності рухів. Для розвитку у волейболістів координації рухів у ігрових ситуаціях, які швидко змінюються, рекомендуються комплексні вправи, які виконуються в швидкому темпі. Вправи, спрямовані переважно на розвиток спеціальної спритності, виконуються на початку основної частини заняття.

4.5. Спеціальна гнучкість

Для розвитку гнучкості застосовують гімнастичні вправи, що виконуються з поступовим збільшенням амплітуди і повторенням пружинних рухів; вправи, що виконуються з допомогою партнера, і з невеликим обтяженнями. Комплекси вправ на гнучкість поступово ускладнюються, рухи виконуються активно, але повільно, з наступним збільшенням амплітуди; частіше застосовуються інерція, додаткова опора, активна допомога партнера і невелике обтяження, повторюються пружинні рухи. Коли в заняття включаються парні вправи, то бажано добирати партнерів, зріст і вага яких приблизно однакові. Це, звичайно, впливає на ефективність занять.

Враховуючи зростаючі вимоги до універсальної підготовки волейболістів, на тренування виділяється багато часу, тому актуальним є питання про поєднання спеціальної фізичної підготовки з удосконаленням прийомів техніки, тобто треба брати на озброєння метод взаємних впливів.

Дуже важливо у процесі підготовки юних волейболістів підбирати підготовчі вправи для спеціальної фізичної підготовки, які за характером виконання і структурою руху подібні до тих або інших прийомів техніки, до їхніх різновидностей та елементів. Систематичне застосування підготовчих вправ створює сприятливі передумови для формування стійких рухових навичок.

Рекомендується під час виконання підготовчих вправ додержувати певної послідовності, а саме: вправи на швидкість реакції, спостережливість, координацію, швидкість відповідних дій швидкість переміщення, для розвитку сили і швидкісно-силових якостей, ігри та естафети з перешкодами, вправи для розвитку спеціальної витривалості. Підготовчі вправи проводять в першій частині заняття, їх можна також застосовувати і в основній частині перед виконанням вправ з техніки і тактики гри. Наприклад, перед тим як виконувати складні вправи з волейбольним м'ячем, використовуються вправи з набивними м'ячами. Систематично потрібно включати до занять ігри та естафети (протягом 5-10 хв). Це сприяє створенню емоційного піднесення в юних волейболістів, що дає можливість протягом всього заняття підтримувати певний рівень навантаження.

РОЗДІЛ ІІІ

1. Методика навчання техніці гри у волейбол

Техніка гри – комплекс спеціальних прийомів і способів, необхідних для успішного розв'язання конкретних ситуативних завдань.

Специфічні особливості техніки гри у волейбол: висока сітка, обмежена кількість ударів (не більш як три), чітке виконання.

На сучасному високому рівні розвитку гри у волейбол виконання необхідних тактичних дій можливе тільки в умовах досконалого володіння технікою цієї гри. На початку навчання необхідно приділяти значну увагу формуванню в учнів правильних навичок з техніки гри, щоб не допускати помилок, які важко пізніше виправляти. Процес навчання умовно можна поділити на два періоди: початкової технічної підготовки і її більшого вдосконалення. Під час початкової технічної підготовки задається фундамент майстерності гравця, формуються рухові навички, виявляються індивідуальні особливості кожного учня. Пізніше вдосконалюється структура рухів, підвищується точність результатів при виконанні прийомів техніки гри, розширюється арсенал її різних варіантів.

Техніку гри поділяють на техніку гри в нападі, техніку гри в захисті. Крім того, виділяють техніку переміщення і техніку дії з м'ячем.

1.1. Техніка переміщень

Характер переміщень у гри відповідає розв'язанню техніко-тактичних завдань у різних ігрових ситуаціях, які виникають раптово. Гравцеві доводиться часто застосовувати такі переміщення: кроком, стрибком, бігом.

Для гри у волейбол характерне поєднання різних способів переміщень і прийняття раціонального положення для

виконання наступної дії. На майданчику виникають ігрові ситуації, які вимагають від гравця готовності негайно почати відповідне переміщення з великою швидкістю.

Щоб краще виконати наступну дію, волейболіст перебуває в положенні ігрової стійки. Якщо положення прийнято правильно, то створюються передумови для висококоординованих рухів, успішного виконання конкретного прийому техніки.

Особливо важливе значення має правильна стійка для початківців (рис. 13). Відповідно до ігрової обстановки волейболіст повинен своєчасно прийняти раціональну стійку і швидко переміщатися на майданчику.

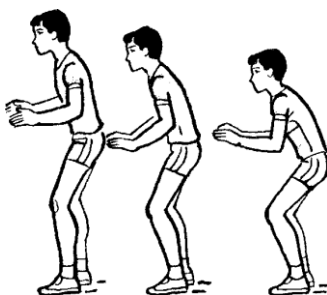

Рис. 13. Висока, середня та низька стійка

Для кожного вихідного положення характерні згинання ніг у колінних суглобах і нахил тулуба. Необхідно підкреслити, що стійка, яка передуює нападаючому удару чи блокуванню, значно відрізняється від стійки готовності для приймання м'яча після удару чи з подачі.

При прийомі і передачі м'яча, який летить з низькою швидкістю, а також перед виконанням нападаючого удару чи блокування гравець ставить ледь зігнуті ноги на ширину плеч, тулуб трохи нахилений уперед, передпліччя зігнуті в ліктьових суглобах, вага тіла рівномірно розподілена на всю площу опори (рис. 14).

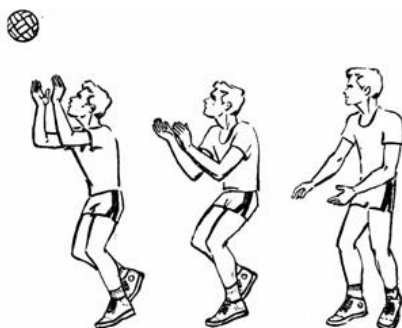

Рис. 14. Передача м'яча двома руками зверху

Для правильного і своєчасного переміщення на майданчику гравець повинен вміти спостерігати і розгадувати ходи гравців суперника і своєї команди. А щоб гравець був у найкращому положенні готовності, рекомендується йому прийняти так звану динамічну стійку, переступаючи з ноги на ногу. Переміщатися до м'яча гравець може звичайними приставними або повільними кроками. Якщо відстань між гравцем і м'ячем велика або м'яч летить досить швидко, то гравець біжить до м'яча або робить стрибок. Переміщатися можна вперед, назад і в сторони. Переміщення волейболіста це підготовка до виконання основних ігрових дій. Після переміщення гравець повинен зайняти таке вихідне положення, щоб бути готовим до виконання наступних дій на майданчику. Його рухи специфічні: зігнутий тулуб при ходьбі, нетипові для ходьби рухи рук. Для бігу характерні стартові ривки, подолання незначної відстані і часті зупинки. Стрибок виконують для швидкого подолання незначної відстані, а також для зупинки після переміщень.

Біг застосовують у тих випадках, коли потрібно швидко подолати відстань від 3-4 м (перед нападаючим ударом) до 6 м і більше (коли м'яч приймають за межами майданчика).

1.2. Передача м'яча

Основним прийомом техніки є передача м'яча, за допомогою її волейболіст забезпечує процес організації атакуючих і захисних дій. Залежно від положення рук розрізняють передачі двома руками зверху і знизу. Для забезпечення нападаючих дій застосовуються в основному тільки передачі двома руками зверху. Успішне завершення нападаючих ударів залежить від правильної передачі м'яча, яка виконується після переміщення назустріч м'ячу.

Передачу двома руками зверху можна виконувати з різних вихідних положень гравця, висота яких змінюється залежно від кута траєкторії польоту м'яча відносно майданчика (рис. 15). У кожному окремому випадку волейболіст приймає різні за висотою вихідні положення.

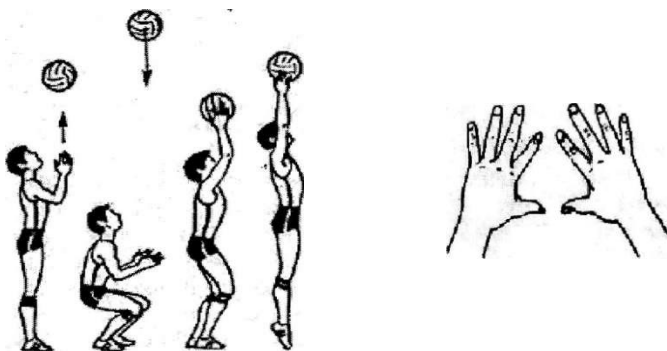

Рис. 15. Передача м'яча двома руками зверху

Дуже важливо, щоб кожний студент навчився точно «адресувати» м'яч, для цього необхідно правильно оволодіти технікою передачі м'яча. Обов'язковою умовою виконання передачі є своєчасний вихід до м'яча й правильне зайняття вихідного положення, а саме: руки зігнуті в ліктьових суглобах, кисті перед обличчям, пальці розведені й спрямовані вгору, лікті спрямовані вперед, у сторони, ноги зігнуті в колінах і

розставлені, одна нога спереду, тулуб трохи нахилений вперед. У момент передачі м'яча ноги й руки випрямляють, пальцями торкаються м'яча, зм'якшують поступовий рух, кисті в положенні тильного згинання, вони міцно охоплюють м'яч ззаду-знизу, утворюючи своєрідну «воронку». Основне навантаження при передачі падає на вказівні й середні пальці, решта пальців виконують допоміжну функцію. Передача виконується за рахунок погодженого розгинання ніг, тулуба і рук, при цьому м'ячу надається поступальний рух вгору-вперед. У заключній фазі передачі повністю розгинають ноги, тулуб і руки, а кистями супроводжують м'яч. За напрямом передачу можна виконувати вперед, над собою, назад (за голову) і в сторони. Для виконання передачі над собою і назад гравець повинен зайняти положення так, щоб м'яч опинився над ним, поставити кисті рук над головою і за рахунок незначного прогину в грудній частині хребта й відведення плечей назад виконати передачу. Руки випрямляються вгору, а кисті в променево-зап'ястному суглобі не рухаються. Передачі нарізну відстань і з неоднаковою висотою польоту м'яча. Розрізняють передачі: короткі (у межах однієї зони), середні (із зони 2 в зону 3) і довгі (із зони 2 в зону 4). Передачі можуть бути низькими (до 1 м заввишки), середніми (до 2 м заввишки) і високими (понад 2 м).

Довгі й високі передачі характеризуються активною роботою ніг. Під час виконання високих передач плечі відхиляються дещо назад, у довгих передачах - супроводжують політ м'яча, а в коротких - перебувають у фіксованому стані.

Різновидністю передачі двома руками зверху є передача в стрибку. Вона складна, тому що виконується в безпорному положенні. Після переміщення під м'яч гравець робить стрибок угору і піднімає зігнуті руки над головою. Передача виконується в найвищій точці стрибка за рахунок випрямлення рук в ліктьових і променево-зап'ястних суглобах. Передача в стрибку з імітацією нападаючого удару називається відкидом м'яча. В окремих випадках передачу зверху виконують однією рукою.

Спочатку студентам важко першою передачею точно спрямувати м'яч до сітки. М'яч часто опускається близько від сітки або на сітку. У такому випадку другу передачу неможливо правильно виконати. Тому краще відбити такий м'яч кулаком. Відбити м'яч кулаком можна з положення, коли гравець стоїть обличчям, боком і навіть спиною до сітки. Способом верхньої передачі в стрибку через сітку м'яч відбивають обличчям до сітки. Такий спосіб на початковому етапі може замінити нападаючий удар, а надалі стане основою для обманних передач з імітацією нападаючого удару.

1.3. Подача м'яча

У сучасному волейболі подача використовується не тільки для початку гри, а й як ефективний засіб атаки, за допомогою якого затрудняють підготовку суперника до тактичних комбінацій у нападі.

Подачі виконуються відповідно до вимог, зазначених у правилах гри: гравець, який подає м'яч стає за межами майданчика на місці подачі, обов'язково підкидає м'яч і ударом руки спрямовує м'яч через сітку в бік суперника.

Щоб виконати подачу будь-яким способом, необхідно: прийняти правильне в. п. перед подачею; точно і невисоко підкинути м'яч; правильно розмістити кисть руки на м'ячі в момент удару.

Щодо характеру руху, подачі можна розділити на силові, націлені й плануючі. Якщо точно виконуються подачі, значно утруднюється прийом м'яча на боці команди суперника. Якщо подачі застосовуються варіативно, підвищується атака за рахунок швидкості м'яча, що летить (силова подача), або його точності (націлена подача) чи зміни траєкторії польоту м'яча (плануюча подача).

Залежно від руху руки, яка виконує удар, і розміщення тулуба гравця щодо сітки розрізняють подачі: нижні (прямі й бокові), верхні (прямі й бокові), верхні прямі подачі в стрибку.

Нижня пряма подача - основний спосіб подачі для початківців, особливо дітей.

Для виконання подачі гравець стає на місце подачі у в. п.: ноги ледь зігнуті в колінах, ліва нога спереду, тулуб трохи нахилений уперед (рис. 16).

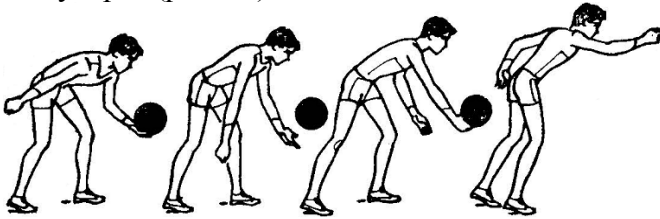

Рис. 16. Виконання нижньої прямої подачі

М'яч на долоні лівої руки, зігнутої в ліктьовому суглобі навпроти руки, що виконує удар. Правою рукою виконують замахи назад, вагу тіла змішують у напрямі правої ноги. Одночасно цей м'яч підкидають вертикально вгору на 0,4—0,6 м, випрямляючи праву ногу й виконуючи маховий рух правою рукою вниз-уперед, виконують удар по м'ячу знизу-ззаду на рівні пояса, спрямовуючи його вперед-угору.

Під час подачі погляд гравця зосереджений на м'ячі. Якщо студентам важко виконати удар долонею, вони можуть виконувати кулаком. Нижня пряма подача не належить до силових, але досить точна. У командах вищих спортивних розрядів вона майже не застосовується, тому що на сучасному рівні гри вона недостатньо ефективна. Як правило, ця подача виконується з місця без попереднього розбігу.

Верхня пряма подача. Під час виконання її гравець стає обличчям до сітки, розподіливши вагу тіла рівномірно на обидві ноги. Можна одну ногу поставити вперед на півкроку. М'яч підкидається лівою рукою угору перед собою на висоту до 1,5 м, правою рукою робить замах вгору-назад, вагу тіла переносить на праву ногу, яку згинає у колінному суглобі, тулуб прогинає. Ударний рух починається сильним розгинанням

правої ноги, поворотом тулуба вліво, перенесенням ваги на ліву ногу. Власне удар виконують майже одночасно з рухами ніг і тулуба. Права рука швидко рухається до м'яча; випрямляючи руку (кисть руки ледь напружена, пальці міцно стиснуті), наносять удар долонею по м'ячу. Після удару кисть іде за м'ячем, згинається; рука опускається вниз, тулуб згинається і розвертається вліво (рис. 17).

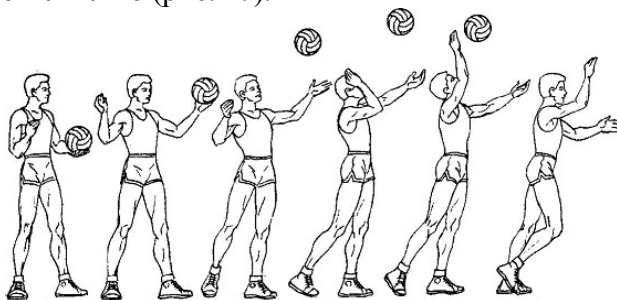

Рис. 17. Основні положення при верхній прямій подачі

З такого в. п. виконують націлену подачу, яка за структурою подібна до описаної. Вона відрізняється від верхньої прямої подачі меншими параметрами окремих рухів волейболістів. Так, переміщення ваги тіла незначні, замах короткий, м'яч підкидають вище голови на 0,4-0,6 м, уривчастий ударний рух правою рукою за амплітудою незначний, удар виконують по задній частині м'яча. Супроводжуючі рухи мінімальні.

Верхня пряма подача часто застосовується гравцями команд будь-якого спортивного розряду.

Верхня бокова подача. Високої швидкості польоту м'яча досягають під час виконання верхньої бокової подачі. Велика сила удару при цьому способі подачі забезпечується включенням в роботу м'язів усього тулуба, широким рухом ударної руки, активною роботою ніг і лівої руки. Для виконання подачі гравець займає в. п.: ледь зігнуті ноги на ширині плечей, ліва трохи спереду, (м'яч утримується лівою рукою на висоті пояса). Підкидаючи м'яч угору (до 1,5 м. заввишки) над лівим

плечем, гравець згинає ноги в суглобах, робить замах правою рукою, вагу тіла переносить на праву ногу, тулуб нахилиється вправо, плечі розвернуті вправо.

Ударний рух починається з розгинання ніг, тулуб випрямляється, права рука рухається по дузі вгору, при цьому передпліччя і кисть руки ледь відстають у русі. Ноги випрямляються, тулуб повертається вліво, вага тіла, переноситься на ліву ногу. Удар по м'ячу здійснюють у найвищій точці розкритою долонею випрямленої руки. Після удару гравець робить крок правою ногою вперед і повертається обличчям до сітки, необхідно стежити, щоб у момент удару долоня не поверталася дуже вліво, площина її має бути розвернута перпендикулярно до напрямку польоту м'яча.

Верхню бокову подачу можна виконувати з розбігу. При цьому після розбігу приймають положення замаху, м'яч підкидають на останньому кроці перед замахом.

Є інші різновидності способів подач. До них відносять подачу «свічка» і плануючу подачу. Для виконання подачі «свічка» гравець стає правим боком до сітки. Ноги на ширині плечей, м'яч лежить на лівій руці на рівні пояса. Підкидаючи м'яч вгору на 0,4-0,6 м, гравець опускає праву руку вниз-назад. Потім рука енергійно рухається знизу-вгору, удар по м'ячу виконується перед грудьми ребром кисті по лівій половині м'яча, після удару рука продовжує рухатись угору.

Залежно від способу виконання плануюча подача може бути верхньою прямою і верхньою боковою. Особливість її виконання полягає в невеликому замахові, удар здійснюють чітко по центру м'яча твердою основою кисті. М'яч під час польоту не обертається, а планує, змінюючи вміть траєкторію. Необхідно стежити, щоб кисть була на одній лінії з рукою і не робила ізольованих рухів у променево-зап'ястному суглобі. Під час виконання плануючої подачі важливо попасти в центр м'яча (відносно траєкторії польоту). Внаслідок незначної неточності м'яч летить без планування.

У верхній прямій подачі планування виконати важче: заважає довге «супроводження» м'яча. Плануючі подачі широко розповсюджені і успішно застосовуються гравцями команд вищих спортивних розрядів.

Верхня пряма подача в стрибку. При виконанні верхньої прямої подачі в стрибку гравець відходить на 3-4 метри від лицьової лінії, підкидає м'яч вперед-вгору, розбігається, стрибає і завдає удар по м'ячу, завершуючи його різким рухом кисти вперед як при нападаючому ударі, тільки посилає м'яч по більш пологій траєкторії («накатом»), приземлення відбувається в межах майданчика. Основними зараз є пряма плануюча, подача в стрибку (силова) і, рідше, збоку плануюча. Незважаючи на те, що подачею тільки вводять м'яч у гру, вона є ефективним засобом виграшу очок (т. зв. «Ейсів»). Пропущені 2-3 подачі роблять сильний психологічний вплив на приймаючу команду і цей вплив зовсім не з присмних.

1.4. Нападаючий удар

Ефективним засобом нападу є нападаючий удар. Нападаючі удари виконують в стрибку після короткого розбігу, врахувавши висоту сітки.

Нападаючий удар виконується так: стрибок з місця або з розбігу, удар, приземлення (рис. 18). Щоб стрибнути з розбігу, відштовхуються однією або двома ногами; з місця – тільки двома ногами. Виконуючи стрибок відштовхуванням двома ногами під час розбігу, гравець набирає швидкість, необхідну для високого стрибка.

Рис. 18. Нападаючий удар

Залежно від ігрової обстановки (від напрямку і характеру подачі, від того, який блок поставив суперник), нападаючий гравець намагається зробити такий удар, за допомогою якого можна провести м'яч мимо рук блокуючих гравців. Нападаючі удари ефективні, якщо гравець володіє не одним якимсь способом, а всім арсеналом технічних засобів нападу.

Нападаючі удари бувають прямі й бокові. Прямі виконують з положення обличчям до сітки, бокові удари – плечем (боком). Прямі й бокові удари роблять у різних напрямках з переводом м'яча вліво, вправо.

Прямий нападаючий удар виконують після розбігу та в стрибку з місця (рис. 19). Цей спосіб найефективніший, якщо гравці суперника не встигли організувати блокування або залишили незакритою зону удару.

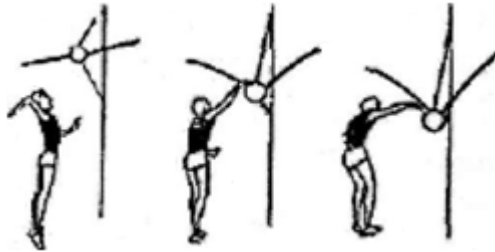

Рис. 19. Нападаючі удари по м'ячу, який закріплений на амортизаторі

Початкові фази руху – розбіг і відштовхування – виконуються майже однаково при всіх різновидностях нападаючого удару. Розбіг може виконуватися під різними кутами щодо сітки, він складається з 2-3 кроків, найважливіший з них – останній, який виконують стрибком. Третій, останній, крок виконують широким стопорним рухом за рахунок різкої постановки ступні на п'ятку. Під час розбігу, починаючи з другого кроку, обидві руки відводяться назад, й на останньому кроці різко виносяться вперед. Стрибок виконують із стійки ноги паралельні на ширині 20-30 см одна від одної. Відштовхуються перекатом ступнів з п'яток на носки,

випрямленням ніг і тулуба. Звичайно велике значення має погодженість дій: у момент приставляння лівої ноги руки йдуть униз з таким розрахунком, щоб випрямлення ніг відбулось одночасно з рухом рук угору. Руки спочатку йдуть разом до рівня обличчя, а потім активніше працює права рука, яка виконує удар.

Ударний рух починається із швидкого згинання тулуба. Рука, що виконує удар, розгинаючись в ліктьовому суглобі, рухається вперед-угору виведенням вперед передпліччя. Спочатку рухається плече, за ним – передпліччя і кисть. Інтенсивність цього руху зростає поступово і до найбільшої швидкості в момент торкання м'яча. Удар кисті припадає на верхню - задню частину м'яча, який летить вперед. Після удару гравець м'яко приземлюється на носки, згинаючи ноги, тулуб, а напівзігнуті руки опускаються вниз.

Нападаючий удар з переведенням застосовується під час зустрічі з блоком суперника. Удар є різновидом прямого нападаючого удару, тільки напрям польоту м'яча не збігається з напрямом розбігу нападаючого. Розбіг виконується так, як під час удару по ходу. Перевод відбувається поворотом кисті руки. Внаслідок переводу вправо кисть повертається вправо.

Дуже ефективний удар, коли гравець в безпорному положенні перебуває в найвищій точці виконує поворот вліво і робить удар, змінюючи напрям польоту м'яча відносно напрямку свого розбігу. Цей удар без повороту тулуба в останній фазі ударного руху рукою змінює напрям, якщо рух кисті спрямовується також вбік руху руки. Тулуб залишається у вертикальному положенні.

При перевідних ударах з поворотом тулуба м'язи останнього беруть активну участь в ударному русі, тулуб повертається в напрямі удару. Нападаючі удари з переведенням потребують від виконавців високого рівня координації рухів.

Боковий нападаючий удар. Як правило, нападаючий удар застосовується тоді, коли м'яч знаходиться далеко від сітки.

Розбіг роблять під певним кутом до сітки, ступні ніг на останньому кроці ставляться майже паралельно сітці. У момент замаху обидві руки виносять угору, тулуб прогинають, ноги згинають. У момент удару тулуб розгинається, повертається ліворуч, ліва рука рухається вниз, права дугоподібними рухом переміщується до м'яча і акцентованим ударом кисті завершує удар по м'ячу. Ліву руку під час удару різко опускають униз. Боковий удар характеризується активною роботою тулуба. Після удару рука продовжує рухатися вниз по дузі, а потім відбувається м'яке приземлення. Гравець, змінюючи рух руки й положення кисті, може виконувати удари в найрізноманітніших напрямках. У новачків через недостатній розвиток швидкісно-силових якостей рух на замахи може відбуватись під час відштовхування.

Бокові нападаючі удари інколи виконуються не тільки по ходу розбігу, а й з переведенням вправо і вліво. У командах вищих спортивних розрядів застосовують бокові удари в поєднанні з переводом кисті і одночасним поворотом тулуба. Під час удару без повороту тулуба в останній фазі руху рука змінює напрям. Тулуб залишається у вертикальному положенні.

1.5. Падіння

Застосовують для швидкого переміщення до м'ячів, що далеко падають і для виведення центра ваги за площі опори. Розрізняють кілька способів падіння.

Падіння перекатом на спину. Гравець присідає, відводить плечі назад, сідає на п'ятку ноги, групється й падає перекатом на спину. Голову він нахиляє до грудей, щоб запобігти удару об площину майданчика (рис. 20). Після перекату маховим рухом ніг гравець встає і займає положення готовності до наступних дій.

Перед прийомом м'яча після падіння перекатом на спину гравець виконує переміщення вперед бігом або скачком. Падіння перекатом на спину можна виконувати після випаду

вбік. Попередньо гравець повертає тулуб у напрямі витягнутої ноги і після передачі робить переكات на спину.

Падіння перекатом на спину, особливо з положення вбік, на деякий час виводить гравця з гри, не дає змоги швидко зайняти положення готовності.

Рис. 20. Падіння перекатом на спину

Падіння після швидких переміщень з перекидом через плече. Для виконання перекиду використовується інерція, яку гравець набуває після попереднього переміщення (рис. 21). Цей спосіб переміщення найраціональніший, оскільки дає змогу вирішити проблему прийому м'яча за мінімальний просторово-часовий проміжок. Завдяки складно-координаційному падінню досягається менша кількість рухів для переміщення, а отже і менша кількість часу для його виконання.

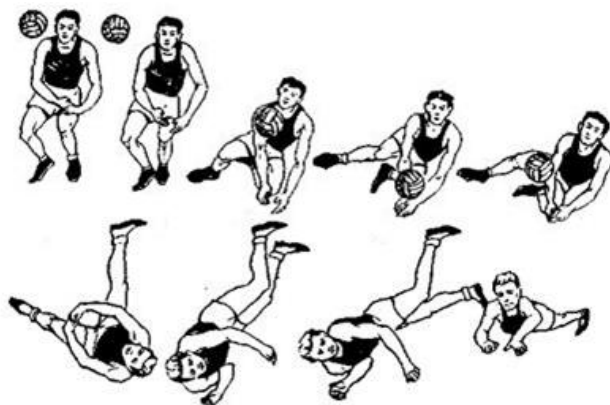

Рис. 21. Падіння з перекидом через плече

Падіння вперед на руки й перекатом на груди застосовують для прийому далеко падаючих м'ячів. Після переміщення відштовхуванням ноги, яка стоїть попереду, різким рухом тулуба вперед-униз робиться кидок уперед. Тулуб прогинається, ноги зігнуті в колінах. Після прийому (у без опорній фазі) руки посилаються вперед, долоні спрямовані до поверхні майданчика, повільно згинаючись, амортизують інерцію тіла. Гравець приземляється на груди (тулуб прогинається, ноги зігнуті в колінах, голова повернута вгору) і перекочується прогнутим тулубом (рис. 22).

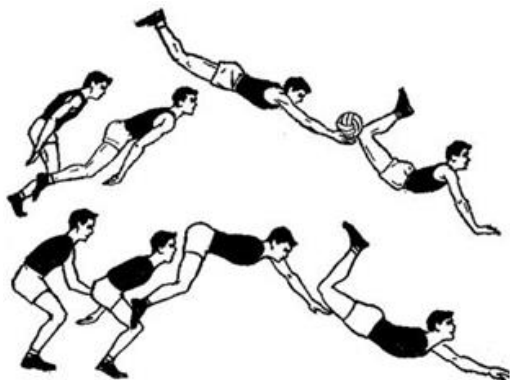

Рис. 22. Падіння вперед на руки й перекатом на груди

Крім цього способу приземлення застосовується інший, коли після торкання грудьми поверхні майданчика руки розводять у сторони, а гравець продовжує рух по майданчику з прогнутим тулубом і зігнутими ногами, поки не зупиниться.

1.6. Приймання м'яча

Подачу і нападаючий удар можна прийняти двома руками зверху або двома руками знизу. Під час прийому м'яча зверху двома руками кисті розміщені на рівні обличчя. Пальці напружені і розміщуються на м'ячі як і в передачах зверху. Для

якісного виконання прийому м'яча гравець робить руками і тулубом амортизуючи дії і менше розгинає руки в ліктьовому суглобі. Залежно від умов, приймання м'яча зверху двома руками виконується в стійці і в падінні.

Приймання м'яча двома руками знизу. Завдяки застосуванню силових і плануючих подач, збільшенню сили нападаючих ударів все частіше використовується приймання м'яча двома руками знизу.

Під час приймання м'яча знизу прямі руки виставляють вперед-униз, лікті максимально наближені один до одного, кисті разом. Одну ногу ставлять вперед, при цьому обидві ноги зігнуті в колінних суглобах, тулуб злегка нахилений вперед. Рух ніг і тулуба має таке ж саме першорядне значення як і в передачі зверху. Рухи руками виконують тільки в плечових суглобах. М'яч приймають на передпліччя, ближче до кисті. Для правильного приймання м'яч має бути перед гравцем (рис. 23).

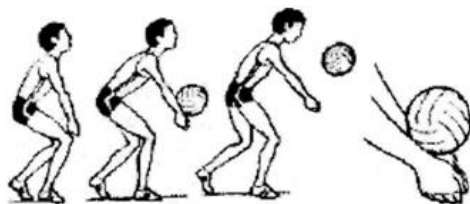

Рис. 23. Положення для приймання-передавання м'яча.

У тому випадку, коли м'яч летить збоку, тулуб нахилиється у протилежний від м'яча бік, а руки посилюють на удар м'яча «по спіралі» знизу-вперед- угору.

При незначній зустрічній швидкості м'яча під час передачі ноги й тулуб випрямляють, гравець активно посилає м'яч у заданому напрямі. І навпаки, коли приймають м'яч після нападаючого удару, ще більше згинають ноги, а передпліччя лише підставляють під м'яч, без зустрічного руху до нього. Приймання знизу однією рукою застосовується тоді коли, м'яч

падає або летить далеко від гравця. Цим способом користуються після попереднього переміщення у випаді, падінні. Удари виконують кистю з туго стиснутими пальцями. Під час приймання м'яча, який летить убік, рука повинна загородити йому шлях, для цього долоню руки спрямовують йому на зустріч.

Приймання м'яча, який відскочив від сітки. Якщо м'яч потрапляє у верхню частину сітки, то відскакування його незначне, і м'яч майже вертикально опускається униз. А коли м'яч потрапляє у нижній край сітки, він відскакуватиме приблизно на відстані до 1-1,5 м від сітки. Знаючи ці особливості, гравець має переміститись до сітки, прийняти низьку стійку збоку від м'яча і виконати передачу певним способом, щоб у момент передачі м'яча гравцеві не заважала сітка, рекомендується приймати його ближче до поверхні майданчика.

1.7. Блокування

Блокування – один з ефективних захисних засобів, а нині його застосовують і для дій контратаки. Блокування перешкоджає шлях м'ячеві, що перелітає через сітку. Цей прийом складається з переміщення, стрибка, виносу і поставки рук над сіткою, приземлення. Блокування, виконане одним гравцем - одиночне блокування, двома або трьома гравцями - групове блокування. Блокування буває нерухоме і рухоме. Для закриття певної зони майданчика ставиться нерухомий (зонний) блок, в якому руками, що піднесені над сіткою, не робиться ніяких рухів убік. Під час рухомого блокування після стрибка гравець переносить руки вправо або вліво залежно від визначеного напрямку польоту м'яча.

Одиночне блокування. Перед початком дій блокуючий приймає в.п.: ноги зігнуті, ступні на ширині плечей, руки перед грудьми. Після того як визначився напрям передачі для удару, блокуючий на невеликій відстані від м'яча виконує переміщення

приставними кроками (а на відстані 2-6 м – ривком уздовж сітки), на останньому кроці-стрижку повертається обличчям до сітки і виконує блокування (рис. 24). У зоні атаки гравець ще більше згинає ноги: це сприяє збільшенню сили відштовхування. Розрахувавши, коли потрібно стрибнути на блок, гравець відштовхується від опори і виносить руки вгору. У безопорній фазі зоровий контроль переключають з м'яча на руки нападаючого.

Визначивши напрям удару за підготовчими рухами суперника, блокуючий випрямляє руки й одночасно переносить їх через сітку, щоб відбити м'яч.

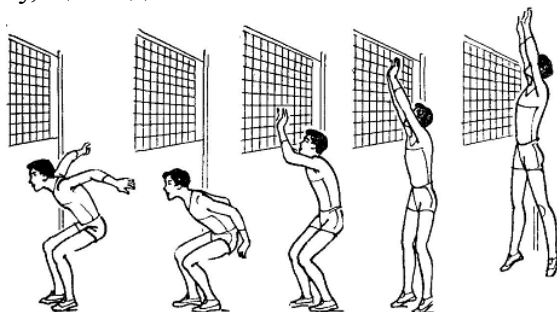

Рис. 24. *Одиночне блокування*

Блокуючі повинні по можливості активно працювати кистями, які опинилися над полем суперника, спрямовуючи м'яч донизу. Стрибок блокуючого, як правило, виконується пізніше, ніж стрибок нападаючого. Під час блокування пальці рук напружено розчепірені, відстань між кистями не перевищує поперечника м'яча.

Виконуючи блокування, необхідно:

- а) вибрати місце й визначити час стрибка;
- б) розміщувати руки над сіткою залежно від місця, де в даний момент опинився м'яч, і способів нападаючого удару;
- в) стежити за діями нападаючого в момент удару;
- г) визначити точку, де опиниться м'яч після удару, швидко переключитися для виконання дій, яких вимагає ситуація.

Після блокування гравець повинен приземлитися на зігнуті ноги, руки опустити вниз і бути наготові до повторного стрибка, самострахування, переміщення в будь-якому напрямі, виконання передачі.

Групове блокування виконують два або три гравці. Подвійне блокування – основний спосіб захисту, який застосовують з метою закриття певної зони майданчика (зонний блок). Внаслідок узгоджених дій двох гравців над сіткою з'являється бар'єр для м'яча, що перелітає, з чотирьох рук. Між блокуючими розрізняють основного і допоміжного. Перший з них, діючи в зоні 3, перекриває основний напрям удару (із зони 4 в зону 4; із зони 2 в зону 2), а до нього приєднується допоміжний блокуючий. Під час блокування нападаючих ударів з краю сітки долоні блокуючих розвернуто так, щоб м'яч відскочив на майданчик суперника.

2. Травматизм при заняттях фізичними вправами

Профілактична спрямованість української охорони здоров'я обумовлює проведення комплексу запобіжних заходів для збереження та зміцнення здоров'я людини. У ці заходи входить величезна за своїми масштабами система заходів з профілактики травматизму, зокрема при заняттях спортом.

Травми при заняттях фізичною культурою і спортом виникають відносно рідко в порівнянні з травмами, пов'язаними з промисловим, сільськогосподарським, вуличним, побутовим та іншими видами травматизму, – близько 3% до загальної кількості травм. Виникнення ушкоджень при заняттях спортом, суперечить оздоровчим завданням системи фізичного виховання. Хоча, як правило, ці травми і не небезпечні для життя, вони відображаються на загальній та спортивній працездатності спортсмена, виводячи його на тривалий період з ладу і нерідко вимагаючи багато часу для відновлення втраченої працездатності.

Спостерігаються випадки розвитку хронічних процесів в результаті раніше отриманого ушкодження. В наслідок повторних травм вони загострюються і виводять спортсмена з ладу на дуже тривалий термін. Великі фізичні навантаження, вживані іноді при заняттях спортом, особливо в умовах напружених тренувань і змагань, вимагають добре налагодженої системи відновлення пошкодженої області і організму в цілому.

Узагальнені матеріали про стан захворюваності спортсменів представників всіх видів спорту показують, що на першому місці за частотою розповсюдження стоять хронічні запальні і дегенеративні зміни опорно-рухового апарату, які є наслідком перенесених і недостатньо вилікуваних травм, повторних мікротравм і фізичних перевантажень. До них відносяться деформуючі артрози, хронічні періостити, паратеноніти, тендовагініти, міофасцити міозити та ін.. При цьому, як правило, переважно уражаються найбільш навантажені суглоби, зв'язково-сумочний апарат і м'язи.

Частота захворювань опорно-рухового апарату у кваліфікованих спортсменів більша, ніж у менш кваліфікованих і початківців спортсменів, що певною мірою пов'язано з високими фізичними навантаженнями в тренуванні. Значний відсоток таких змін у провідних спортсменів пояснюється недостатньо відповідальним ставленням до лікування травм, відновленням тренувань до настання функціонального відновлення, а також недостатньо розробленою діагностикою та оцінкою функціонального стану нервово-м'язового апарату і тим, що не вирішені повністю питання про ефективні засоби відновлення нервово-м'язової системи після великих фізичних напруг.

3. Причини спортивних травм

Успішна боротьба зі спортивними травмами можлива лише при знанні причин їх виникнення. У спортивній медицині є велика кількість робіт, в яких дається аналіз спортивного травматизму та причин виникнення травм. Представляється

доцільною така класифікація причин виникнення спортивних травм:

- 1) недоліки і помилки в методиці проведення занять;
- 2) недоліки організації занять і змагань;
- 3) недоліки в матеріально-технічному забезпеченні занять і змагань;
- 4) несприятливі метеорологічні і санітарні умови при проведенні тренувань і змагань;
- 5) порушення вимог лікарського контролю;
- 6) недисциплінованість спортсменів.

Недоліки і помилки в методиці проведення занять з фізичної культури і спорту. Спортивні травми з цієї причини складають більше половини всіх травм і частіше спостерігаються в спортивних іграх, легкій атлетиці, гімнастиці боротьбі і в підніманні штанги.

Травми цієї групи обумовлені головним чином тим, що деякі тренери при навчанні спортсменів не завжди виконують важливі принципи тренувань: регулярність занять, поступовість фізичного навантаження, послідовність в оволодінні руховими навичками і індивідуалізацію тренувань. Форсоване тренування, недооцінка розминки застосування в кінці занять дуже важких, технічно складних вправ, відсутність страхівки або неправильне її застосування при виконання вправ і ін. не раз виявлялися при аналізі причин виникнення спортивних травм.

Причиною травм може бути з'єднання різного рівня підготовленості студентів.

Травми можуть бути пов'язані з недостатньою технічною підготовленістю спортсмена, особливо це проявляється в технічно складних видах спорту, таких як спортивні ігри (волейбол).

Відмічені випадки виникнення спортивних травм внаслідок того, що при відновленні занять після тривалої перерви не пов'язаного із захворюванням, тренер дає

спортсмену фізичні навантаження, до яких організм його ще не підготовлений, хоча раніше він вільно виконував їх.

Недоліки в організації занять і змагань. З цієї причини травми в різні роки становлять від 5 до 10% всіх спортивних травм. Порушення інструкцій і положень щодо проведення тренувальних занять, а також правил безпеки, неправильне складання програм змагань, порушення правил їх проведення нерідко є причиною травм. Вони можуть бути пов'язані з проведенням занять у відсутність тренерів, викладачів, інструкторів або з тим, що на кожного з них припадає надто багато тих хто займаються.

Істотним організаційним недоліком, який веде до травм, є неправильне розміщення, перевантаження місць занять. За затвердженими гігієнічними нормами площа на одного студента повинна бути на спортивних майданчиках 12 метрів квадратних. Причиною травм може служити неправильне комплектування груп студентів (наприклад, заняття спортом в одній секції спортсменів з різною фізичною підготовленістю чоловіків і жінок). Велика ймовірність травм існує при недотриманні вимог безпеки учасників, суді і глядачів під час змагань

Травми можуть бути пов'язані з такими порушеннями, як участь одного і того ж спортсмена в змаганнях з кількох видів спорту в один і той же день, неодночасний прихід спортсменів на заняття, а також при не чітко організованій зміні груп, перехід однієї групи по ділянці спортивного поля в той момент, коли інша група ще проводить заняття і т.п.

Недоліки в матеріально-технічному забезпеченні занять і змагань. За даними різних авторів, з цієї причини відбувається від 10 до 25% всіх спортивних травм. Існують певні нормативи матеріально-технічного забезпечення обладнання місць занять і таблиць необхідного спортивного інвентарю. Є також вказівки по експлуатації спортивного обладнання та інвентарю. Всі ці нормативи і вказівки регламентовані відповідними наказами

правилами змагань. Невиконання їх і багато інших причини нерідко призводять до виникнення травм у спортсменів.

Виникненню травм може сприяти невідповідність спортивного костюма, взуття. Одяг повинен бути акуратно підібраний по фігурі, не мати зовнішніх гачків, пряжок. Занадто велике спортивне взуття знижує стійкість і може також бути причиною травм.

Несприятливі метеорологічні і санітарні умови при проведенні тренувань і змагань. З цих причин виникає від 2 до 6% всіх спортивних травм.

Незадовільний санітарний стан спортивних споруд (зали, майданчика), недотримання гігієнічних норм температури і вологості повітря в спортивних залах, неповноцінна вентиляція в закритих спортивних спорудах, недостатня освітленість при заняттях і змаганнях на відкритих і закритих спорудах, порушення орієнтації у спортсмена через сліпучі промені сонця при заняттях на відкритих майданчиках в сонячний день можуть з'явитися причинами, що викликають травми.

Порушення вимог лікарського контролю. Пов'язані з цим травми складають від 4 до 6% всіх спортивних травм. Причинами травм можуть бути допуск осіб, які не пройшли лікарського огляду, до спортивних занять і змагань. Продовження тренувань спортсменами, що мають відхилення у стані здоров'я, незважаючи на рекомендацію лікаря провести курс лікування (у них швидше виникає стомлення і настає розлад координації рухів). Ігнорування тренером вказівок лікаря про обмеження для спортсмена тренувального навантаження. Велике навантаження для спортсмена без урахування стану його здоров'я і підготовленості. Невиконання вимоги розподілу студентів на медичні групи, проведення занять зі студентами основної і підготовчої груп спільно. Допуск тренером спортсмена до занять після перенесеного захворювання без відповідного обстеження лікарем і його дозволу (передчасне відновлення тренування після захворювання, а тим більше

участь в змаганні може знову привести до загострення процесу і навіть до значних ускладнень).

Недисциплінованість спортсмена. Травми, причиною яких є порушення спортсменами встановлених в кожному виді спорту правил і прояв грубості, становлять від 4 до 6% спортивних травм.

Аналіз показує, що в переважній більшості випадків це спостерігається при невисокому рівні володіння технікою (деякі спортсмени прагнуть відшкодувати недостатню технічну підготовленість застосуванням сили і грубих, недозволених прийомів), при недостатній вимогливості суддів на змаганнях, відсутності належної виховної роботи тренерів зі спортсменами.

В цьому напрямку чимала роль належить суддям, які повинні своєчасно припиняти будь-які спроби до здійснення грубих, небезпечних прийомів.

Іноді травми у спортсменів виникають в результаті недостатньої уважності, нечіткого виконання вказівок тренера, поспішності у виконанні прийому і т. п.. Суттєву роль у виникненні травм відіграє порушення режиму спортсменами (прийом їжі безпосередньо перед змаганнями, прихід на тренування в стомленому стані). Отже, одним з важливих заходів попередження травм є висока вимогливість тренерів і викладачів, добре поставлена виховна робота зі спортсменами.

Ряд дослідників вказують на внутрішні фактори, що викликають спортивні травми. Спортивному лікарю важливо враховувати їх у своїй практичній діяльності. До цих факторів належать:

- 1) стани втоми, перевтоми і перетренованості. Вони викликають розлад в координації, зниження уваги захисних реакцій організму. У м'язах відбувається накопичення продуктів розпаду, що негативно відбивається на силі їх скорочення, еластичності, розслабленні;

- 2) наявність в організмі спортсмена хронічних спалахів інфекції;
- 3) індивідуальні особливості організму спортсмена;
- 4) перерви в заняттях спортом (хвороба тощо), що веде до зниження функціональних можливостей організму і його фізичних якостей.

У волейболі типові травми гомілковостопного суглоба, зокрема підвивихи або повні вивихи, при яких страждає зв'язковий апарат суглоба, травми пальців кисті, стопи, забиті місця, садни, потертості травми колінного суглоба (розтягнення і розриви зв'язок і пошкодження менісків).

4. Попередження спортивних травм

Для попередження спортивних травм здійснюється комплекс заходів: правильна методика тренування; забезпечення гарного стану місць занять, інвентаря, одягу, взуття; застосування захисних пристосувань; регулярний лікарський контроль; виконання гігієнічних вимог; повсякденна виховна робота і т. п..

Дуже значна роль спортивного лікаря у попередженні травматизму. У його функції входять забезпечення повної безпеки занять, змагань, виховна робота зі спортсменами (наполегливе роз'яснення неприпустимості застосування грубих, неправильних прийомів, які можуть викликати травму, необхідності постійного застосування захисних пристосувань і т. п.). Лікар повинен вести постійну роз'яснювальну роботу не тільки серед спортсменів, але і серед тренерів з приводу умов, що сприяють виникненню травм, важливості показу лікарям і медичним працівникам будь-якої травми у спортсмена (бувають випадки, коли спортсмен, отримавши легку травму, не звертається за медичною допомогою, в результаті чого виникає ускладнення). Досвід показує, що там, де ведеться продумана роз'яснювальна робота (лікарські поради, бесіди, лекції), набагато менша вірогідність виникнення травм.

Роботу з попередження травм лікар веде як самостійно, так і спільно з тренерами, викладачами та організаторами змагань.

Важливе значення в попередженні спортивних травм має регулярний контроль з боку адміністрації, тренерів, педагогів і суддів за станом місць занять, інвентаря, обладнання, за наявністю у спортсменів справного спортивного взуття, одягу і захисних пристосувань, відповідних до виду спорту і правил змагань. Спортивний лікар повинен перевіряти, як виконується цей контроль.

Попередження травм залежить від забезпечення відповідності спортивних споруд встановленим державним стандартам і суворого дотримання санітарних норм і правил їх утримання.

Після надання першої медичної допомоги лікар повинен з'ясувати причину виникнення травми. В цьому велику допомогу йому надають тренери, судді, спортсмени.

У попередженні спортивного травматизму має значення правильно організований облік травм, що відбулися під час занять і змагань. Обов'язком лікаря є систематичний облік всіх випадків травм. Не тільки важкі травми, але і травми середньої тяжкості необхідно ретельно вивчати, виявляти причини їх виникнення і визначати необхідні заходи по їх усуненню. Кожен такий випадок детально обговорюють на тренерській раді, а також зі спортсменами.

У багатьох видах спорту важлива роль належить самостраховці (здатність спортсмена самостійно виходити з небезпечного положення, змінюючи або припиняючи виконання вправи для запобігання можливості травми, володіння навичкою правильного і безпечного падіння, вміння уникнути небезпечних рухів і положень тіла). Прийоми самостраховки особливо добре повинні бути засвоєні борцями, гімнастами, акробатами, стрибунами у воду при стрибках з трампліну

Необхідне наполегливе виховання у спортсмена навичок самостраховки, проте в цьому потрібна розумна міра.

Для попередження травм велике значення має розминка перед тренуванням або змаганням. Її проводять за будь-яких метеорологічних умов. Значення розминки не слід розглядати спрощено тільки як розігрівання м'язів (вона є однією стороною складного процесу підготовки рухового апарату організму спортсмена до майбутнього фізичного навантаження). Розминка сприяє загальному підвищенню рівня діяльності в нервових центрах, які координують діяльність систем організму під час вправ, підготовці рухового апарату, збільшенню газообміну, дихання і кровообігу. Вона створює як би загальний робочий фон, на якому можна успішніше виконувати спортивні вправи. Розминка включає певний комплекс фізичних вправ, який зазвичай складається з загальної та спеціальної частин. Загальна частина має на меті створення оптимальної збудливості центральної нервової системи і нервово-м'язового апарату, посилення діяльності серцево-судинної і дихальної систем. Спеціальна частина направлена на створення оптимальної збудливості тих ланок нервово-м'язового апарату, які братимуть участь у виконанні майбутнього фізичного навантаження. Навантаження, що виконується при розминці, повинне бути строго індивідуалізоване.

РОЗДІЛ IV.

1. Навчання тактичним діям

1.1. Загальні відомості

Тактика гри – це доцільно узгоджені дії гравців команди, спрямовані на досягнення перемоги в змаганнях.

Дії гравців відбуваються в умовах, коли команда нападає чи захищається. Відповідно до цих стадій тактика гри складається з тактики нападу й тактики захисту.

Організація нападаючих і захисних дій здійснюється тільки колективними зусиллями, але це не знижує значення особистої ініціативи гравця. Навпаки, вимагає більш ефективного застосування узгоджених дій для досягнення перемоги.

Таким чином, у тактиці гри постійно проявляються індивідуальні й колективні дії. Індивідуальні дії пов'язані з передбаченням ігрової ситуації, прийняттям рішень щодо вибору місця на майданчику й виконанням конкретних прийомів техніки. Колективні дії проявляються при застосуванні систем гри, комбінацій під час атак і відповідних захисних дій.

Системність тактичних дій команди характеризує певний розподіл обов'язків серед гравців і їхню розстановку на майданчику. Ці міри диктуються правилами гри (зміна функцій спортсменів у зв'язку з переходами) й необхідністю в кожній позиції команди мати певний підбір гравців, які забезпечили б результативність дій в нападі й захисті. Ефективність дій волейболістів в різних стадіях гри залежить від рівня їхньої підготовки, на яку впливають фізичні дані, потяг до спеціалізації ігрових функцій і, нарешті, їхні здібності. У зв'язку з цим гравців поділяють за такими функціями:

– основний нападаючий – це, як правило, високорослий гравець із сильним ударом і надійним блоком;

– допоміжний нападаючий – універсально підготовлений гравець, але з акцентом на комбінаційний напад;

– зв'язуючий гравець – головний диспетчер команди, який бездоганно виконує другу передачу й бере участь у решті дій команди.

– четвертий тип гравця – захисник; це низькорослий спортсмен, який бездоганно володіє першою передачею та захисними прийомами, граючи на другій лінії. Такого волейболіста використовують при заміні нападаючого на другій лінії – ліберо.

У тренувальній групі, що складається з 16 чоловік, доцільно мати чотирьох основних нападаючих, шість допоміжних, чотирьох зв'язуючих і двох захисників. Такий підбір гравців забезпечить якісну підготовку команди, її стартового складу.

2. Задачі, засоби та методи тактичної підготовки:

– Створити передумови для успішного навчання тактиці гри (розвиток необхідних фізичних якостей, технічна підготовка).

– Формувати тактичні вміння у процесі навчання технічним прийомам.

– Забезпечити високий ступінь надійності технічних прийомів гри у складних ігрових умовах.

– Оволодіти основою індивідуальних, групових і командних тактичних дій в нападі і захисті.

– Вдосконалювати тактичні уміння з урахуванням ігрової функції волейболіста в команді.

– Формувати вміння ефективно використовувати технічні прийоми і тактичні дії в залежності від умов (стан партнерів, супротивника, зовнішні умови).

– Розвивати спроможність до швидких переключень у діях – від нападу до захисту і від захисту до нападу.

- Вивчати команди супротивника, їхній технічний арсенал, тактичну і вольову підготовленість.
- Вивчати передову тактику провідних команд країни і зарубіжних команд.

2.1. Засоби

Для вирішення цих задач необхідні різноманітні засоби. Провідне місце в тактичній підготовці займають, природно, вправи з тактики (індивідуальні, групові, командні), двостороння гра, контрольні і календарні ігри, теорія тактики волейболу. Крім того, велике значення мають підготовчі вправи для розвитку швидкості реакції, орієнтування; вправи на швидкість переключення з одних рухів на інші, з одних дій на інші і т. ін.; рухливі і спортивні ігри, спеціальні естафети; вправи з техніки (підвищення ступеня надійності і гнучкості навичок).

2.2. Методи

Методи тактичної підготовки ті ж, що і при вирішенні задач технічної підготовки. При цьому, природно, враховують специфіку тактики. Так, при показі використовують макети майданчика, відеозаписи, фільми. При вивченні у спрощених умовах складні тактичні дії вивчають частинами, застосовуючи сигнали, орієнтири тощо. Ускладнені умови створюють за допомогою спеціальних приладів, наприклад, електротренажера) певне число лампочок, що можна запалювати у різноманітному порядку) при навчанні нападаючому удару і блокуванню, удосконаленні навичок другої передачі у тактичному аспекті тощо.

На етапі закріплення вивчених тактичних дій застосовують метод аналізу дій своїх і супротивника. Для цього використовують записи ігрових дій. Типовий для тактичної підготовки метод моделювання дій супротивника

(окремого гравця або команди в цілому). Особливе місце займає метод переключення в тактичних діях – від нападу до захисту і від захисту до нападу. Ефект дадуть багаторазові переключення в умовах дефіциту часу і відповідь на сигнал.

Тактична підготовка повинна бути органічно пов'язана з іншими видами підготовки. У фізичній підготовці (загальній і спеціальній) цей зв'язок виражається у використанні рухливих і спортивних ігор, розвитку спеціальних якостей, сприянні (у загальних рисах) оволодінню груповими і командними діями, прийнятими у волейболі (наприклад, з набивними м'ячами – розташування, напрямок кидків м'яча у русі). У технічній підготовці вона проявляється у виборі дій у відповідь на сигнал (ситуацію), взаємодії при виконанні як вправ, що підводять, так і вправ з техніки, а також технічних прийомів у рамках тактичних дій.

У теоретичній підготовці багато уваги приділяють вивченню тактики, аналізу тактичних дій своїх гравців і команди, гравців і команди супротивника, провідних команд країни.

В інтегральній підготовці зв'язок між іншими видами підготовки полегшує вирішення завдань під час навчальних двосторонніх ігор, підбір спаринг-партнерів для контрольних ігор, формування настанов на гру під час змагань, наступний розбір гри і аналіз дій волейболістів.

У сучасному волейболі яскраво виражена тенденція розвитку швидкісної гри і ускладнення тактичних комбінацій. Тому особливо важливо навчити волейболіста оцінювати розташування гравців (своїх і супротивника) на майданчику, положення і напрямок польоту м'яча, передбаченню дій партнерів розгадувати задум супротивників, швидко аналізувати обстановку, що склалася і, вибравши найбільш доцільну дію, ефективно виконати її.

Враховуючи сказане, можна виділити основні напрямки тактичної підготовки:

- постійна увага розвитку спеціальних фізичних якостей;
- визначення раціональної послідовності вивчення технічних прийомів, їхнього поєднання і чергування;
- виховання уміння реалізувати якості, що розвиваються, та спроможність їх застосування у процесі виконання технічних прийомів;
- встановлення раціональної послідовності вивчення тактичних дій (індивідуальних, групових і командних) у нападі і захисті з урахуванням послідовності вивчення технічних прийомів;
- удосконалення навичок тактичних дій у процесі інтегральної підготовки (взаємозв'язок тактичної підготовки з технічною, система завдань у навчальних іграх, настанова у контрольних іграх і змаганнях).

Тактична підготовка – це педагогічний процес, спрямований на досягнення ефективного застосування технічних прийомів у складних ігрових ситуаціях за допомогою тактичних дій, які являють собою раціональну форму організації дій

волейболістів у грі для досягнення успіху.

Можна виділити ряд чинників, які визначають успішність тактичних дій волейболіста в грі:

По-перше, високий рівень розвитку спеціальних якостей: швидкості реакцій, швидкості відповідних дій, орієнтування в просторі, інтелекту, тощо.

По-друге, високий ступінь надійності технічних прийомів у складних ігрових прийомах.

По-третє, єдність перших двох факторів, які виражаються у високому рівні володіння навичками індивідуальних і колективних дій у нападі і захисті.

Тактичну підготовку не слід зводити до навчання волейболістів тактичним діям. Основу успішних дій волейболістів у грі складають спеціальні якості

(спостережливість, швидкість реакції і таке інше), уміння гнучко використовувати технічні прийоми. Взагалі тактичні дії – це форма організації дій волейболістів: індивідуальних, групових, командних в умовах одноборства з суперником, які дозволяють у повній мірі реалізувати якості, вміння і навички, набуті в процесі навчально-тренувального процесу.

Перший етап тактичної підготовки спрямований на розвиток фізичних та інтелектуальних якостей, які лежать в основі успішних тактичних дій. Ефективними засобами є різні вправи, рухливі ігри та естафети, які вимагають максимальної швидкості реакції і орієнтування, швидкості відповідних дій, спостережливості, переключення з одних дій на інші і таке інше.

Другий етап – формування тактичних умінь у процесі навчання волейболістів технічним прийомам. Навчання слід побудувати так, щоб в грі проявилась єдність техніки і тактики. Досягти цього можна двома шляхами.

По-перше, в міру оволодіння технічним прийомом його поєднують з якостями, які зумовлюють успіх тактичних дій. Наприклад, волейболіст виконуючи передачу, слідкує за діями партнера: в залежності від характеру обумовлених сигналів необхідно виконати передачу, з низькою, середньою чи високою траєкторією.

По-друге, на етапі вивчення прийому в складних умовах застосовують таку систему вправ, яка допомагає формувати тактичні уміння, наприклад, подачі на точність, в праву, в ліву половину майданчика, дальню, ближню половину, окремі зони, між зонами, в 8-9м, чергування способів подач. На цій основі легко засвоюються індивідуальні тактичні дії при подачі: подача на гравця, який слабо володіє прийомом м'яча, подачі на гравця, який вийшов на заміну, на зв'язуючого, який виходить із задньої лінії.

Третій етап тактичної підготовки – вивчення тактичних дій в нападі та захисті (групові, індивідуальні, командні).

Основним засобом на цьому етапі є ігрові вправи та двостороння гра.

Велику увагу слід приділяти формуванню уміння швидко переключатись від виконання однієї дії до другої.

Навчальну гру вводять поступово, їй передують рухливі ігри, естафети, підготовчі до волейболу ігри. Таким чином, формування тактичних умінь розпочинається ще з підготовчих і підвідних вправ, продовжуються у вправах по формуванню технічних навичок, досягаючи найвищого вираження у вправах з тактики, в навчальних, контрольних іграх і змаганнях.

2.3. Тактичні системи гри

Тактичні системи гри характеризуються певним вихідним розташуванням гравців на майданчику, розподілом основних функцій між ними з характерним застосуванням технічних прийомів.

2.3.1. Тактичні системи нападу

У волейболі існує три системи нападу: після другої передачі зв'язуючим гравцем першої лінії; після другої передачі зв'язуючим гравцем другої лінії; після передачі та відкидання.

Першу систему нападу застосовують у тому випадку, якщо при будь-якому розташуванні гравців команди на першій лінії є волейболіст, що слабо грає в нападі, але володіє необхідною техніко-тактичною підготовкою у виконанні других передач. Таких гравців у команді повинно бути не більше двох. Кожен з них є диспетчером передач. При застосуванні цієї системи нападу існує досить різноманітний набір комбінацій, в яких беруть участь два нападаючі. Тактична суть дій зв'язуючого гравця і нападаючих полягає в прагненні завершити атаку з мінімумом перешкод з боку

блокуючої команди суперника. Для цього застосовують різні за висотою, швидкістю й напрямком передачі для удару, а також узгоджені, своєчасні переміщення та відволікаючі маневри нападаючих. Все це повинно забезпечити утримування кожного з блокуючих у своїй зоні й особливо в зоні 3, що не дасть змогу йому прийти на допомогу одному з партнерів для організації групового блока. Для цього застосовують такі комбінації:

1. *Організація атаки з виконанням заключного удару кожним нападаючим у межах своєї зони.* Зв'язуючий гравець першої лінії ближче до зони 2 для того, щоб мати можливість варіювати передачу за голову з довгою передачею гравцю зони 4, або коротку в зоні 3. Зв'язуючий гравець розташовується в зоні 2. З ним взаємодіє на великих швидкостях нападаючий зони 3, виконуючи удари з коротких передач. Нападаючий зони 4 діє з бокового кордону сітки й завершує комбінацію після довгої передачі з зони 2.

2. *Організація атаки з дією двох нападаючих в одній і тій же зоні біля сітки.* Взаємодія двох нападаючих (3,4) із зв'язуючим гравцем. Першим розпочинає стрімкий розбіг, стрибок і замах для удару нападаючий зони 3. Можливо, він і завершить атаку. Тоді проти нього повинен діяти один, а може й два блокуючих. Цю обставину й враховує зв'язуючий гравець. Він залишає без удару нападаючого зону 3 і виводить другого нападаючого (4) на удар, при якому м'яч пролітає над руками блокуючих, що приземляються. Першим починає дії нападаючий зони 4, а нападаючий зони 3 після розбігу здійснює удар за спиною свого партнера.

3. *Організація атаки за участю двох нападаючих, які за рахунок узгоджених схресних переміщень, виконують заключний удар у суміжних зонах біля сітки.* Під час виконання цієї комбінації кожний блокуючий тримається напроти свого підопічного нападаючого команди суперника під час його розбігу на удар. У випадку схресних переміщень

до сітки двох нападаючих, обидва блокуючі, рухаючись вздовж сітки назустріч один одному, можуть зіткнутися або, в усякому разі, загальмувати свій рух і в результаті цього не встигнуть за своїми суперниками. Першим розпочинає дії нападаючий четвертої зони. Природно, вздовж сітки з протилежної її сторони, переміщується блокуючий зони 2. Трохи пізніше починає схресний рух у напрямку зони 4 нападаючий третьої зони. Блокуючий третьої зони, рухаючись вздовж сітки, наштовхується на партнера й губить час, необхідний йому, щоб зайняти вихідну позицію та стрибнути на блок і відбити удар суперника.

Першим починає дії гравець зони 2. Головним недоліком системи нападу після другої передачі зв'язуючим гравцем першої лінії є те, що проти двох нападаючих діють троє блокуючих. Це змушує нападаючих дуже мобільно проводити атаки, докладаючи великих фізичних і психічних зусиль.

Друга система нападу – найпоширеніша в практиці гри команд, стартові склади яких укомплектовані за принципом 4-2, 5-1. Вона передбачає участь в атаці трьох гравців першої лінії, для яких виконує другу передачу м'яча зв'язуючий гравець, що виходить до сітки з другої лінії.

Комбінації, що застосовують у цій системі, дуже схожі на вищеописані. Взаємодія двох нападаючих у першій та другій системах ідентичні, а третій нападаючий підключається до атаки, як правило, в своїй зоні, коли перші два виконали відволікаючу функцію.

Третя система нападу з першої передачі м'яча і з відкидання – дуже результативна атака, але застосовується, на жаль, дуже рідко через складність виконання першої передачі м'яча безпосередньо для удару. Найчастіше атаку з першої передачі застосовують у процесі гри, коли суперник переправляє м'яч через сітку несильним ударом.

При цій системі нападаючий, якому спрямовують передачу, розташовується в 1,5-2 м від сітки. Після короткого й

швидкого розбігу нападаючий в стрибку виконує удар, спрямовуючи м'яч найчастіше по ходу розбігу (з № 4 в зону 5, з № 2 в зону 1, з № 3 в зону 4-5). Результативність його дій викликає відповідні дії блокуючого, а інколи й двох блокуючих. У цих випадках тактично доцільніше чергувати удар чи імітацію удару та відкидання м'яча партнерові. У зв'язку з цим першу передачу адресують тому нападаючому, який міг би не тільки здійснити удар, але й технічно правильно відкинути м'яч. Причому роблять це так, щоб блокуючий не встиг стрибнути повторно і заблокувати удар другого нападаючого. Передачі м'яча в стрибку можуть бути найрізноманітніші: над собою, перед собою, за голову. Характер взаємодії двох нападаючих обумовлюють заздалегідь. Застосовують ту зв'язку дій між партнерами, яка найвигідніша в ситуації, що склалася.

За системою нападу з першої передачі не можна грати протягом усієї зустрічі. Але навіть епізодичне застосування атак підвищує загальну результативність нападу команди, робить різноманітною її тактику.

2.3.2. Тактичні системи захисту

Кожна захисна система передбачає взаємодії гравців у лініях захисту (блокуючі, страхуючі, власне захисники) й між цими лініями.

Нині застосовують дві тактичні системи захисту під умовною назвою «кутом вперед» і «кутом назад». Різниця між ними полягає в характері виконання страхування блокуючих.

Система «кутом вперед». Вона забезпечує надійне страхування блокуючих у відповідь на дії нападаючої сторони, гравці якої, поряд з ударами, досить часто користуються обманними ударами, спрямовуючи м'яч через руки блокуючих.

Вихідне положення гравців команди та їхня взаємодія при цій системі. Блокуючі займають позиції біля сітки в середині своїх зон. Гравці зон 5 і 1 – за 1,5 – 2 м від лицьової

лінії і за 1 м від бічної. Гравець № 6, який готується до виконання страхування, займає вихідну позицію в центрі майданчика. Відбиваючи атаки суперника на правому фланзі оборони, взаємодіють таким чином; блокуючі зон 2 і 3 організовують груповий блок, гравець зони 4, вільний від блоку, швидко відбігає назад до лінії нападу для захисту зони, гравець №6, визначивши, кого із блокуючих він повинен страхувати, займає позицію за 1-1,5 м за блокуючим зони 2. Гравці зон 1 і 5, орієнтуючись на характер передачі для удару та дій нападаючого, займають позиції для наступних дій по захисту своїх зон. Середню частину майданчика захищають блокуючі. Такий же характер взаємодій гравців усіх ліній захисту, коли відбивають атаки на лівому фланзі оборони, але з відповідними змінами окремих функцій ліній блокуючих (тут у груповому блоці братимуть участь гравці зон 4 і 3, а гравець зони 2 відбіжить назад для захисту).

При атаці суперника в центрі сітки в блокуванні бере участь здебільшого тільки один гравець. У цьому випадку флангові гравці першої лінії відбігають на 2,5-3 м назад для участі в захисті. Решта гравців виконує функції, подібні до вищеописаних.

Основна вада цієї системи полягає в досить складному захисті задньої, середньої частини майданчика, незважаючи на зусилля в цьому плані блокуючих.

Система “кутом назад” забезпечує захист задньої середньої частини майданчика за рахунок розташування гравця № 6 в цій зоні. При цьому змінюються дії гравців при організації страхування блокуючих.

Вихідні положення гравців і їхня взаємодія при захисній системі «кутом назад» під час відбиття атаки на правому фланзі оборони. Блокуючих зон 2 і 3 страхує гравець зони №4, вільний від блоку. У зв'язку з виходом гравця із зони 4 на страхування відносний контроль цієї зони здійснює гравець №5, котрий виходить із своєї вихідної позиції вперед до лінії

нападу. Його висування вперед компенсує гравець зони 6, переміщаючись на 11,5 м ліворуч. – Гравець №1 займає позицію за 3 м від лінії нападу й не більше як за 1 м від бічної лінії.

При атаці суперника на лівому фланзі оборони характер взаємодії гравців підпорядковується напрямку атаки. Так, у цьому випадку груповий блок організують гравці зон 4 і 3; гравець №2, що не бере участі в блокуванні, страхує своїх партнерів – блокуючих тощо. Коли суперник атакує в центрі сітки, обидва флангові гравці першої лінії, як правило, відбігають назад і займають захисні позиції в районі лінії нападу. Гравці зон 5 і 1 висуваються вперед і розташовуються за 1 м від бічних ліній, за 2 м від лінії нападу. Гравець № 6 залишається в своєму вихідному положенні на той випадок, якщо доведеться забезпечувати приймання м'яча, що відскочив від рук блокуючих і летить на задню частину майданчика.

Основний недолік цієї системи захисту полягає в складності організації страхування блокуючих і організації переходу від захисних дій до нападу, бо всі потенціальні нападаючі (лінія блокуючих) у момент приймання м'яча після удару суперника перебувають на одному "п'ятачку", і при цій ситуації не завжди вдається своєчасно організувати активні, цілеспрямовані дії нападаючих.

Для ліквідації цього недоліку в деяких випадках застосовують страхування блокуючих фланговими гравцями другої лінії (5 або 1). Та при цьому порушується захист другої частини майданчика трьома гравцями.

3. Методика навчання тактичним діям у нападі

Індивідуальні тактичні дії

Індивідуальні тактичні дії є основою тактичної майстерності волейболіста. Це своєрідний місток, який поєднує техніку і тактику в навчально-тренувальному процесі.

Індивідуальні тактичні дії в нападі складаються з дій без м'яча (при виборі місця) з м'ячем (при передачах, подачах, атакуючих ударах).

Розвиток спеціальних якостей і формування тактичних навичок у процесі підготовчих і підвідних вправ. Основу вправ складають завдання у відповідь на сигнали (переважно зорові). В якості сигналів використовують різні положення м'яча: м'яч піднятий однією або двома руками, опущений вниз, підкинутий вгору і таке інше.

Особливу увагу звернути на вправи, в яких волейболісти повинні вибрати дії у відповідності з сигналом.

При переміщеннях у відповідь на сигнал: прискорення під час переміщення різними способами; зміна способу переміщення; зміна напрямку руху; ловіння і кидок набивного м'яча і таке інше.

При передачах: кидки набивного м'яча над собою і спостереження за партнером (двома, трьома): в залежності від дій партнера міняти висоту підкидування м'яча; кидки на партнера зі зміною напрямку траєкторії; імітація передач вперед і назад у відповідь на сигнал, стоячи на місці, після переміщення і стрибка; передача підвісного м'яча після переміщення, зупинок і поворотів; підкидання м'яча над собою і передача партнеру, який змінює місце знаходження і таке інше.

При подачах: кидки набивного м'яча у відповідь на обумовлені сигнали; кидки набивного м'яча через сітку (нижній трос не закріплений) певними способами на точність у відповідь на обумовлені сигнали; подачі у відповідь на сигнали з використанням утримувача м'яча.

При атакуючих ударах: кидки набивних м'ячів через сітку двома і однією рукою на точність у відповідь на обумовлені сигнали; теж, але з поворотом тулуба вправо і вліво; теж, але тенісних м'ячів; чергування прискорення та повільні кидки у відповідь на сигнали; теж, але у відповідь на

дії блокуючого; атакуючі удари по ходу, з поворотом у відповідь на сигнали.

Використання тактичних засобів у вправах, спрямованих на удосконалення техніки:

При переміщеннях: основу вправ даного розділу складають ті ж підготовчі і підвідні вправи. Різниця лише в тому, що всі переміщення повинні виконуватись в стійці волейболіста, з вихідних положень, характерних для того чи іншого прийому гри.

При передачах: чергування передач за сигналом з різною траєкторією, напрямком, на різну відстань, стоячи біля сітки і з глибини майданчика; передачі на партнера, який змінює своє місце; передачі на партнера у відповідь на його обумовлені сигнали; передачі м'яча в залежності від дій блокуючого.

При подачах: подачі за завданням на точність: в певну зону, на гравця, який змінює своє місце, в різні зони майданчика, чергуючи способи подачі.

При атакуючих ударах: вибір способу атакуючого удару у відповідь на сигнал; атакуючі удари з передач з різною траєкторією, швидкістю, відстанню від сітки; чергування способів атакуючих ударів у відповідь на дії страхуючих.

Навчання індивідуальним діям в процесі використання вправ з тактики

При переміщеннях: визначення відстані до сітки і напрямку переміщення для атакуючих ударів в залежності від характеру передач; вибір місця для прийому атакуючих ударів в залежності від характеру передач і особливостей блоку; вибір місця для прийому подачі в залежності від способу подачі, місця подачі, амплітуди замаху, напрямку подачі.

При передачах: створення умов, при яких волейболісти повинні вибирати дії; визначення напрямку і траєкторії передачі м'яча в залежності від ігрової ситуації; вибір способу, напрямку і траєкторії передачі в залежності від особливостей

ігрових функцій нападаючих (перший, другий темп); теж, але в залежності від дій блокуючих.

При подачах: чергування способів подач в різні зони майданчика з ускладненням прийому м'яча; подача на гравця, який слабо володіє прийомом (він піднімає руку); подача на зв'язуючого, який виходить із задньої лінії.

При атакуючих ударах: атакуючі удари через низькорослих блокуючих; чергування способів і напрямку атакуючих ударів в залежності від дій блокуючих і страхуючих гравців.

Групові тактичні дії

Групові тактичні дії опираються на індивідуальні і входять в ту чи іншу систему гри. Центральне місце в групових тактичних діях займає тактика передач м'яча і взаємодія зв'язуючого з нападаючим гравцем в рамках тієї чи іншої системи гри команди. Принцип навчання груповим тактичним діям залишається таким же: за допомогою підготовчих, підвідних і вправ з техніки і тактики гри.

Навчання тактиці прийому м'яча з подачі:

Пояснення та показ техніки виконання різних способів прийому м'яча; перегляд таблиць, відеозаписів;

- Виконання прийому м'яча, який летить з незначною швидкістю;
- Виконання прийому м'яча з подачі при довільному розташуванні гравців на майданчику;
- Виконання прийому м'яча з подачі, знаходячись в ігрових розстановках;
- Виконання прийому м'яча з подачі при збільшенні швидкості і складності польоту м'яча;
- Теж, але передача м'яча у конкретну зону майданчика.

Навчання тактиці виконання подач

- Пояснення та показ різних способів подачі м'яча;

– Виконання верхньої прямої подачі на точність у різні зони.

- Теж, але верхньої плануючої подачі;
- Теж, але зі збільшенням сили удару;
- Чергування способів виконання подач;
- Методичні вказівки. Важливо навчити волейболіста фіксувати погляд на одній точці майданчика, а подавати в іншу.

Навчання тактиці другої передачі м'яча

– Пояснення та показ різних тактичних схем виходу зв'язуючого гравця та різних способів другої передачі м'яча.

– Виконання другої передачі після переміщення зв'язуючого гравця із зони 1 в зону 2.

– Виконання другої передачі після неточного першого прийому;

- Теж, але передачі виконуються в зону 3,4;
- Теж, але передача за головну в зону 2;
- Теж, але передача у другу лінію;
- Теж, але зв'язуючий виходить з зони 6 в зону 3;
- Теж, але передача виконується в задалегідь обумовлену зону з певною траєкторією, висотою та швидкістю.

Навчання тактиці нападаючого удару

- Пояснення та показ різних видів нападаючих ударів;
- Демонстрація відеозаписів кращих гравців;
- Виконання нападаючого удару по ходу з зони 4, 2;
- Теж, але з зони 4 в зону 1 і з зони 2 в зону 5;
- Теж, але з переводом вліво з зони 2 і вправо з зони 4;
- Теж, але з переводом вправо і вліво з зони 3;
- Теж, але імітуючи сильний нападаючий удар, скидка в вільну зону;

– Теж, але чергуючи способи, швидкість і напрямок нападаючого удару в залежності від розміщення блокуючих та страхуючих гравців.

Навчання тактиці виконання блокування

– Пояснення та показ способів індивідуального та групового блокування;

– Блокування стоячи на місці, з контролем за рухами нападаючого, намагаючись передбачити напрямок удару; – Теж, але після переміщення вправо, вліво.

Групове блокування в різних зонах.

Навчання взаємодії гравців задньої лінії

I. Формування навиків взаємодії гравців за допомогою підготовчих і підвідних вправ. В організації підготовчих (з набивними і волейбольними м'ячами) і підвідних вправ багато загального; ловіння, кидки набивного м'яча замінюють ловлею волейбольного м'яча і передачею після підкидання над собою. Приблизні вправи:

– Гравці розташовуються в зонах 1, 6, 5. Гравець зони 6 підкидає м'яч вгору і в сторону (праворуч, ліворуч). В залежності від напрямку польоту м'яч ловлять гравці зони 1 або 5 і спрямовують його передачею до сітки.

– Теж, але гравець зони 6 підкидає м'яч над собою і відходить в сторону гравця зони 5, спіймати м'яч повинен гравець зони 1, і навпаки.

– Теж, що вправи 1 і 2, але м'яч гравцеві зони 6 кидають від сітки.

II. Формування тактичних навиків взаємодії за допомогою вправ з техніки.

Приблизні вправи:

– Гравці розташовуються в зонах 1, 6, 5. Від сітки виконують удар в зону 6, де гравець приймає його, залишаючи над собою або спрямовуючи в сторону. В залежності від напрямку польоту м'яча страховку виконує гравець зони 5 або 1, спрямовуючи м'яч до сітки.

– Теж, але удар спрямовують у зону 1 (5); страхує гравець зони 6.

III. Навчання взаємодії гравців задньої лінії за допомогою вправ з тактики.

Приблизні вправи:

– Гравці розташовані у зонах 1, 6, 5, нападаючі або обманні удари із власного підкидування (з передачі) виконують гравці зони 4 (3, 2).

– Захисник приймає м'яч в залежності від напрямку польоту м'яча, страховку виконує гравець сусідньої зони.

Навчання взаємодії гравців передньої лінії

1. Формування навиків взаємодії гравців за допомогою підготовчих і підвідних вправ.

Приблизні вправи на взаємодію гравців, що блокують:

– Вправи з розділу, присвяченого індивідуальному блокуванню: імітація з «ластами», стоячи на підставці, удар по м'ячу в утримувачі-блокують двоє (у вихідному положенні троє);

– Троє, що блокують у зонах 4, 3, 2. Нападаючі з зон 4 і 2 за сигналом виконують удари. Блокують відповідно гравці зон 2 і 3, або 4 і 3.

Приблизні вправи на взаємодію гравця, що не бере участь у блокуванні, з гравцями, що блокують:

– Двоє, що блокують у зонах 2 і 3, блокують - кидок набивного м'яча з зони 4 мимо блоку у зону 4, де гравець ловить м'яч.

– Теж, але у блокуванні беруть участь гравці зон 4 і 3 - кидок з зони 2 і ловля у зоні 2, 3. Біля сітки троє, що блокують у зонах 4, 3, 2. Нападаючі у зонах 4 і 2. За сигналом виконують кидок з зон 4 або 2. Блокування здійснюють гравці зон 2 і 3 або 4 і 3. У відповідності з цим ловлять м'яч гравці зон 4 або 2.

II. Формування тактичних умінь взаємодії за допомогою вправ з техніки.

Приблизні вправи на взаємодію гравців, що блокують: 1. За сигналом гравці виконують нападаючі удари з зон 4 і 2.

Блокування здійснюють гравці зон 2 і 3 або 4 і 3 (основний, що блокує, за вказівкою середній або крайній).

Приблизні вправи на взаємодію гравця, що не бере участь у блокуванні, з гравцями, що блокують:

1. Троє, що блокують у зонах 2, 3, 4, у залежності від того, з якої зони (4 або 2) буде виконуватися нападаючий удар, блокування здійснюють гравці зон 2 і 3 або 4 і 3, закриваючи основний напрямок. Гравець, що не бере участь у блокуванні, виконує страховку або відтягується до бокової лінії і приймає м'яч від удару.

2. Багаторазове виконання групових дій у нападі (послідовно, чергуючи завдання) і взаємодія у захисті (дії нападаючих відомі).

III. Навчання взаємодії гравців передньої лінії за допомогою вправ з тактики

Рекомендовані вправи на взаємодію гравців при блокуванні:

1. Нападаючий удар за завданням з передачі виконують гравці з зон 2, 3, 4. Блокують гравці зон 2 і 3 або 4 і 3 в залежності від того, з якої зони виконується удар. Основний, що блокує, гравець зони 3 або 2 (4). Крайні, що блокують, розташовуються далше від сітки, ніж середній (у зоні 3), щоб мати можливість вийти на блок, не наштовхнувшись на свого партнера у зоні 3 при складній комбінаційній грі нападаючих. Таке розташування отримало назву "уступом".

Приблизні вправи на взаємодію гравця, що не бере участь у блокуванні, з тими, що блокують:

Нападаючий удар з передачі з зони 3 за сигналом виконують гравці зон 2 і 4 в залежності від того, з якої зони виконується нападаючий удар, блокують гравці зон 2 і 3 або 4 і 3. Відповідно страховку (або прийом у захисті) виконують гравці зон 4 або 2.

Навчання взаємодії гравців передньої і задньої лінії між собою

І. Формування навиків взаємодії гравців за допомогою підготовчих і відповідних вправ.

Приблизні вправи на взаємодію гравця, що страхує гравця зони 6, з тими, що блокують:

1. Два нападаючих гравці у зоні 4 і 2, блокуючі у зонах 4, 3, 2. За сигналом нападаючі виконують кидок з зон 4 або 2. Блокування відповідно виконують гравці зон 2 і 3 або 4 і 3. На страховці м'яч ловить гравець зони 6.

Приблизні вправи на взаємодію крайніх захисників з блокуючими: за сигналом кидок з зони 4 або 2. Блокують м'яч гравці зон 2 і 3 або 4 і 3. Відповідно страховку виконують гравці зон 1 або 5.

У цих вправах моделюють умови, при яких удар спрямований мимо блоку, кидають м'яч косо по лінії, де захисник ловить його.

П. Формування тактичних навичок взаємодії за допомогою вправ з техніки.

Приблизні вправи на взаємодію гравця зони 6 з тими, що блокують: нападаючий або обманний удар з зон 4 і 2 по чергово, в залежності від того, з якої зони виконується удар (обман), блокують гравці зон 2 і 3 або 4 і 3. Страхує гравець зони 6.

Приблизні вправи на взаємодію крайніх захисників з тими, що блокують: нападаючі удари по чергово виконують з зон 4 і 2, в залежності від того, з якої зони виконується обманний удар, блокують гравці зон 2 і 3 або 4 і 3, страхують гравці зон 1 або 5.

Рекомендовані вправи на взаємодію крайніх захисників і гравця, що не бере участь у блокуванні, з тими, що блокують: 1. Гравці зон 2 і 3 блокують, обман з зони 4 за блок або в зону 3 (удар в зону 4). М'яч приймає гравець зони 1 або 4. 2. Теж, але обман з зони 2 за блок або в зону 3 (удар в зону 2).

Блокують гравці зон 4 і 3. Прийом виконує гравець зони 5 або 2. 3. Теж, але обмани виконують почергово з зон 4 або 2.

III. Навчання взаємодії гравців передньої і задньої ліній за допомогою вправ з тактики.

Рекомендовані вправи на взаємодію гравця, що страхує гравця зони 6 (1,5), з тими, що блокують:

Нападаючі удари з передачі з зони 3 виконують за сигналом з зон 4 і 2, блокують відповідно гравці зон 2 і 3 або 4 і 3, страхує гравець зони 6 (5, 1), в залежності від зони атаки команда займає відповідну вихідну позицію і виконує три види дій, на що робиться акцент, - блокування, страховка і прийом від удару.

Навчання командним тактичним діям

В організації командних тактичних дій у захисті існує дві системи: “кутом вперед”, при якій гравець зони 6 здійснює страховку у зоні нападу, і “кутом назад”, коли гравець зони 6 розташовується ближче до лицьової лінії. В системі гри кутом назад виділяють два варіанти: страховку здійснює крайній захисник (з боку блоку) і гравець, що не бере участь у блокуванні (спостерігається тенденція зниження ефективності цього варіанту). Крім того, виділяють ще дії команди при прийомі подачі. Тут захисну роль грає тільки перший момент - прийом, бо відразу ж набуває сили та або інша система гри у нападі.

Навчання розстановці гравців при прийомі подачі

Розташування гравців визначається передусім тим, якої системи в даний момент буде дотримуватися команда при організації нападаючих дій, в яких зонах знаходяться нападаючі і зв'язуючі гравці і т. ін.

При організації нападаючих дій через гравця передньої лінії існує три основних положення:

– коли другу передачу виконує гравець зони 3;

– коли другу передачу виконує гравець зони 2, при цьому гравець зони 3 може знаходитися у середині майданчика і в зоні 2;

коли другу передачу виконує гравець зони 4. Частіше гравець зони 3 розташовується в зоні 4, а гравець зони 4 - біля бічної лінії, після прийому м'яча він переміщається в зону 3 для другої передачі.

Якщо команда у цих позиціях готується грати у нападі з першої передачі і скидки, ті гравці, яким спрямовується перша передача, стоять дещо далі від сітки, щоб мати можливість виконати розбіг для нападаючого удару.

При організації нападаючих дій через гравця задньої лінії, що виходить до сітки, існує три основних варіанти розташування гравців:

– коли вихід здійснює гравець зони 1 із-за гравця зони 2,
– коли вихід здійснює гравець зони 6 (тут може бути два положення: вихід з глибини майданчика, коли гравець зони 4 бере участь у прийомі м'яча; і поблизу від сітки, коли у прийомі подачі бере участь 4 гравці);

– коли вихід здійснює гравець з зони 5 (тут також два положення: вихід вздовж лінії і з глибини майданчика, гравець зони 4 бере участь в прийомі м'яча; і коли гравці зон 4 і 5 стоять біля сітки).

Існують і інші варіанти розстановки, їх застосовують команди з урахуванням своїх можливостей, а також для того, щоб ускладнити супротивнику організацію захисних дій.

Ідеальним вважається варіант, коли у прийомі подачі беруть участь три гравці, а інші готуються до нападаючих дій (два нападаючих і один зв'язуючий).

В цих умовах можливі будь-які дії, в першу чергу при швидкісних передачах і складних комбінаціях у нападі.

Навчання системі гри у захисті «кутом вперед»

Формування навиків командних дій за допомогою підготовчих і підвідних вправ.

Рекомендовані вправи:

– Команда розміщена «кутом вперед», ловіння набивного м'яча в зоні 5 (1) - захист; кидають м'яч у стрибку через сітку з зон 4, 2, 3, ловіння його у зоні 4, 3 і 2 гравець зони 6-страховка. Зона, звідки буде виконаний кидок, і його напрямок визначають за сигналом;

– Теж, але кидок у зону гравця, що не бере участь у блокуванні; той ловить м'яч і виконує кидок м'яча до сітки; напрямок кидка за сигналом або в залежності від розташування гравців;

– Вправи 1, 2, але з волейбольним м'ячем - ловіння, передача з власного підкидання знизу.

II. Формування навиків командних дій у вправах з техніки.

Приблизні вправи:

– Нападаючими ударами з зон 2, 3 почергово м'яч спрямовують у зони 5 і 1, де захисники приймають м'яч. Блокуючі дають нападаючим можливість послати м'яч у заданому напрямку;

– Нападаючі удари накатою виконують з зон 4, 2 і 3 (почергово), нападаючи в зону 6 до лицьової лінії. Приймають м'яч почергово гравці зон 5 і 1;

– Теж, що вправи 1, 2, але обман після імітації удару, захист на основі вправ з груповою взаємодією.

III. Навчання командним тактичним діям за допомогою вправ з тактики.

Приблизні вправи:

– Троє нападаючих розташовуються у зонах 4, 3 і 2, зв'язуючий біля сітки на межі зон 2 і 3. Під час першої передачі зв'язуючому, тренер подає сигнал, у відповідності з яким другу передачу спрямовують одному з нападаючих. 3

будь-якої зони м'яч ударом спрямовують у зону 5 (1), гравець цієї зони приймає м'яч. Гравці передньої лінії здійснюють (імітують) блокування;

– Теж, але напрямків ударів з кожної зони два: у зони 5 і 1, де гравці приймають м'яч;

– Розташування гравців таке ж, як і впр.1. Нападаючі нападають або виконують обманний удар в одному напрямку. Приймають м'яч від удару захисника, на страховці гравець зони 6 або той, що не бере участі в блокуванні. Напрямок - «діагональ». З зони 4 нападаючий ударом посилає м'яч у зону 5 або після імітації спрямовує в зону 3 за блок або в зону;

– М'яч приймає гравець зони 5, на страховці у зоні 3 - гравець зони 6, у зоні 4 страхує гравець цієї зони. Напрямок - по лінії: з зони 4 м'яч після удару приймає гравець зони 1, на страховці-гравець зони 6 і т. д.;

– Чергування ударів у зони 1 і 5 з накатами у зону 6, приймають ці м'ячі гравці зон 5 і 1.

Навчання системі гри «кутом назад»

I. Формування навиків командних дій за допомогою підготовчих і підвідних вправ.

Рекомендовані вправи:

– Команда розміщена кутом назад - кидки набивного м'яча за завданням у зони 6, 1, 5 з зони 4, 2, 3, ловіння м'яча і кидки до сітки;

– Обманні кидки через руки тих, що блокують, ловіння м'яча на страховці найближчим (за розташуванням) до блоку гравцем задньої лінії;

– Теж, але м'яч ловить гравець, що не бере участь в блокуванні;

– Кидки на задню лінію (удари), а на передню «обманні» - і відповідні дії гравців задньої і передньої ліній (двоє блокують). 5. Вправи 1-4, але з волейбольним м'ячем (ловіння і відбивання з власного підкидання).

II. Формування навиків командних дій у вправах з техніки. Рекомендовані вправи:

– Нападаючі розташовуються у зонах 4, 3 і 2, зв'язуючий - біля сітки. Другою передачею м'яч спрямовують почергово нападаючим у всі три зони - прийом м'ячів від удару (ті, що блокують, пропускають м'ячі в заданому напрямку);

– Теж, але нападаючі імітують удар і виконують обманний удар з зони 4 - в зони 2 і 3, з зони 2 - в зони 4 і 3, з зони 3 - в зону 6. На страховці приймають м'яч відповідно гравці зон 1, 5 і 3. Теж, але за блоком приймає м'яч не крайній захисник, а гравець, який не бере участь в блокуванні;

III. Навчання командним тактичним діям за допомогою вправ з тактики.

Рекомендовані вправи:

– Нападаючі розташовуються в зонах 4, 3 і 2, зв'язуючий - біля сітки. За сигналом другу передачу спрямовують одному з нападаючих, напрямок удару для всіх один - зона 5 (1, 6). Ті, що блокують, дають нападаючим можливість послати м'яч у потрібному напрямку;

– Теж, але удари виконують у двох напрямках - у зони 5 і 1, 5; після цього 6, 1 і 6, а в подальшому трьох - 5, 6, 1;

– Розташування теж, нападаючі виконують удар або «обман» - з зони 4 удар у зону 5, «обман» в зону 6 або 4. Від удару м'яч приймає гравець зони 5, страхують гравці зони 6 і 4 (відповідно). При ударі і «обмані» з зони 3 м'яч приймає і страхує гравець зони 5;

– Теж, але удар виконують в зону 1, «обман» – в зону 2 або в кут зони 1, приймає або страхує гравець зони 1, «обман» в кут страхує гравець зони;

– При нападі з зони 2 захищаються гравці зон 5 і 6. Варіант цих вправ: крайній захисник залишається тільки для прийому м'яча, страхує гравець, що не бере участь у блокуванні. При нападі з зони 3 з переводом ліворуч приймає м'яч від удару гравець зони 1, страхує гравець зони 2.

4. Тактична підготовка з урахуванням ігрових функцій

Індивідуалізація навчально-тренувального процесу з урахуванням ігрових функцій волейболіста в команді припускає спеціалізацію не тільки технічної, але і тактичної підготовки (зв'язуючі і нападаючі). Слід підкреслити, що спеціалізована тактична підготовка зв'язуючих і нападаючих гравців тісно пов'язана з технічною і спеціальною фізичною підготовкою.

Зв'язуючі гравці. Зміст тактичної підготовки зв'язуючих у першу чергу складають тактичні дії, пов'язані з передачею м'яча для нападаючого удару, друга передача після прийому подачі і при дограванні, перша передача після дотику м'яча блокуючим, коли команда має право на повних три доторкування, або друга передача у стрибку після імітації нападаючого удару, якщо перша передача на удар була адресована зв'язуючому гравцю.

Тактичну майстерність зв'язуючого удосконалюють за допомогою підготовчих та підвідних вправ, з техніки, з тактики індивідуально і у взаємодії 2 – 6 гравців, де має місце передача на удар або безпосередньо прийом м'яча від супротивника, після доторкування м'яча блокуючими, або після першої передачі.

Конкретно вправи вибирають з числа тих, що описані у розділі, що стосується першої і другої передачі м'яча. Широко використовують і вправи для зв'язуючих з розділу технічної підготовки, але їм надають тактичного спрямування - дають завдання, використовують сигнали, вносять в них елемент вибору дій.

Зв'язуючий повинен глибоко вивчити біомеханічні основи технічних прийомів волейболу і в першу чергу передачі зверху двома руками і нападаючого удару, добре знати своїх партнерівнападаючих, їхню манеру гри, особливості виконання нападаючих ударів з високих і низьких передач.

Важливе значення мають знання тактики гри, тактики провідних команд, кращих зв'язуючих. Одержанні знання зв'язуючий повинен оперативно використовувати в процесі вправ з тактики.

Необхідно навчити зв'язуючого до останнього моменту переховувати можливий напрямок і характер передачі м'яча. Він повинен досконало оволодіти рухами, що відволікають (тулубом, головою, руками). При виконанні вправ з техніки і особливо з тактики (індивідуальних, групових і командних) постійно застосовують дії, що відволікають, у тому або іншому варіанті.

Вправи виконують і зв'язуючі, і нападаючі. Взаємодія з нападаючим займає основне місце в групових вправах з тактики. Роль зв'язуючого особливо велика при низьких передачах, бо нападаючий при низьких і коротких передачах практично не може внести корективи у свої дії (знаходиться в без опорному положенні).

Нападаючі. Основний зміст спеціалізованої тактичної підготовки нападаючих складають вправи з тактики, в яких зустрічаються нападаючі удари. Нападаючий повинен уміти впевнено і ефективно користуватися широким арсеналом нападаючих ударів, різноманітних дій, що відволікають. У вправах нападаючого зі зв'язуючим гравцем формуються навички точної взаємодії, свого роду взаєморозуміння.

Конкретні вправи неважко підібрати з розділу технічної підготовки, надаючи їм тактичне спрямування, а також з розділу тактичної підготовки - все, що пов'язане з нападаючими ударами, блокуванням. Велику увагу слід приділяти вправам, що комбінувалися, в яких зв'язуючий і нападаючі прагнуть подолати опір тих, що блокують; ті, у свою чергу, вдосконалюють навички взаємодії при блокуванні (груповому або персональному блокуванні - свого роду особистому захисті у волейболі).

Організація навчання в процесі тактичної підготовки

Для чіткої організації при виконанні вправ в процесі тактичної підготовки необхідно мати два майданчика, достатню кількість м'ячів (волейбольних, набивних), спеціальне обладнання та інвентар. Індивідуальні вправи можна чергувати з груповими і командними, вправи з тактики і вправи з техніки: це дозволяє підтримувати необхідну інтенсивність тренувального навантаження.

Індивідуальні і групові тактичні дії можна з успіхом організувати при будь-якому числі гравців. Що ж стосується командних тактичних дій, то тут можна розчленити їх на групові і послідовно вивчати необхідні дії (в рамках системи, що вивчається). Крім того, можна запросити для спільного проведення занять паралельну групу - такого ж віку і підготовленості, більш старшого віку або, нарешті, більш молодшого віку - найбільш підготовлених.

Тренер також активно бере участь у вправах. Добре використати спеціальне обладнання, наприклад додаткову сітку (другу, над верхнім краєм першої) або обладнання, яке імітує блок і т. ін.

Контроль у процесі тактичної підготовки

Контроль у тактичній підготовці спрямований на виявлення наступних даних:

- ступінь оволодіння обсягом тактичних дій (індивідуальних, групових, командних, у нападі і захисті), передбачених програмою для даного контингенту волейболістів;
- ступінь (якість) володіння тактичними діями; уміння гравців застосовувати вивчені тактичні дії в ігровій обстановці, ефективність у грі і змаганнях.

Засоби тактичної підготовки і їхня ефективність; інтенсивність і обсяг тренувального навантаження.
Одержувати необхідну інформацію дозволяють педагогічні

спостереження, контрольні іспити, фото і кінозйомка, відеозапис.

При організації спостережень важливо водночас фіксувати, наприклад, командні, групові і індивідуальні дії, щоб можна було оцінювати їх як елементи, що складають систему. Причому для оцінки доцільно фіксувати і дії супротивника (індивідуальні, групові або командні в залежності від характеру оцінюваних дій).

З точки зору такої комплексної оцінки велике значення має зйомка - вона дозволяє аналізувати дії обох сторін (індивідуально, групи або команди).

Суть контрольних іспитів у тактичній підготовці полягає в тому, що гравців ставлять перед вибором технічного прийому або його засобів, напрямків передачі, подачі, нападаючого удару, при блокуванні, тощо. Складність нормативів поступово зростає.

Іспити будують так, щоб можна було отримати кількісні показники. Враховується так звана технічна якість виконання прийомів, задіяних у тому або іншому тактичному варіанті.

У зміст іспитів входить наступне.

Індивідуальні дії у нападі:

- передача м'яча в зони 4, 2, 3 у відповідності з сигналом в опорному положенні і в стрибку, обличчям і спиною до напрямку передачі (вихідне положення біля сітки в зонах 3, 2);
- нападаючий удар або передача в стрибку (партнеру або через сітку) в залежності від того, поставлений блок або ні, вибір напрямку нападаючого удару у відповідності з характером блоку.

Групові і командні дії у нападі:

- прийом подачі і перша передача в зону 2, де виконується нападаючий удар або скидка після імітації удару - (в залежності від блоку);

– прийом подачі, друга передача в зони 4, 3, 2 гравцям, які вийшли до сітки з задньої лінії (за завданням) для завершаючого нападаючого удару.

Індивідуальні дії у захисті:

– вибір способу прийому м'яча - зверху, знизу, з падінням за завданням прийом після нападаючого удару або вихід на страховку і прийом (нападаючий в різноманітному порядку чергує удари з імітацією удару і обману); блокування, нападаючі удари виконують з зон 4, 3 або 2 (за завданням), напрямок удару тому, що блокує відомо зона невідома);

– теж, але удар з однієї зони (відомої тому, що блокує) в двох напрямках; групове блокування нападаючих ударів з високих передач; індивідуальне блокування (в зонах 3, 4, 2) з низьких передач, передачі чергують.

Групові і командні дії у захисті: організація захисних дій за системою “кутом вперед” або “кутом назад” - за завданням після подачі.

Характер завдань і складність визначають в залежності від етапу підготовки волейболістів. У програмі такі завдання дані для кожного року навчання і в конкретному кількісному вираженні.

Окрім загальних для всіх іспитів, необхідно проводити іспити для зв'язуючих і нападаючих. У загальних іспитах вимоги для них повинні бути вищі в тих розділах, що відображають специфіку ігрової функції.

РОЗДІЛ V.

1. Спортивні змагання – вища форма інтегральної підготовки волейболістів

Спортивні змагання органічно входять у систему підготовки спортсменів. Вони є не тільки безпосередньою метою тренування, але можуть служити і ефективним засобом спеціальної підготовки. Нині в спорті важко добитися успіху, лише регулярно тренуючись, нарощуючи обсяг і інтенсивність тренувальних навантажень. Регулярна участь у змаганнях обов'язкова умова для того, щоб спортсмен набув і розвинув необхідні якості, волю до перемоги, підвищив надійність ігрових навичок і тактичну майстерність. Змагання мають певну специфіку, і виховати спеціалізовані якості і навички, природно, можна тільки у змаганнях.

Змагання – обов'язковий компонент підготовки волейболістів. Однак неправильно вважати, що кінцева мета роботи з волейболістами, особливо з юними, – успішний виступ у найближчих змаганнях. Навіть для спортсменів вищих розрядів виділяють змагання підготовчі (контрольні), підвідні і основні.

В річних циклах контрольні і підвідні змагання служать основним засобом підготовки до головного змагання року, а у багаторічному циклі головні змагання року є засобом підготовки до завершального змагання циклу. В системі підготовки резервів основні змагання служать для досягнення головної мети – підготовки волейболістів високої кваліфікації. Необхідно домагатися оптимального поєднання видів змагань з урахуванням закономірностей становлення навиків гри, технічної, тактичної, фізичної, психологічної підготовленості і спортивної форми.

На кожному етапі підготовки і у річних циклах повинна бути достатня кількість спортивних змагань, щоб задачі багаторічної підготовки могли вирішуватися успішно. Дуже велика кількість змагань або їх відсутність може порушити нормальний навчально-тренувальний процес.

РОЗДІЛ VI.

1. Планування навчально-тренувальної роботи

Система спортивного тренування волейболістів-розрядників передбачає тренувальний процес протягом року як обов'язкову умову для забезпечення різнобічного фізичного розвитку волейболіста, зміцнення його здоров'я та досягнення ним високих спортивних результатів. Річне планування базується на принципі періодизації спортивного тренування.

Навчально-тренувальний процес прийнято ділити на три періоди – підготовчий, змагальний та перехідний, що становлять один цикл тренування.

Волейболісти, які в тренувальному році мають два виражені періоди змагань – взимку та влітку – проводять навчально-тренувальну роботу в два цикли: перший цикл – осінньо-зимовий (орієнтовно жовтень – березень), другий – весняно-літній (орієнтовно квітень – вересень).

Тривалість періодів і їхній зміст залежать від підготовки гравців, а також від віку, статі, стану здоров'я, термінів змагань, кліматичних умов тощо.

У кожному періоді навчально-тренувального процесу застосовують усі види підготовки (фізичну, технічну, психологічну, теоретичну). Однак у різні періоди тренування тим чи іншим видам підготовки надають більшої чи меншої переваги.

Підготовчий період починають з кожним новим циклом навчально-тренувальної роботи, а завершують до початку перших календарних ігор основних змагань. Орієнтовна тривалість одного періоду становить 2,5-3 місяці.

Завдання підготовчого періоду: набуття й подальше вдосконалення загальної фізичної підготовки за допомогою різноманітних засобів із різних видів спорту; подальший розвиток швидкості, сили, витривалості, стрибучості та

інших якостей, що сприяють кращому засвоєнню технічних і тактичних прийомів гри; вивчення техніки й тактики; вдосконалення раніше вивчених прийомів і дій, перевірки їх у грі; вдосконалення морально-вольових якостей; набуття нових теоретичних знань і на базі всього цього переліку видів і засобів підготовки, набуття волейболістами спортивної форми.

Підготовчий період звичайно поділяють на три етапи:

загальна підготовка, спеціальна підготовка і період перед змаганням.

На етапі загальної підготовки значну увагу приділяють фізичній підготовці (30-45% загального часу). Співвідношення загальної й спеціальної фізичної підготовки в цей час складає 2:1. На технічну підготовку відводять 35-40%, а на тактичну 20-25% загального часу. Психологічній та теоретичній підготовці приділяють увагу на всіх етапах.

На етапі спеціальної підготовки фізичній підготовці відводять 25-30% загального часу. Підвищують питому вагу спеціальної фізичної підготовки (співвідношення 1:1). Технічній підготовці віддають 30-35% загального часу.

На етапі перед змагальної підготовки фізичній підготовці віддають 20-25%. Спеціальна фізична підготовка домінує над загальною (співвідношення 1:2). Технічна підготовка займає тут приблизно 30-35%, а тактична 50-55% від загального часу.

У результаті занять у підготовчому періоді перед початком змагань досягають найвищого рівня підготовки команди.

Період змагання займає відрізок часу від першої до останньої календарної гри. Головне його завдання – досягти максимальних і стабільних результатів. Цей період у волейболі найтриваліший і становить 3-3,5 місяця.

Завдання періоду змагань: подальше підвищення рівня загальної та спеціальної фізичної підготовки, вдосконалення

й закріплення спортивної техніки; вдосконалення і закріплення на високому рівні тактичного виконання захисних і нападаючих дій; вдосконалення моральної та вольової підготовки; набуття й вдосконалення досвіду участі у змаганнях.

У психологічній підготовці увагу акцентують на розвиткові вольових якостей, що пов'язані з безпосередньою участю гравців у

змаганнях, на виявленні волі до перемоги, витримки, сміливості, рішучості в ігрових діях, на подолання невпевненості, страху, на здатності діяти рішуче й активно в найвідповідальніші моменти гри. Теоретична підготовка в цей період спрямована на вивчення команд і гравців суперника, на складання та аналіз планів гри, на розбір проведених ігор і змагань.

Перехідний період розпочинають по закінченні змагань і триває він до відновлення змагань у новому річному циклі. Тривалість його не перевищує 1 місяць.

Завдання перехідного періоду є здійснення повноцінного активного відпочинку і, разом з тим, збереження певного рівня тренуваності. Активний відпочинок організують в основному за рахунок зміни видів спортивної діяльності. В перехідному періоді зменшують загальний обсяг і особливо інтенсивність фізичних навантажень. Важливим завданням є аналіз результатів змагань і всієї тренувальної роботи за рік.

Деякі форми планування навчально-тренувальної роботи

Успішне проведення навчання і вдосконалення можливе лише при правильному плануванні систематичних занять протягом року. У цьому документі планують проходження матеріалу з фізичної, технічної й тактичної підготовки. Робочий план передбачає проведення трьох і більше занять на тиждень. Його доцільно складати терміном

до місяця. Складання плану на великий термін змушує тренера робити значне коректування запланованого матеріалу останніх занять у відповідності з реальним проходженням програмового матеріалу, успішності тих, хто навчається.

Робочий план передбачає проведення занять, до яких входять завдання фізичної, технічної й тактичної підготовки, на період, що відповідає етапу спеціальної підготовки підготовчого періоду.

У минулому спортивному сезоні гравці команди, що беруть участь в офіційних змаганнях, виконали нормативні вимоги III спортивного розряду. Команда готується до змагань, у яких беруть участь команди II спортивного розряду.

На основі робочого плану складають план-конспект уроку. В конспекті вказують послідовний розподіл навчального матеріалу, по частинах уроку за допомогою якого вирішують основні й допоміжні завдання. Для кожної частини уроку планують конкретні вправи: для підготовчої частини – фізичні вправи загального й спеціального впливу з метою підготовки організму спортсмена до виконання основних завдань; для основної частини уроку - спеціальні фізичні вправи для розвитку й удосконалення техніки й тактики (в тому числі й сама гра), для третьої - заключної - планують фізичні вправи, які поступово знижують навантаження й приводять організм гравця у відносно спокійний стан.

У плані-конспекті формулюють завдання даного уроку, визначають час для частин уроку та дозування вправ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аверин И.В. Специальная подготовка волейболиста // Спорт в школе. – 2000. – N 11–12. – С.9–16
2. Айриянц А.Г. Волейбол: Учебник для физ. ин-тов. Изд. 2–е. – М.: Физкультура и спорт, 1976. –230 с.
3. Бальсевич, В.К., Лубышева, Л.И. Физическая культура: молодежь и современность / В.К. Бальсевич, Л.И. Лубышева //Теория и практика физической культуры,- 1995.
4. Беляев А.В. Методика воспитания физических качеств волейболистов: Метод. разраб. для слушателей ФПК и студентов ГЦОЛИФК. – М., 1990
5. Беляев А.В. Обучение технике игры в волейбол и ее совершенствование. Олимпия-Пресс, 2007. – 56 с.
6. Бернштейн, Н. А. О ловкости и ее развитии / Н. А. Бернштейн. М.: ФиС, 1991.-288 с.
7. Бондаренко В.В., Ціпов'яз А.Т. Методика навчання елементам техніки волейболу. Навчально-методичний посібник. Кременчук: Методичний кабінет, 2018. 120с.
8. Вербицкий, А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход / А. А. Вербицкий. М.: Высшая школа, 1991.-206 с.
9. Волейбол / Под ред. А.Г. Айриянца. – М., 1968.
10. Волейбол: Учебник для вузов физ. культуры / Под ред. А.В. Беляева, М.В. Савина. – М., 2002.
11. Волейбол: Учебник для вузов физ. культуры / Под ред. А.В. Беляева, М.В. Савина. – М., 2002
12. Голомазов, С. В. Теоретические основы и методика совершенствования целевой точности двигательных действий : автореф. дис. . д-ра пед: наук : 13.00.04 / С. В. Голомазов. М., 1996. - 42 с.
13. Демчишин А.А., Ю.Д. Железняк. Основы волейбола. – М.: Физкультура и спорт, 1979. - 166 с.

14. Железняк Ю.Д. Ивойлов А.В. Волейбол. Учебник для И.Ф.К. Москва
15. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе. - М.: Физкультура и спорт, 1978. - 224 с.
16. Железняк Ю.Д. К мастерству в волейболе. Москва – ФиС.1978.
17. Зайцев, Г.К. Потребностно-мотивационная сфера физического воспитания студентов / Г.К. Зайцев // Теория и практика физической культуры. -1993.
18. Зефирова Е.В., Платонова В.А., Удин Е.Г. Начальное обучение технике передачи двумя руками сверху в волейболе: Методическое пособие
19. Ивойлов А.В. Волейбол для всех. - М.: Физкультура и спорт, 1987. -320 с.
20. Ивойлов А.В. Волейбол. - Минск: Высшейшая школа, 1972. – 144 с.
21. Ивойлов А.В. “Волейбол”. Учебное пособие для фактетов. физ.восп.пед.институтов. Минск «Высшая школа»,1985.
22. Ивойлов, А. В. Волейбол: учебник для институтов физ. культуры / А. В. Ивойлов, Ю. Д. Железняк. М.: Физкультура и спорт, 1990. - 230 с.
23. Клещев Ю.Н. Волейбол (Серия Школа тренера) – М.: Физкультура и Спорт, 2005.– 400с.
24. Клещев Ю.Н., Айриянц А.Г. “Волейбол”. Учебник для И.Ф.К. Москва ФиС, 1985.
25. Клещев Ю.Н., Беляев А.И., Фомин Е.В. Волейбол. Методы, средства развития и контроль за специальной подготовленностью спортсменов/ Методические рекомендации. ФиС, 1991.
26. Ковцун В.І., Демчишин А.П. Волейбол. Методичний матеріал для лекції з теорії та методики викладання волейболу «Основи техніки і тактики гри в волейбол». Львів, 2002. 37 с.

27. Ковцун В. І. Розвиток та контроль спеціальної витривалості у юнихволейболістів: Автореф. дис. канд. наук з фізичного виховання і спорту. – Львів. – 2001. – 19с.
28. Кочарава, В. С. Основы одиночного блокирования в волейболе : методическое письмо / В. С. Кочарава. М.: Спорткомитет СССР, 1981. - 57 с.
29. Лоу Б. Красота спорта/Пер. с англ. - М.: Радуга, 1984.-256 с.
30. Медвідь М.М., Попов С.М. Волейбол: методика початкового навчання технічним діям гри. - Запоріжжя : ЗНУ.
31. Носко М.О., Архипов О.А., Жула В.П. Волейбол у фізичному вихованні студентів: [підручник]. К.: «МП Леся», 2015. 396 с.
32. Оинума С. Уроки волейбола. / Пер. с яп. Клещев Ю.Н. - М.: Физкультура и спорт, 1985. - 112 с.
33. Перльман М. Специальная физическая подготовка волейболистов. - М.: Физкультура и спорт, 1969.- 135 с.
34. Пименов М.П. Волейбол. - К.:Здоров'я, 1975. -95с.
35. Пименов М.П. Ігрова підготовка волейболістів. - К.: Здоров'я, 1967. - 212 с.
36. Пономарев Н.И. Волейбол: правила соревнований. - М.: Физкультура и спорт, 1986. 206 с.
37. Пустовойт Н.Е. Волейбол. Техніка гри у нападі та захисті : методична розробка. Кропивницький, 2017. 25 с.
38. Спорт в современном обществе. Под общ. ред. В. М. Выдрина.-М.: Физкультура и спорт, 1980. - 72 с.
39. Стибиц Ф. Волейбол.- М.: Физкультура и спорт, 1960.-223с.
40. Стратій Н.В., Грищенко О.І., Істомін А.Г., Веретельникова Ю.А., Куций Д.В., Посипайко А.О. Методика навчання техніки гри у волейбол студентів вищих навчальних закладів: Навчальний посібник. - ХНМУ, 2012 р. - 104 с.
41. Фурманов А.Г. Подготовка волейболистов. – Минск: МЕТ, 2007.– 329с.

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ I	
1. Історія розвитку гри	6
2. Український волейбол	14
3. Сучасні уявлення про гру	22
4. Загальні правила гри	29
4.1. Розмітка і обладнання ігрового майданчика	30
4.2. Загальна характеристика основних технічних елементів	33
4.2.1. Подача	33
4.2.2. Прийом м'яча знизу	34
4.2.3. Атака	36
4.2.4. Блокування	37
4.2.5. Ліберо	37
4.2.6. Друга передача «двома зверху»	38
4.3. Порушення правил	39
4.4. Зміни в правилах (2009 рік)	40
5. Схеми гри	40
6. Видатні волейболісти	41
РОЗДІЛ II	
1. Основи спортивної підготовки волейболістів	42
2. Вікові особливості підлітків та лікарський контроль	43
3. Загальна фізична підготовка	48
3.1. Сила та її засоби розвитку	51
3.2. Швидкість та засоби її розвитку	53
3.3. Витривалість та засоби її розвитку	55
3.4. Спритність та засоби її розвитку	56
3.5. Гнучкість та засоби її розвитку	59
4. Спеціальна фізична підготовка	60
4.1. Спеціальна сила	61
4.2. Спеціальна швидкість	62

4.3. Спеціальна витривалість	63
4.4. Спеціальна спритність	63
4.5. Спеціальна гнучкість	64
РОЗДІЛ III	
1. Методика навчання техніці гри у волейбол	66
1.1. Техніка переміщень	66
1.2. Передача м'яча	69
1.3. Подача м'яча	71
1.4. Нападаючий удар	75
1.5. Падіння	78
1.6. Приймання м'яча	80
1.7. Блокування	82
2. Травматизм при заняттях фізичними вправами	84
3. Причини спортивних травм	85
4. Попередження спортивних травм	90
РОЗДІЛ IV	
1. Навчання тактичним діям	93
1.1. Загальні відомості	93
2. Задачі, засоби та методи тактичної підготовки	94
2.1. Засоби	95
2.2. Методи	95
2.3. Тактичні системи гри	99
2.3.1. Тактичні системи нападу	99
2.3.2. Тактичні системи захисту	102
3. Методика навчання тактичним діям у нападі	104
4. Тактична підготовка з урахуванням ігрових функцій	118
РОЗДІЛ V	
1. Спортивні змагання – вища форма інтегральної підготовки волейболістів	123
РОЗДІЛ VI	
1. Планування навчально-тренувальної роботи	125
Література	129
Зміст	132

Навчальне видання

ЗАДОРОЖНИЙ Ігор Іванович

МОВЧАН Іван Олександрович

ВОЛЕЙБОЛ

Навчання техніки гри

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Комп'ютерна верстка,
технічний редактор та
відповідальний за випуск: **Фльорко М.Я.**

Підписано до друку 27.12.2019 р.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Електронне видання. Ум. друк. арк. 8,4.

ВРтаНВД ЛДУ БЖД
м. Львів, вул. Клепарівська, 35. Тел. /факс: (380-32) 233-00-88.